
N.130. La ciutat dels cinc milions. L'àrea d'influència de Barcelona ha desbordat el límit dels 36 municipis propers per configurar una nova realitat territorial: la regió metropolitana. Com gestionar-la és el repte.

Barcelona Metròpolis

Anna Surinyach

(Barcelona, 1985). Periodista i fotògrafa documental, s'ha centrat a documentar moviments de població i temes relacionats amb els drets humans arreu del món. És cofundadora i editora gràfica de la *Revista 5W*. Ha codirigit els webdocumentals *Èxodes* i *Terra sense elles*, que va guanyar el Premi Desalambre 2020 al millor treball multimèdia. L'any 2023 va guanyar la beca Montserrat Roig a la promoció de la investigació periodística amb el projecte "Joves i grans ben acompanyats".

Les migracions també són femenines, però, en canvi, les veus d'homes són majoritàries a les cobertures periodístiques sobre migracions. "Elles també" és un projecte desenvolupat durant deu anys per la fotoperiodista Anna Surinyach que intenta lluitar contra la invisibilització de les dones en els grans moviments de població. La meitat de les persones desplaçades al món són dones, i això significa que la informació publicada està distorsionada. No es tracta d'insistir en el

clixé de "donar veu" a un col·lectiu, sinó de donar naturalitat a la presència de les dones en situacions on es vulneren els drets humans.

"Elles també" mostra la situació de les dones i les nenes als camps de rohingyes de Bangladesh, posa al centre les històries de dones i nenes que han patit les conseqüències de les polítiques de migració i d'asil europees, i visibilitza la situació de milers de dones desplaçades per diferents conflictes.

Una metròpoli més complexa

Fins ara hem pensat i gestionat la gran metròpoli de Barcelona com una conglomeració urbana que aplega els 36 municipis de l'àrea metropolitana. Però fa temps que la ciutat

real ha desbordat aquests límits per configurar una nova entitat econòmica i demogràfica més extensa, la regió metropolitana, que agrupa més d'un centenar de municipis. El que ha passat en les darreres quatre dècades ha estat molt més que un procés de concentració urbana. S'ha produït un canvi de model. En gran part, la regió metropolitana continua sent una gran ciutat de ciutats, amb molts nuclis que responen al model tradicional, però, entremig, el territori s'ha anat transformant. El resultat final és un híbrid entre urbanisme compacte i dispers, difícil de delimitar i d'una gran complexitat.

Això no passa perquè sí. És una dinàmica que s'observa a tot Europa —els paisatges desdibuixats dels quals parla Hans Ibelings—, però també als Estats Units, on ciutat i suburbi s'estan intercanviant els papers, com explica Margaret Crawford i pot veure's a l'exposició *Subúrbia* del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB). Les metròpolis europees s'han estès en forma de grans conglomerats urbans vinculats internament per fortes dinàmiques econòmiques, demogràfiques i urbanístiques. Fins al punt que Europa es defineix avui pel dinamisme i la força tractora dels corredors urbans que la travessen. Aquests conglomerats metropolitans van molt més enllà de la ciutat central al voltant de la qual han crescut.

També a casa nostra hem evolucionat en les dues direccions i ara tenim el millor i el pitjor dels dos models: els problemes de la ciutat compacta (aglomeració, manca d'espai vital, contaminació) i els problemes del suburbi dispers (degradació ambiental, problemes de mobilitat). Des dels anys vuitanta han proliferat clapes de cases adossades i urbanitzacions disperses que plantegen seriosos reptes d'integració en el conjunt. La combinació dels dos models genera problemes de gentrificació, segregació urbana i degradació ambiental. Abordar-los és ara el repte. Per poder gestionar la ciutat dels cinc milions cal tenir un diagnòstic acurat i una idea clara de cap a on es vol anar. És el que pretén el Pla Estratègic Metropolità. A aquesta reflexió hi vol contribuir el dossier que hem preparat. De la governança també se n'haurà de parlar, però més endavant. — Milagros Pérez Oliva

Afganistan (2021). Venda de mocadors a la carretera entre Jalalabad i Kabul. El mes d'agost de l'any 2021, els talibans van tornar al poder a l'Afganistan després de dues dècades de guerra amb els Estats Units i l'OTAN. Les dones són la població que més ha patit aquest nou règim: els talibans les obliguen a cobrir-se completament i les seves protestes han estat durament reprimides.

Bangladesh (2018). Més de 700.000 rohingyes han arribat a Bangladesh des del 25 d'agost del 2017 fugint dels atacs de les forces de seguretat birmanes. S'han instal·lat a la ciutat de Coxsbazar en assentaments precaris, improvisats i densament poblats. La falta d'accés a la salut ha convertit aquesta població en víctima de la pitjor epidèmia de diftèria del segle XXI.

Dossier

La ciutat dels cinc milions

4-9

Hans Ibelings

Paisatge borrós.
L'estira-i-arrotonsa de la dispersió

10-15

Margaret Crawford

El futur serà suburbà

16-19

Mireia Belil

Europa, sistema de ciutats

20-23

Oriol Estela

De què parlem quan parlem
de regió metropolitana?

24-27

Francesc Muñoz

La urbanització dispersa:
un repte ignorat

28-32

Oriol Nel·lo

Les tres claus de la segregació
residencial

34-38

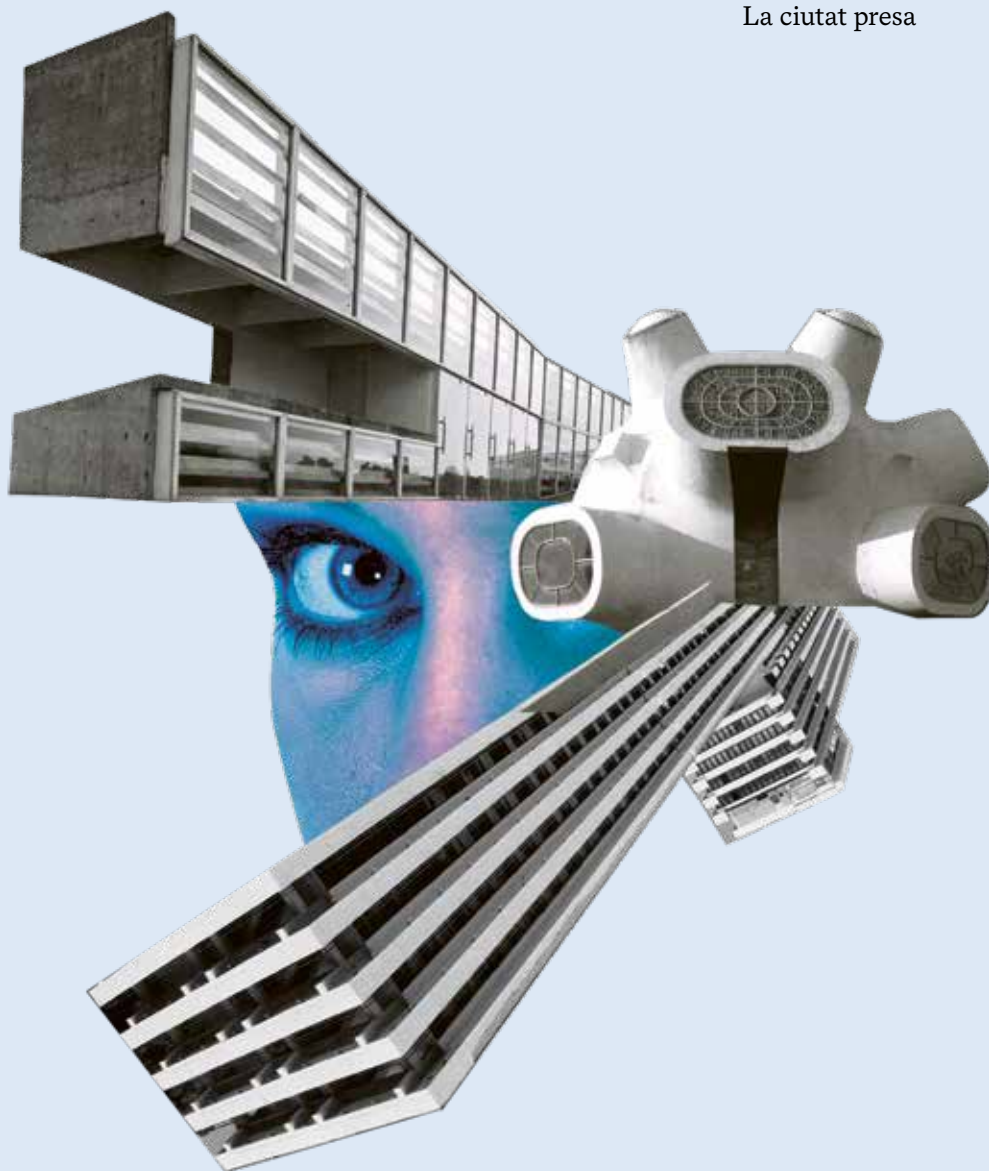
Sergio Porcel i Núria Gómez

De la ciutat al medi rural:
un fenomen que va a més

40-44

Jorge Dioni López

La ciutat presa

Paisatge borrós. L'estira-i-arronsa de la dispersió

Hans Ibelings

Malgrat la seva història de ciutats compactes, Europa ha evolucionat fins a convertir-se en un continent de paisatges urbans en dispersió, mosaics complexos caracteritzats per una varietat d'usos incongruents del sòl. La divisió ordenada entre ciutat, suburbi i camp esdevé cada cop menys significativa. En canvi, apareixen “paisatges desdibuixats”, fruit d'estirades urbanes i arronsades rurals.

Fa trenta anys, a l'assaig “Whatever Happened to Urbanism?” (1994), Rem Koolhaas va definir la dispersió —sense fer servir explícitament aquest terme— com un símptoma i una causa de la ineficàcia de l'urbanisme, del qual va proclamar-ne la fi justament quan els urbanistes intentaven rescatar la seva disciplina tornant a la urbanitat de la ciutat europea tradicional: “Per als urbanistes, el redescobriment tardà de les virtuts de la ciutat clàssica quan ja era definitivament impossible podria haver estat el punt de no retorn, el moment fatal de la desconexió, la desqualificació. Ara són especialistes en el dolor fantasma: metges que discuteixen les complexitats mèdiques d'un membre amputat”.¹

Sobre el mateix tema, a *S, M, L, XL*, Koolhaas va pintar, amb grans traços, un quadre desolador que representava “un món sense urbanisme, només arquitectura, cada cop més arquitectura... En els moments més permissius ens hem rendit a l'estètica del caos, del ‘nostre’ caos... Si hi ha d'haver un ‘nou urbanisme’, no es basarà en la doble fantasia de l'ordre i l'omnipotència; serà l'escenificació de les incerteses”.²

En retrospectiva, tant el moment que va narrar Koolhaas com la seva descripció es poden veure com a indicis d'un triple canvi: un canvi d'atenció, del centre de la ciutat a la perifèria; un canvi de la confiança en la possibilitat d'aplicar les lliçons apreses de la ciutat europea tradicional

Hans Ibelings

Historiador i crític d'arquitectura holandès establert a Montreal. És l'antic editor i director d'*A10 new European architecture*, que va fundar el 2004 juntament amb el dissenyador gràfic Arjan Groot. Des del 2014 és professor a la Daniels Faculty of Architecture, Landscape and Design de la Universitat de Toronto. És l'editor de *The Architecture Observer* i, juntament amb Nanne de Ru, coeditor de *Maas Lawrence*. També és l'autor de diversos llibres.

Notes

1. O.M.A. Koolhaas, R. i Mau, B. *S, M, L, XL [Small, Medium, Large and Extra Large]*, 963. 010 Publishers, Rotterdam, 1995.
2. *Ibid.*, p. 967-969.
3. Zardini, M. “Premessa”. *Paesaggi ibridi: Un viaggio nella città contemporanea*, 17. Skira, Milà, 1996.
4. Rosenberg, G. “The Pattern of a ‘Civilised’ Countryside”. *The Town Planning Review*, 23, 1, 61. Abril del 1952.

a la resignació indiferent a un urbanisme “qualsevol”, que implica reconèixer que el disseny urbà és incapaç de “resoldre” res fora del context de la ciutat tradicional, i un canvi des del disseny urbà compromès a les observacions urbanes despassionades.

Mentre que la ciutat europea tradicional ha servit d’inspiració per a projectes postmoderns, tant construïts com per construir —des de la mostra *Roma Interrotta* de l’any 1978 fins als Jocs Olímpics de Barcelona del 1992, passant per The International Building Exhibition 1987 (IBA) a Berlín—, els paisatges desdibuixats en dispersió no han estat capaços d’inspirar esforços similars. No han generat cap proposta de disseny específica, només perspectives, des del no-lloc de Marc Augé (1992) fins al *terrain vague* d’Ignasi de Solà-Morales (1995), des de la *città di latta* de Paolo Desideri (1995) fins als paisatges híbrids de Mirko Zardini (1996), i des del *Zwischenstadt* de Thomas Sieverts (1997) fins a l’*Annähernd perfekte Peripherie* de Mario Campi, Franz Bucher i, novament, Zardini (2001).

Tots aquests eren conceptes teòrics adreçats a entendre millor, en paraules de Zardini, “el vast territori urbanitzat” que “anomenem *perifèria, ciutat difosa, afores, suburbi...*”³ En cap s’hi proposa la dispersió com una plantilla de disseny exemplar, i sembla que hi ha poques esperances que es pugui incloure o canalitzar en un format més desitjable.

Dispersió agrícola

Aquestes noves maneres de veure (i etiquetar) la dispersió marquen un moment cultural a finals del segle passat, però ni el fenomen ni l’atenció que se li va parar eren totalment nous. Un exemple d’això és l’article escrit per l’arquitecte i planificador germanobritànic Gerhard Rosenberg el 1952 per a la publicació *The Town Planning Review*. L’obra de Rosenberg “The Pattern of a ‘Civilized’ Countryside” tracta de la transformació del món rural anglès. L’ús del terme *dispersió* en aquesta peça implica que els lectors de la revista devien estar força familiaritzats amb el fenomen: “No hi ha cap dubte que els pobles de les terres baixes són bells i vitals, ni tampoc que el creixement lineal va ser, en molts casos, letal tant socialment com estèticament, ni que el creixement dispers ha contribuït enormement a arruïnar el camp i ha generat demandes exagerades dels recursos del país en interès d’una minoria molt reduïda que reclama insistentment el subministrament d’aigua, electricitat i telèfon. Així i tot, no hauríem de sobrepassar el poder de la nostra imaginació per emular els nostres avantpassats en la cerca d’un patró que segueixi —i no tan sols esporgui— tendències tan sòlides i orgàniques com el creixement en taca d’oli i el creixement lineal, d’una banda, i el desenvolupament de la dispersió agrícola, de l’altra”⁴

El punt de vista de Rosenberg sembla antiquat en la idea que el disseny podria resoldre la situació, però la seva opinió és sorprenentment avançada, ja que no tan sols considerava la dispersió com un fenomen urbà sinó que, de manera prescient, també identificava una dispersió agrícola com una mena d’“agriculturització”, una densificació, intensificació i urbanització del camp a través d’activitats agroindustrials.

Nota

5. Brenner, N. J. (ed.). *Implosions/Explosions: Towards a Study of Planetary Urbanization*. Jovis, Berlín, 2014.

En aquest sentit, la seva interpretació és anterior al concepte d'urbanització planetària de Neil Brenner, que és la conseqüència última de la desaparició de la distinció entre la ciutat i el camp.⁵ Brenner afirma que gairebé no hi ha cap lloc a la Terra que no estigui connectat funcionalment al sistema urbà. Una urbanització planetària que esborra les distincions artificials entre la ciutat i el camp, entre l'entorn urbà i el rural, entre el nucli i la perifèria, i entre les ciutats formalment planificades i la dispersió caòtica menys controlada.

Seria un error pensar que no hi ha cap sistema en la disbauxa de la dispersió. Sens dubte, té formes i patrons, a més d'una lògica pròpia.

Suburbi i dispersió

Encara que el creixement en taca d'oli no tingui aspecte de ciutat, no vol dir que tots aquests entorns construïts, que aparentment no tenen un principi ni un final, no adoptin un caràcter urbà. Certament, acostuma a haver-hi menys densitat que a les parts centrals de moltes

ciutats, i és possible que s'hi mostrin menys signes evidents de vida pública i que ni tan sols hi hagi voreres, i encara menys una plaça o un petit parc. Pot ser que aquests suburbis no tinguin comunitats ni teixits urbans units estretament, ni l'estructura i la forma que reconeixem a les ciutats. Però, així i tot, s'anomena *creixement en taca d'oli* o *dispersió urbana* per algun motiu, per molt inferior que es consideri en comparació amb la urbanitat de les ciutats "reals".

Seria un error pensar que no hi ha cap sistema en la disbauxa de la dispersió. Sens dubte, té formes i patrons, a més d'una lògica pròpia. Si algú diu que la dispersió no té forma, probablement vol dir que les formes urbanes que hi veu no li agraden. En el pensament de moltes persones amb mentalitat urbana, el creixement en taca d'oli és comparable al dels suburbis que, sovint, ha superat. De la mateixa manera que considerem que els suburbis —si interpretem el prefix literalment— són només una mica urbanes (en el millor dels casos), la dispersió rarament es veu com a "realment" urbana.

Però la dispersió i el suburbi són animals diferents. En primer lloc, hi ha una diferència d'apreciació. A una part important de la població sembla que realment li agraden els estils de vida suburbans, i que no voldria viure al mig de la ciutat ni al mig del no-res. En canvi, sembla que ningú no es deleix per viure en un espai dispers. A més, hi ha —o potser hauria de dir hi havia— una idea clarament identificable en el concepte de suburbi, encara que no tots els desenvolupaments suburbans en siguin un reflex reeixit. De la mateixa manera que en el model original de la ciutat jardí d'Ebenezer Howard, el suburbi estava perfectament pensat per combinar els avantatges de la ciutat i del camp.

En canvi, la dispersió és urbanització sense cap idea clara. O potser és millor dir sense una idea clara. És el resultat de moltes idees diferents, l'efecte inadvertit però inevitable de centenars, milers de decisions individuals, contradictòries, de vegades fins i tot irreconciliables.

Notes

6. Eurostat, *Urban Europe: Statistics on cities, towns and suburbs*, 25.

Oficina de Publicacions de la Unió Europea, Luxemburg, 2016.

7. “Urban-rural Europe: Introduction”. Eurostat. via.bcn/7hFl50Qzuz1

8. La zona de desplaçament es fa ressò de la vella idea del suburbi com a comunitat dormitori, per als treballadors que tenen la feina en un altre lloc, a la ciutat. Això no obstant, segons les xifres del 2019, més del 40% de la població activa a la UE treballa ocasionalment o sempre des de casa.

És una espècie de ciutat urbana, però no tradicional; pot tenir una densitat suburbana, però és molt diferent dels paisatges residencials emblemàtics d’habitatges unifamiliars idèntics, amb gespa impecable al davant i amb garatges dobles i triples. Bàsicament, mentre els suburbis depenen de les ciutats —per feina, oci o cultura—, la dispersió no necessita una ciutat *per se*. Encara que soni tautològic, només necessita espai per dispersar-se, i no es tracta només del procés unidireccional de la diluïó urbana, sinó que, d’acord amb l’observació predictiva de Rosenberg, també pot comportar la concentració agrícola.

Densitats cel·lulars

Les estadístiques de l’Eurostat s’abstenen d’utilitzar el terme *dispersió*. Com en gairebé tots els altres camps, els buròcrates europeus tenen una perspectiva independent fascinant del que podria implicar el territori urbanitzat. Per a ells comença amb el grau d’urbanització, o DEGURBA, una de les moltes sigles de la nomenclatura comuna d’unitats territorials estadístiques (que també té la seva pròpia sigla, NUTS). El classifiquen en tres categories bàsiques: densitat urbana, rural i intermèdia; aquesta última, etiquetada oficialment com a *ciutat i suburbi*. Si bé la forma urbana d’una ciutat difereix de la d’un suburbi, des del punt de vista estadístic tots dos són llocs de densitat intermèdia, on “menys del 50% de la població viu en cel·les rurals i menys del 50% de la població viu en centres urbans”.⁶

La cel·la és un altre exemple meravellós de separació euroburocràtica. Independentment de la topografia, la cultura i les fronteres nacionals, Europa es divideix en cel·les d’un quilòmetre quadrat, de les quals s’ha establert el grau d’urbanització. Per descomptat, no és tan senzill. La urbanitat requereix un “clúster d’alta densitat” de cel·les, amb 1.500 habitants per quilòmetre quadrat com a mínim i una població total d’almenys 50.000 habitants. De la mateixa manera, les ciutats i els suburbis requereixen cel·les d’un quilòmetre quadrat cadascuna amb un mínim de 300 persones, que sumin un total mínim de 5.000 habitants. Tot el que hi ha per sota d’aquest llindar és rural, tret que no visqui absolutament ningú en una cel·la. Per exemple, quan es tracta d’un paisatge natural, o bé d’una indústria, un port, un aeroport o qualsevol altre tipus d’infraestructura.

Seguint la lògica de les quadrícules de densitat de població, el 2021, el 38,9% dels ciutadans de la Unió Europea (UE) vivia en una ciutat gran; el 25,2%, en zones rurals, i el 35,9%, en ciutats petites i suburbis.⁷

El diagrama de Venn

Els clústers de densitat i les quadrícules són només una part de la història. Eurostat també analitza les àrees urbanes funcionals (FUA), la fusió de nuclis urbans —de 50.000 habitants o més— i les seves zones de desplaçament, que es consideren com a tals si almenys el 15% de la població es desplaça per anar a treballar. Les FUA mostren com nés de generalitzada la urbanització europea, amb unes 800 ciutats a tota la UE on viu el 40% de la població, envoltades de nebuloses de zones de desplaçament, on resideix un altre 20%.⁸

Notes

9. *Urban sprawl in Europe. The ignored challenge*, 11. Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees, Luxemburg, 2006.

10. *Ibid.*

11. Behnisch, M., Krüger, T. i Jaeger, J. A. G. "Rapid rise in urban sprawl: Global hotspots and trends since 1990", *PLOS Sustainability and Transformation*, 1, 11, 8. Novembre del 2022. [via.bcn/72OY50QzuA2](https://doi.org/10.1371/journal.plosstn.1005022)

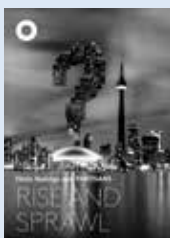
Modern Architecture: A Planetary Warming History

The Architecture Observer, 2023

Make It Anew

Hans Ibelings
i Diederendirrix Architects
The Architecture Observer, 2018

Rise and Sprawl: The Condominiumization of Toronto

The Architecture Observer, 2016

Això no obstant, les FUA no revelen res sobre la seva forma urbana, que sovint no es pot reduir a les cel·les ternàries d'Eurostat, que són urbanes, suburbanes o rurals (o buides). Per exemple, poc més de la meitat dels Països Baixos són terres agrícoles (54%). Tanmateix, les àrees urbanes funcionals abasten aproximadament el 70% del territori del país. Això vol dir que, en un diagrama de Venn de l'ús del sòl del país, al voltant del 30% del territori neerlandès és alhora urbà o suburbà, i rural. Aquest territori de dispersió rural, que creix majoritàriament en taca d'oli, no és el camp de tranquil·litat, vida senzilla i proximitat a la natura que sovint s'ha idealitzat. Més aviat, és l'hàbitat de persones, quantitats impressionants d'animals per al consum humà i una agroindústria altament contaminant, però també activitats com ara plantes industrials, granges solars i centres de distribució.

Estira-i-arronsa

Si bé és una idea preconcebuda que l'Amèrica del Nord presenta el creixement en taca d'oli més gran, la realitat contradictòria situa Europa com a líder en aquest sentit. L'Agència Europea de Medi Ambient va concloure, a l'informe *Urban Sprawl in Europe* del 2006, basat en dades del projecte Monitoring Land Use Dynamics (MOLAND), que "les tendències històriques, des de mitjans de la dècada del 1950, mostren que les ciutats europees s'han expandit de mitjana un 78%, mentre que la població només ha crescut un 33%. Una conseqüència important d'aquesta tendència és que aquestes urbs s'han tornat molt menys compactes. Els densos barris annexos han estat substituïts per blocs d'apartaments independents i cases adossades i unifamiliars".⁹ L'informe continua així: "A la meitat de les zones urbanes estudiades en el projecte MOLAND, més del 90% de totes les àrees residencials construïdes després de mitjans dels cinquanta eren de baixa densitat, amb menys del 80% de la superfície coberta per edificis, carreteres i altres estructures".¹⁰

Investigacions recents de Martin Behnisch, Tobias Krüger i Jochen Jaeger subratllen aquesta dispersió, en descobrir que el creixement en taca d'oli havia augmentat a escala mundial gairebé un 100% en 25 anys, des del 1990 fins al 2014. I encara més sorprenent: que "el creixement en taca d'oli a escala continental el 2014 va ser més gran a Europa que a l'Amèrica del Nord".¹¹ Desglossat per regions, les parts del món que han experimentat una expansió més gran són l'Europa occidental, el sud d'Europa i el nord d'Europa. L'Amèrica del Nord és la quarta, seguida directament per l'Europa de l'Est.

Europa està cada cop més definida per una doble tendència d'estirada urbana i arronsada rural, el resultat net de la qual és un seguit de fenòmens que es desenvolupen als límits dels pobles i les ciutats, continuen als suburbis veïns, afecten la perifèria circumdant, determinen les zones periurbanes i exurbanes i transformen les terres agrícoles. És possible que aquest paisatge borrós no agradi a molta gent i que les seves formes urbanes desafïïn qualsevol categorització convencional, però, sens dubte, ha arribat per quedar-se.

El futur serà suburbà

Margaret Crawford

La suburbanització dels Estats Units, que ha estat continuada des de la fi de la Segona Guerra Mundial, s'ha accelerat novament amb la pandèmia de la covid, fins al punt que ciutats i suburbis s'estan intercanviant els papers. Característiques que generalment s'associaven a les zones urbanes, com la complexitat i la diversitat, s'han traslladat a les suburbanes, que han perdut la seva uniformitat i experimenten canvis constants.

Tenint en compte les tendències passades i actuals, és probable que la suburbanització continuï essent la forma d'urbanització dominant als Estats Units. Tot i que les estadístiques actuals indiquen que el 55% dels nord-americans viuen en suburbis, podríem dir amb gran seguretat que aquesta xifra no inclou l'elevat nombre d'habitants de les zones pràcticament suburbanes de les regions metropolitanes i de les zones rurals no incorporades.¹ Si aquest és el cas, quin significat té, de cara al futur, l'ampli historial d'atacs als suburbis en general, a l'habitatge suburbà, al procés de suburbanització i a les persones que hi viuen? I, encara més important, com podem fer que el fenomen suburbà s'entengui de maneres noves i més productives? Per què hauríem de fer-ho? En primer lloc, perquè els atacs incessants als suburbis han fracassat estrepitosament en l'intent d'aturar el flux de nord-americans que marxen als afores. Com han revelat les dades censals, la recent pandèmia de la covid ha provocat un èxode impressionant cap a fora de les grans ciutats, que han experimentat una davallada de població important. A més, tots aquells que n'han marxat, generalment a suburbis del voltant, eren els residents amb salaris més alts; és a dir, els que tenien més opcions per triar una ubicació.

Aquest moviment només ha estat el darrer episodi d'un augment de la suburbanització que ha tingut lloc de manera continuada des que va acabar la Segona Guerra Mundial. Durant les darreres dècades, els planificadors urbanístics, adoptant polítiques en favor de les ciutats compactes, han intentat controlar el creixement extensiu, però els residents han continuat votant amb els peus. Altres indicadors, com ara la davallada en la construcció d'oficines urbanes des del 2000, palesen la importància econòmica decreixent dels centres urbans. Avui dia, tot i el ressorgiment parcial d'un moviment poblacional cap a les ciutats, les activitats econòmiques que s'havien concentrat als districtes centrals de negocis (*central business district*, CBD) continuen caient.²

Aquests canvis econòmics, socials i espacials suggereixen que cal reavaluar algunes de les nostres suposicions més bàsiques pel que fa a les definicions de les zones urbanes, suburbanes i rurals. En molts aspectes, aquestes categories accepten el desenvolupament urbà del segle XIX com a normatiu. Aquest model es va resumir amb la representació de l'Escola de Chicago, que il·lustrava el centre de la ciutat envoltat de cercles concèntrics amb una densitat decreixent, que representaven les zones urbanes, seguides de les zones residencials suburbanes, establertes dins de l'espai buit del rerepaís rural. Això no obstant, a finals del segle XX, aquestes distincions van deixar de descriure la condició urbana dels Estats Units. En canvi, a les costes oriental i occidental, hi ha un seguit de colònies que s'han fusionat en una megalòpolis, com una mena de zona contínua de desenvolupament urbà. Per exemple, BosWash, la regió costanera que s'estén des de Maine fins a la frontera de Virgínia, conté una barreja intricada de zones densament urbanitzades, zones menys denses, algunes terres de cultiu i terres salvatges protegides. Hi ha conurbacions similars a Califòrnia, com ara SoCal, que s'estén des de la frontera mexicana fins a Santa Barbara.

Margaret Crawford

Directora del màster en Disseny Urbà i professora d'Arquitectura i Disseny Urbà a la Universitat de Berkeley, a Califòrnia. Graduada en Història de l'Arquitectura, Habitatge i Planificació Urbanística, ha presidit el programa d'Història, Teoria i Humanitats a l'SCI-Arc de Los Angeles. Va ser professora de Teoria de la Planificació i Disseny Urbà a la Graduate School of Design (GSD) de Harvard. La seva obra acadèmica inclou diversos llibres, dues edicions d'*Everyday Urbanism* i nombrosos articles i capítols sobre l'espai públic i l'edificació als Estats Units. Recentment, ha coeditat *Critical Texts in Chinese Urbanization*, una col·lecció de quatre volums d'estudis sobre el desenvolupament urbà a la Xina.

Notes

1. Un 55% en suburbis davant d'un 31% en ciutats i un 14% en zones rurals. "Demographic and economic trends in urban, suburban and rural communities". Pew Research Center, 2018. [via.bcn/JcAA50Qvo1z](https://www.pewresearch.org/2018/08/01/urban-suburban-rural-communities/)
2. Frey, W. "Big cities are showing signs of recovery after historic population losses, new census data shows". Brookings, 2023. [via.bcn/rvAL50Qvo5Q](https://www.brookings.edu/blog/urban-affairs/2023/04/11/big-cities-are-showing-signs-of-recovery-after-historic-population-losses-new-census-data-shows/)
3. Microsoft, Amazon, Facebook i Google.
4. *The Michelin Guide to California*, 510. Michelin Travel Partner, Nanterre, 2019.
5. Graff, A. "Remembering when a visit to SF's Union Square 'was a special treat'". SFGATE, 2023. [via.bcn/bFv650Qvoaw](https://www.sfgate.com/remembering-when-a-visit-to-sf-s-union-square-was-a-special-treat/article/Remembering-when-a-visit-to-SF-s-Union-Square-was-a-special-treat-13672777.html)

La gran inversió

En aquesta condició espacial complexa, quin paper hi tenen els suburbis? Molts observadors contemporanis suggereixen que les ciutats i els suburbis s'han intercanviat els papers, ja que característiques que generalment s'associaven a les zones urbanes ara es troben principalment a les suburbanes. N'he estat testimoni com a resident de la zona de la badia de San Francisco; és possible que l'exemple no sigui del tot representatiu, però el desenvolupament que ha experimentat recentment s'alinea amb les tendències nacionals. En la dècada del 1950, San Francisco era la primera ciutat de la regió, una posició que ha ocupat des de la febre de l'or de mitjan segle xx. Durant els darrers 50 anys, però, la seva economia urbana s'ha vist eclipsada per l'arribada de les revolucions electrònica i informàtica als suburbis del sud. A Palo Alto, Menlo Park, Mountain View i altres localitats suburbanes que es van fer populars sota el nom de Silicon Valley, la innovació continua ha donat lloc al districte d'alta tecnologia més dinàmic del món. Darrere hi van assessories jurídiques, inversors de capital de risc i bancs, que han omplert un paisatge d'escassa densitat de parcs d'oficines, centres comercials i zones suburbanes. L'emergència de Silicon Valley com una força econòmica global ha posat de manifest que els districtes econòmics amb gratacels d'alta densitat ja no són un requisit per triomfar econòmicament. De fet, les seus de quatre de les cinc firmes nord-americanes valorades en més d'un bilió de dòlars es troben en suburbis.³

Els centres de treball suburbans també han transformat els patrons de consum, i atrauen una gran varietat de serveis, com ara hotels, balnearis i establiments de restauració. Resulta interessant que hi hagi més restaurants amb tres estrelles Michelin a la perifèria que al centre de San Francisco.⁴ La recent enfonsada del comerç al detall a San Francisco, amb la fugida de centres comercials, grans magatzems i botigues especialitzades del districte comercial del centre, només és el dramàtic punt final de dècades de decadència.⁵ Per contra, els centres comercials suburbans prosperen i, per tant, el que es proclamava com "la mort del centre comercial" només és aplicable a les zones més pobres. Als centres comercials populars, com l'Stanford Shopping Center de Palo Alto o el Westfield Valley Fair de Santa Clara, es poden fer compres a botigues com Gucci o Hermès, o visitar els únics *outlets* de la zona de la badia de cadenes populars com Eataly o Din Tai Fung. Als centres comercials Santana Row de Santa Clara o Bay Street d'Emeryville, fins i tot es pot viure un estil de vida "urbà" en un apartament sobre el centre comercial.

De manera semblant, San Francisco, igual que moltes ciutats nord-americanes, abans era un lloc distingidament divers, un gresol que atreia immigrants d'arreu del país i del món. Els seus barris diversos acollien rics i pobres, fins i tot de moltes minories ètniques. En canvi, les zones suburbanes del nord, el sud i l'est eren principalment poblades per blancs. Tanmateix, el 2020 es va fer palès que la situació s'havia capgirat. La imatge clàssica de la metròpolis nord-americana posterior a la Segona Guerra Mundial —ciutats diverses envoltades de suburbis de blancs—

Nota

6. “East Bay retirement community serves as LGBT senior mecca”. CBS News, 2023. [via.bcn/RwXx50Qvocx](https://www.cbsnews.com/news/east-bay-retirement-community-lgbt-senior-mecca/)

s’havia invertit. La població negra de San Francisco, que era del 13% cinquanta anys enrere, ara frega el 5%, com a resultat de la “lluïta negra” pels suburbis distants del comtat de Contra Costa.

Cada cop més, els nous immigrants optaven per instal·lar-se directament als suburbis, i evitaven els concorreguts barris xinesos i els enclavaments ètnics. El lloc més divers de la zona de la badia és la localitat suburbana de Fremont, llar de 134 nacionalitats diferents, inclosa la comunitat afganesa més gran fora de l’Afganistan. La diversitat es continua escampant cap als afores; el grup ètnic més recent és a la zona de Tri-Valley, a 65 quilòmetres de San Francisco. La contractació en empreses properes ha atret la concentració més gran d’amerindis de la nació. A mesura que els suburbis es diversifiquen, els nous residents hi introdueixen les seves cultures. Una gran varietat de restaurants, supermercats i llocs de culte i vacances han esdevingut característiques de la vida suburbana. La cadena asiàtica de supermercats 99 Ranch, fundada per un immigrant taiwanès, és actualment un clàssic suburbà a tot Califòrnia. No tan sols els immigrants, sinó també membres de subcultures sexuals i culturals que abans havien trobat refugi en barris urbans, ara trien els suburbis. Un noticiari recent va presentar una parella gai d’edat avançada que rebutjava l’icònic *gayborhood* (barri gai) del districte de Castro en benefici de la comunitat de jubilats de Rossmore de la localitat suburbana de Walnut Creek, que considerava més tolerant i acollidora.⁶

Replantejament del suburbi

Reconèixer aquesta situació diferent significa reconsiderar les opinions anteriors sobre els suburbis. Tot i que sovint s’han caracteritzat per la monotonia, el tret que els defineix ara podria ser, de fet, la diferència. En el conegut binomi urbà-rural, la naturalesa de cada categoria és clara: les ciutats són denses, amb edificis alts i centres identificables, mentre que les zones rurals són poc poblades i agrícoles. Atès que hi ha suburbis

en molts punts entre aquests dos extrems, la quantitat de variants pot ser infinita. Aquestes diferències es poden produir per l’estructura del govern nord-americà, que permet que àrees suburbanes s’incorporin com a localitats independents, en lloc d’annexar-se a ciutats més grans o que aquestes les

absorbeixin. Aquest procés ha generat grans desigualtats pel que fa a la mida, la ubicació, la demografia, la història i la forma física. La zona de la badia de San Francisco així ho confirma. Els seus suburbis poden ser rics o pobres. Atherton és la localitat més rica de tot el país, mentre que altres llocs com Bay Point tenen índexs de pobresa considerables. Poden ser lluny o a prop de la ciutat. Els suburbis més allunyats de la zona de la badia s’estenen 110 quilòmetres terra endins des de San Francisco, a la regió agrícola de Central Valley. Poden ser enormes o diminuts. A la zona de la

---

Tot i que els suburbis sovint s’han caracteritzat per la monotonia, el tret que els defineix ara podria ser, de fet, la diferència.

Nota

7. Per esmentar-ne alguns:

Neuman, M. "The Compact City Fallacy". *Journal of Planning Education and Research*, 25, 11-26. 2005.

Bouwman, M. E. "Changing Mobility Patterns in a Compact City: Environmental Impacts". *Compact Cities and Sustainable Urban Development: A Critical Assessment of Policies and Plans from an International Perspective*, editat per

G. de Roo i D. Miller. Ashgate, Aldershot (Regne Unit), 2000.

Gordon, P. i Richardson, H. "Are Compact Cities a Desirable Planning Goal?". *Journal of the American Planning Association*, 63(1), 95-106. 1997.

Gugger, H. i Kerschbaumer, G. "The Compact City: Sustainable or Just Sustaining the Economy?". *Holcim Forum, The Economic Performance of Sustainable Construction*, 147-189. 2020.

badia, les mides van des de Fremont, amb 233 quilòmetres quadrats, fins a Belvedere, amb poc més de 2,5 quilòmetres quadrats.

A més, els suburbis canvien constantment. Alguns continuen essent majoritàriament blancs, mentre que d'altres són predominantment llatins, asiàtics, negres o una combinació de molts altres grups racials. Tanmateix, aquesta demografia pot canviar fàcilment. L'impuls inicial rere la incorporació suburbana tenia l'objectiu, mitjançant la zonificació i restriccions diverses, d'evitar els canvis incontrolables que redefeixen contínuament els barris urbans nord-americans. Això no obstant, aquesta estratègia només ha tingut èxit en un grapat de suburbis elitistes que han pogut mantenir la seva forma original. Fins i tot en aquests, però, la forma física intacta pot emascarar una transformació social i cultural important. A San Marino, el suburbi més ric de Los Angeles, els asiàtics benestants estan desbancant els residents blancs adinerats. La majoria dels suburbis han sofert canvis significatius, sovint de manera contradictòria i, de vegades, paradoxal. A les extensions d'habitatges de postguerra, on les files de cases idèntiques han encarnat la monotonia de la producció en sèrie, les cases originals han esdevingut del tot irreconeixibles a causa de la cultura extensiva de la remodelació. El canvi també pot ser parcial. En localitats antigament tranquil·les del comtat de Contra Costa, els centres corporatius atrauen actualment milers de persones que hi treballen, mentre que els seus frondosos carrers residencials romanen essencialment intactes.

Potser la multiplicitat i la diversitat de suburbis són algunes de les raons que han generat tanta incomprensió. Sovint els comentaristes ho posen tot al mateix sac. Així, els historiadors que estudiaven els suburbis del segle xx es basaven en els característics nuclis de classe mitjana-alta, i ignoraven les nombroses colònies que creixien al voltant de les indústries suburbanes i la gran quantitat de suburbis autoconstruïts. De manera semblant, la imatge de Levittown encara ressona com a representació de tots els suburbis, en lloc de ser el producte d'un moment històric únic, provocat per la manca d'habitatges durant la postguerra i per l'índex més alt de formació de famílies en la història dels Estats Units. El problema, de fet, és que la realitat dels suburbis és massa diversa i complexa per resumir-la en aquestes imatges singulars. Les zones suburbanes també han funcionat com a tests socials de Rorschach en els quals es projecten problemes

més grossos. En la dècada del 1950, van assenyalar preocupacions sobre la conformitat, excel·lentment expressades a la cançó *Little Boxes*, de Malvina Reynolds. En la dècada del 1980, les McMansions (produïdes en massa) exemplificaven la cobdícia corporativa i l'excés de mal gust.

Avui, als suburbis se'ls titlla normalment de criminals mediambientals, tot i que, de fet, els estudis no han pogut determinar si són més sostenibles per al medi ambient les ciutats disperses o les ciutats compactes.⁷

Els suburbis creixeran més, però la seva complexitat fa difícil respondre a la pregunta sobre com ho faran.

Nota

8. Wall, A. "Sprawl is Dead: Long Live the Low-Intensity City". *Infinite Suburbia*, editat per A. Berger, J. Kotkin i C. Barderas Guzmán. Princeton Architectural Press, New York, 2017.

Urbanization in China (Critical Concepts in Urban Studies)

Marco Cenzatti
i Margaret Crawford
Routledge, 2017

Everyday Urbanism

John Leighton Chase,
Margaret Crawford i John Kaliski
The Monacelli Press, 2008

Building the Workingman's Paradise: The History of American Company Towns

Verso Books, 1996

Redisseny del suburbi

Els suburbis creixeran més, però la pregunta sobre com ho faran continua sense resposta. La seva complexitat fa difícil oferir respostes senzilles. A diferència de les ciutats, els espais suburbans han atret, des de fa ben poc, l'atenció d'arquitectes, dissenyadors urbans, paisatgistes, artistes i ambientalistes. Això no obstant, els seus projectes ofereixen solucions genèriques que romanen obstinadament lligades a les antigues imatges dels carrers principals de petites localitats. A diferència de l'espai urbà, construït i molt limitat, l'espai suburbà ofereix opcions molt més flexibles. Els propietaris d'habitatges ja estan afegint una densitat invisible en convertir les seves cases unifamiliars en allotjaments de diverses unitats. Les unitats d'habitatge accessòries (ADU) es poden acoblar fàcilment en cases grans, garatges, soterranis i patis interiors per allotjar moltes circumstàncies socials diferents, des de famílies multigeneracionals fins a llogaters per obtenir ingressos o, fins i tot, coallotjament.

Les grans quantitats d'espais oberts, tant públics com privats, es poden redissenyar en resposta a imperatius i solucions de caràcter ecològic. Els paviments permeables, els estancs de retenció i altres mètodes naturals de tractament de l'aigua poden fer servir carrers i aparcaments per controlar les inundacions i la sequera. Els patis poden ser espais de cultiu o boscos. La ressilvestració pot restablir la biodiversitat i recuperar el paisatge. Els residents suburbans sempre han fet servir les seves cases amb finalitats econòmiques, tant a l'hora de vendre articles de segona mà com per instal·lar-hi oficines domèstiques i empreses amb seu a la llar. A causa de les darreres tendències de treball remot, els límits entre la feina i la llar, entre l'entorn residencial i el comercial, es poden descompondre encara més. A més, la mobilitat està canviant dràsticament. La micromobilitat —patinets elèctrics, monopatinis i bicicletes— afavoreix l'accés sense la necessitat de conduir. A banda de reduir les emissions i els gasos amb efecte d'hivernacle, els vehicles elèctrics de tota mena i els cotxes sense conductor també poden ser una font d'energia.

Aquests canvis no són mers pensaments delerosos, sinó pràctiques reals als suburbis de tot Nord-amèrica, que a mesura que s'expandeixen poden fomentar una nova mena d'urbanisme. Com que ja no estan subordinats als espais ni als ideals dels centres urbans, es poden basar en les realitats de les formes socials i espacials descentralitzades. La materialització d'aquests canvis exigirà accions polítiques, el suport del govern i una reforma de la normativa. L'obstacle més gran per a la transformació suburbana és, però, el sistema persistent de caràcter marcadament urbà. Si ampliem la nostra percepció de l'urbanisme per incloure colònies extensives de baixa densitat, podem començar a imaginar nous espais molt diversos basats en el pragmatisme i la invenció locals. D'aquesta manera, no naixerà un únic urbanisme, sinó molts.⁸

Article originalment escrit per al catàleg de l'exposició "Subúrbia. La construcció del somni americà", que es presenta al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), fins al 8 de setembre del 2024.

Europa, sistema de ciutats

Mireia Belil

Europa, on prop del 80% de la població és urbana, és un sistema de ciutats policèntriques i dinàmiques que funciona com a exoesquelet del desenvolupament del continent. A través de les relacions i cooperacions entre ciutats i territoris es pot aconseguir potenciar l'equitat territorial, superar els reptes actuals i consolidar una qualitat de vida per a totes les persones.

L'any 1991 Pasqual Maragall va escriure que Europa era el continent urbà per excel·lència: "M'agrada definir Europa com un sistema de ciutats". Lluny de les imatges de les explosions urbanes d'altres continents, Europa ha estat altament urbanitzada des de fa moltes dècades i ha seguit uns patrons singulars d'urbanització que la distingeixen de la resta del món. En un continent on prop del 80% de la població és urbana, es consolida un territori amb una estructura de ciutats policèntrica, en diferents graus segons els estats, amb l'extensió dels serveis urbans per tota la geografia, el creixement de les deseconomies d'aglomeració de les ciutats més grans i les metròpolis i la imbricació dinàmica i fluida dels espais de vida, que dissocien treball, residència, consum i lleure.

El desenvolupament (el definim com el definim) mai té lloc de manera uniforme a l'espai. Tots els processos socials i econòmics tenen efectes territorialment desiguals. Entre la dimensió global i la comunitat local hi ha moltes escales, des de la municipal, metropolitana, regional, subnacional, nacional i supranacional fins a la global. Alguns territoris guanyen i d'altres perden, i es generen el que s'anomenen les geografies del privilegi (amb concentració i atracció de béns i talents) o les geografies del descontentament d'aquelles poblacions i territoris que queden fora dels eixos o dels impactes positius del desenvolupament. Encara que es manté l'evidència que les grans ciutats tendeixen a aprofitar les externalitats de l'aglomeració per atraure oportunitats, serveis, infraestructures i talent, Europa té possibilitats per afegir als principals motors impulsors del creixement, que són les metròpolis, altres territoris, com les ciutats mitjanes i petites.

El sistema urbà europeu

L'actual sistema urbà europeu és policèntric i dinàmic, el resultat de processos històrics, d'inversions, de dinàmiques a diferents escales, de les polítiques i actuacions de les ciutats o les regions urbanes (d'especialització, de producció, d'atracció, de màrqueting...), de les estratègies europees i de les polítiques i pràctiques dels estats nació de la Unió Europea (UE). El dinamisme del sistema urbà s'explica també pels processos d'ampliació de la UE, la consolidació de les estratègies de les macroregions¹ i les euroregions,² i la construcció i l'obertura d'algunes de les infraestructures estratègiques³ recollides a la Xarxa Transeuropea de Transports, dissenyada per millorar la connectivitat i competitivitat del continent i per reforçar la cohesió territorial, social i econòmica de la UE.

Es tracta d'un sistema urbà en el qual destaquen dues ciutats, París i Londres,⁴ d'escala, qualitat i funcions globals, i una sèrie de centres urbans, capitals dels estats membres o estats candidats, en creixement (Hèlsinki, Riga, Estocolm, Budapest, Praga...) pel paper i poder polític i financer que els atorga la UE. Desenes de ciutats o regions urbanes de dimensió mitjana, molt heterogènies en dimensió i característiques, ocupen certs nínxols d'especialització que inclouen des de l'aeronàutica fins a l'educació, passant per la logística, els serveis de salut, les empreses TIC, la recerca, la fotònica, la mobilitat elèctrica, l'alimentació sostenible o el turisme.

Mireia Belil

Llicenciada en Geografia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i MA i PhD Candidate per la Universitat de Califòrnia, Berkeley. Actualment és directora de la consultora Borakasi. Ha dissenyat i codirigit l'Urban Audit of the European Cities de la Comissió Europea, i ha estat avaluadora de projectes com el V Framework Programme, l'Ecos Ouverture, el Recite II i l'Urban Pilot Projects. També ha liderat la creació de la xarxa Eurociutats i ha estat directora de la Fundació Fòrum Universal de les Cultures (2005-2017), vicepresidenta del Consell Social de la UAB (2004-2014), membre del Consell Assessor Global del Programa de Ciutats del Pacte Mundial de les Nacions Unides i presidenta del jurat del Premi Fòrum de Barcelona de l'Aliança de les Nacions Unides per a les Civilitzacions.

Notes

1. Fins ara, la Unió Europea ha aprovat quatre macroregions com a iniciatives intergovernamentals: del Mar Bàltic (2009), del Danubi (2010), Jònica i Adriàtica (2014) i Alpina (2015). Entre totes quatre engloben 27 països (UE i no UE) i més de 340 milions de persones.

2. Hi ha moltes euroregions, que representen el funcionament d'una Europa sense fronteres. L'Euroregió TriRhena és una plataforma trinacional de cooperació política a la regió del Rin Superior, que engloba les aglomeracions urbanes de Colmar, Mulhouse, Friburg de Brisgòvia, Lörrach i Basilea, a França, Alemanya i Suïssa. Ocupa un territori de 8.700 km² i aplega 2,3 milions de persones. L'Euroregió Mosa-Rin, creada el 1976 i amb estatut jurídic establert el 1991, té una extensió d'11.000 km² i prop de 3,9 milions d'habitants al voltant del corredor de les ciutats d'Aquisgrà-Maastricht-Hasselt-Lieja.

3. Algunes grans infraestructures que han impactat en la connectivitat, l'ordenació del territori i el posicionament dels seus nuclis urbans són el túnel del Canal (que uneix Londres, Lilla, Brussel·les i París), el pont de l'Øresund (Copenhaguen-Malmö), la Rail Baltica (Tallinn-Riga-Varsòvia), el túnel de base del Mont d'Ambin (entre Lió i Torí) o el túnel de Fehmarn Belt (entre Dinamarca i Alemanya), a més de les xarxes ferroviàries d'alta velocitat o la modernització dels ports.

4. Londres, ara fora de la UE, conserva un paper clau en el sistema urbà europeu.

Són les anomenades noves ciutats globals. Moltes tenen un gran reconeixement internacional i sumen avantatges a través de les seves aliances i relacions (Rotterdam, Lió, Manchester, Múnic, Barcelona, Cracòvia, Anvers, Colònia, Stuttgart, Wolfsburg, Aalborg...). Aquestes urbs creen espais més o menys estructurats institucionalment i constitueixen els anomenats "grapats de raïms", formats per ciutats intermèdies o petites que tenen un paper en la regió urbana d'acord amb l'aprofitament de la connectivitat o de l'anomenada "mida prestada".⁵ Les ciutats europees són l'exoesquelet de la integració europea i els seus *hubs* de vinculació als processos d'internacionalització, regionalització i globalització.

Corredors i àrees

Eixos, infraestructures, regions urbanes, regions transfrontereres, euroregions, àrees metropolitanes, grans ciutats, mitjanes i petites, pobles aïllats, pobles enxarxats, espais despoblats... El territori europeu es debat en l'eterna tensió entre l'espai de les xarxes i els fluxos, d'una banda, i l'espai de les àrees i les fronteres, de l'altra. Les polítiques europees territorials⁶ posen en valor la interdependència dels territoris i la necessària cooperació entre diferents territoris, diferents nivells de govern, diferents sectors i diferents actors socials per fer front a assumptes i reptes complexos. També aborden les tensions constants entre la competitivitat i la generació de massa crítica i d'atractivitat de persones, inversions, visitants i recursos, per una banda, i la necessitat d'aconseguir l'equitat territorial, per l'altra.

L'equilibri territorial requereix una comprensió comuna del fet que les necessitats de desenvolupament i els impactes futurs diferiran entre territoris d'un extrem a l'altre del continent. Al costat de la dimensió, la connectivitat urbana internacional, nacional i regional té un paper essencial. Una part de les externalitats positives de les aglomeracions poden estendre's per les xarxes de ciutats i pels eixos de connexió. Estar ben inserit en una xarxa de ciutats i ben connectat a altres nuclis urbans (físicament o per cooperació) pot substituir parcialment les economies d'aglomeració derivades de la dimensió urbana i la pertinença a àrees metropolitanes.

Avui, les ciutats es defineixen per la posició que ocupen en les estructures reticulars dels territoris en què s'insereixen, que els permet l'accés a recursos i funcions que altrament no tindrien. En aquest context, la gestió de les agrupacions de ciutats, dels sistemes urbans i de les xarxes de ciutats és decisiva per al progrés d'Europa. Això significa tenir en compte l'autonomia local, el principi de subsidiarietat, les asimetries entre nuclis, els conflictes dins les xarxes i sistemes, les complementarietats i el reconeixement de la cooperació territorial, econòmica i social a través

de la promoció del sentit de solidaritat i identitat de propòsit entre regions i ciutats en tot el territori de la Unió.

Aquesta inserció, d'alguna manera, permet aprofitar la mida prestada, un concepte polític emergent

---

La governança, no només metropolitana sinó urbana, serà un dels reptes de les dècades vinents.

Notes

5. El 1973, William Alonso va utilitzar el terme *mida prestada* per explicar la desconexió entre la mida i la funció de les ciutats més petites que formaven part d'un complex urbà megalopolità. Va suggerir que les àrees urbanes més petites "agafen prestats" alguns dels avantatges d'aglomeració dels seus veïns més grans, i eviten alhora els costos d'aglomeració. Tot i que Alonso es va centrar principalment en la mida prestada de llocs geogràficament propers, en una economia mundial en constant expansió, el seu argument es pot estendre fàcilment a xarxes de ciutats, en general, i no només implicar connectivitat de xarxes regionals, sinó també nacionals i internacionals. El de mida prestada és un concepte estretament relacionat amb els de mida/dimensió de la ciutat, connectivitat de la xarxa i funcions metropolitanes a Europa.

6. Des de la Perspectiva de Desenvolupament Territorial Europea (Potsdam, 1999) fins a l'Agenda Territorial 2030 (amb la seva declinació urbana a la Nova Carta de Leipzig), Europa posa en valor la planificació territorial i estratègica i la dimensió territorial de les polítiques sectorials a tots els nivells de govern.

Ciudades, una ecuación imposible

Mireia Belil, Jordi Borja
i Marcelo Corti (ed.)
Icaria Editorial, 2012

a diversos països europeus. La mida prestada es pot habilitar en les àrees metropolitanes si s'aborden els reptes conjuntament i de manera complementària, o mitjançant interaccions en clústers o xarxes de ciutats a múltiples escales espacials (que serveixen com a substitut dels beneficis de l'aglomeració). Aquestes estratègies ajuden al posicionament de les ciutats intermèdies i de les que es troben fora dels corredors de desenvolupament, i això fa que els beneficis de les inversions en els eixos europeus es redistribueixin sobre el territori.

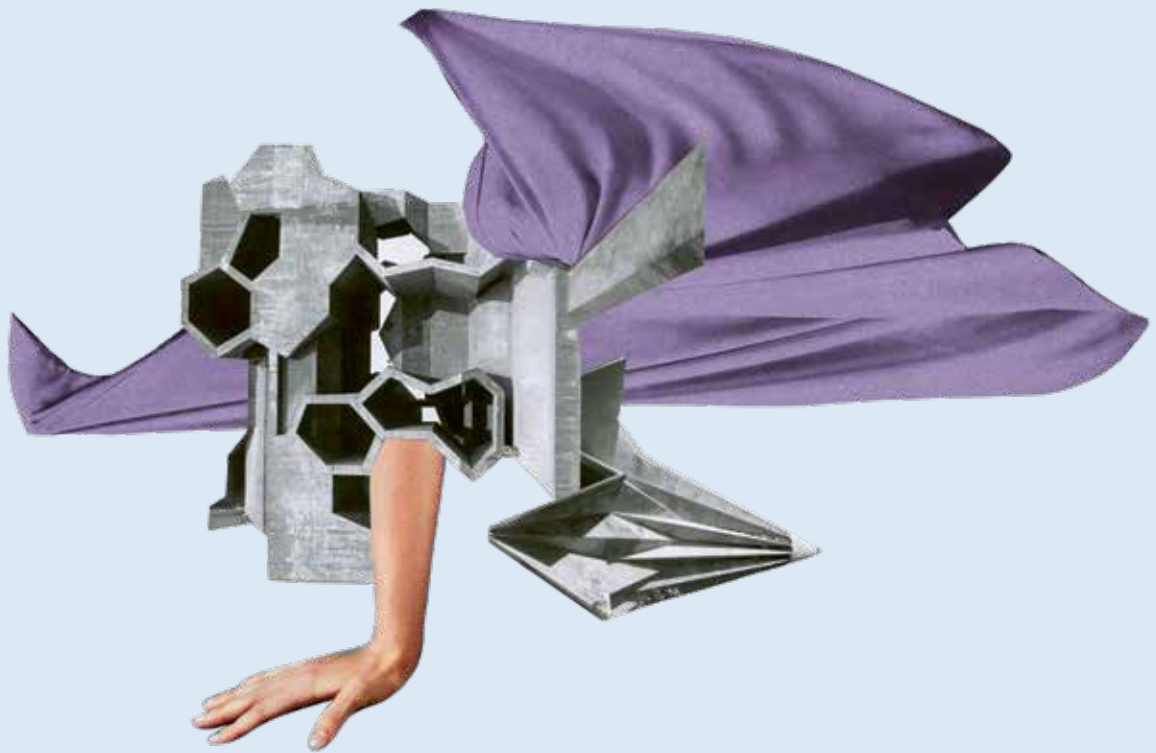
Els corredors europeus uneixen punts del territori, generen noves àrees d'activitat, reposicionen els centres urbans i integren el continent europeu, però necessiten assegurar la connexió i la difusió d'aquests avantatges cap a les àrees d'influència i territoris intermedis i cap a aquelles àrees que es buiden de població i activitat. Els corredors només es poden capil·laritzar si es converteixen en teranyines a través de la connectivitat (física i digital), l'expansió dels serveis generals i la pertinença a xarxes de diferents escales. També ofereixen l'ocasió d'igualar oportunitats sobre el territori i reduir les geografies del descontentament, que cada cop més tenen impactes sobre les opcions polítiques antidemocràtiques o antieuropees. Els llaços de solidaritat entre ciutats, les noves centralitats, les capitalitats, els transports innovadors, la diferenciació fiscal o la reindustrialització d'espais abans industrials poden ajudar en aquest repte ingent.

Col·laboracions a l'epicentre

Barcelona —l'àrea metropolitana i la regió— és una de les noves ciutats globals, clarament inserida en el sistema urbà europeu i amb relacions i connexions que l'ajuden a mantenir l'atractiu i els avantatges. Aquesta participació activa en el sistema urbà europeu i mundial és una empenta important, on apareixen tres estratègies rellevants.

La primera és la promoció activa de les relacions funcionals i transaccionals en múltiples dimensions i escales: ciutat-estat, ciutat-regió, ciutat-ciutat internacional, ciutat-ciutat local, ciutat-empreses i ciutat-actors internacionals. La segona és l'establiment de col·laboracions o aliances que superin els marcs administratius municipals o autonòmics i el desenvolupament de marcs regulatoris o fórmules de governança que facilitin aquestes relacions. La tercera seria la capacitat de combinació de l'acció a xarxes urbanes funcionals amb les connexions d'acoblament amb les institucions nacionals i multilaterals existents.

La governança, no només metropolitana sinó urbana, serà un dels reptes de les dècades vinents. Haurem de buscar solucions creatives als desacoblaments actuals d'activitats amb les necessitats i les fiscalitats, per una banda, i les flexibilitats en la definició d'aliances, de construccions conjuntes i de solucions o cooperacions discontinües en l'àmbit geogràfic, per l'altra. No podem pensar la ciutat o la metròpoli de forma individual o només amb relació als corredors. Hem de pensar, planificar i ordenar tot el territori, de manera que Europa no es divideixi entre geografies del privilegi i geografies del descontentament.

**De què parlem
quan parlem
de regió
metropolitana?
Oriol Estela**

L'expansió de la urbanització, amb el consegüent desbordament dels límits administratius, afecta de manera important la capacitat de governar els territoris. A Barcelona, la necessitat d'abordar els reptes urbans, superant les limitacions de la fragmentació administrativa, és al centre del Compromís Metropolità 2030, el pla estratègic per a la ciutat dels cinc milions d'habitants.

El segle XXI ha estat anomenat, des de diversos fòrums, “el segle de les ciutats”. La constatació, segons les estadístiques de les Nacions Unides, que des del 2007 més de la meitat de la població mundial viu en ciutats i que aquestes aglomeracions humanes generen el coneixement i la innovació necessaris per superar el reptes als quals s’enfronta la humanitat es troba al darrere d’aquesta afirmació tan taxativa.

És evident, però, que el que considerem ciutat és difícil de contenir en una única i inqüestionable definició. El *Diccionari de la llengua catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans ens ofereix dues accepcions: a) “Població gran que té més preeminències que una vila”; b) “Població gran per contrast amb les viles, els pobles i el camp”. No se’ns diu, en cap dels dos casos, quan aquesta població es pot considerar gran (ni si ho és en termes de superfície o demogràfics) o quines són les preeminències concretes que la caracteritzen.

Lògicament, les definicions que ens ofereixen els organismes internacionals o les oficines estadístiques nacionals hi aprofundeixen més, però el que és significatiu és que la gran majoria d’aquestes definicions no són coincidents. UN-Habitat, l’agència de les Nacions Unides per a les ciutats, ha hagut de proposar recentment uns criteris¹ a partir dels quals els estats puguin almenys definir una classificació pròpia, ja que molts ni tan sols la tenen, encara. És important assenyalar, doncs, que quan parlem de ciutats en general ho estem fent de subjectes molt diferents i que, possiblement, el principal element comú siguin les interaccions permanents que es produeixen entre persones no necessàriament conegudes en la seva quotidianitat dins d’un territori determinat.

Aquestes interaccions es poden donar en contextos molt diferents, ja que depenen tant de l’extensió del territori com del grau d’urbanització, dels mitjans de transport disponibles, del volum i de la distribució dels equipaments o dels llocs de treball. És per això que considerem ciutat tant Houston (2,3 milions d’habitants, 1.700 km² i una densitat de 1.300 hab./km²) com Bombai (18 milions d’habitants, 603 km² i 30.000 hab./km²) o Tombuctú (54.000 habitants, 150 km² i 360 hab./km²).

Avui en dia, a més, diferenciem els conceptes de *ciutat* i de *metròpoli*, normalment considerant que una metròpoli és un conglomerat de ciutats interrelacionades. Però aquí entra en joc l’habitual confusió entre ciutat i municipi, entre espai de relacions quotidianes i límits administratius. Una metròpoli hauria de ser considerada, en realitat, una ciutat extensa i contínua que integraria diversos nuclis urbans que poden pertànyer a municipis diferents o no. Importa la funcionalitat del conjunt, no el nombre de municipis.

Quina és la situació a casa nostra? Les dificultats de definició mencionades també hi tenen incidència. Com a exemple, el fet que la Nova Agenda Urbana, aprovada a Quito l’any 2016 i que ha servit de referència per a l’elaboració d’infinat d’agendes urbanes a tots nivells,² hagi derivat a Catalunya en una Agenda dels “pobles i ciutats”,³ possiblement per no alimentar més debats conceptuals. En la memòria tècnica d’aquesta agenda, però, s’explica com “tota la xarxa urbana consolida Catalunya com un

Oriol Estela

Economista i geògraf. Professional de desenvolupament econòmic local des del 1994, primer com a consultor privat per a administracions públiques a Espanya i l’Amèrica Llatina i, a partir del 2005, a la Diputació de Barcelona, on va ser cap de l’Oficina Tècnica d’Estratègies per al Desenvolupament Econòmic (2012-2016). Actualment, és el coordinador general del Pla Estratègic Metropolità de Barcelona. També exerceix com a coordinador tècnic de la Càtedra Barcelona-UPF de Política Econòmica Local, és membre del claustre docent del Centro Iberoamericano de Desarrollo Estratégico Urbano i professor al màster Metròpoli en Estudis Urbans i Metropolitans de la UAB. Forma part del consell assessor del Pla de Barris de Barcelona i del consell científic de la Fundació BIT Habitat, entre d’altres.

Notes

1. What is a city?: UN-Habitat, 2020. via.bcn/SIIj50QxPuV
“National Sample of Cities”. UN-Habitat, 2020. via.bcn/XJ9150QxPtI
2. En el nostre cas, comptem amb els referents de l'Agenda Urbana Europea (www.urbanagenda.urban-initiative.eu) o l'Agenda Urbana Espanyola (www.aue.gob.es), a més d'una desena d'agendes urbanes locals, principalment a la província de Barcelona.
3. Les cometes són de l'autor.
4. *Memòria tècnica de l'Agenda dels pobles i ciutats. Catalunya 2050*. Generalitat de Catalunya, 2023. via.bcn/9LbP50QyaOS
5. Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB). Compromís Metropolità 2030. Una estratègia per a la ciutat dels cinc milions. Barcelona, 2022.
6. Vegeu pemb.cat i compromismetropolitana.cat, així com la plataforma amb tota la documentació generada al llarg del procés: via.bcn/N9Cq50QzCiL

país eminentment urbà, amb una diversitat de municipis de grandària demogràfica diversa i amb una funcionalitat concreta en la jerarquia urbana del conjunt”⁴

La idea de la Catalunya-ciutat fa molts anys que és present en una part de l'imaginari del país. Actualment, Catalunya es pot considerar ciutat o metròpoli en diverses escales territorials i demogràfiques, seguint la progressió: 1 milió d'habitants (Barcelona ciutat), 3 milions d'habitants (àrea metropolitana), 5 milions d'habitants (regió metropolitana) i 8 milions d'habitants (Catalunya), donat que una de les singularitats d'aquest territori, fruit entre altres factors d'un peculiar procés d'industrialització, és la seva xarxa urbana, tal com proclama l'Agenda.

L'àrea i la regió metropolitana

Si ens focalitzem en la metròpoli barcelonina, solem distingir entre l'àrea i la regió, una divisió marcada per l'existència de la institució Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), formada per 36 municipis que, efectivament, és predominantment un continu urbà, però on també es donen continuïtats urbanes amb municipis que van més enllà de les seves fronteres, com per exemple, entre Barberà del Vallès i Sabadell, o entre Montcada i Reixac i la Llagosta.

És així que la idea de regió metropolitana la interpretem a casa nostra com la del territori metropolità més enllà de l'AMB. Però en termes funcionals, aquesta distinció no té gaire sentit, perquè és evident que Sabadell o la Llagosta, com el Masnou o Martorell, però també Granollers o Mataró, participen en les mateixes dinàmiques que es donen en els seus municipis veïns emparats per la institució metropolitana.

La diferència a l'hora de considerar la regió, això sí, és la de la major complexitat del territori, que seria igualment una ciutat extensa que en aquest cas integraria nuclis urbans, però també suburbis, infraestructures i diverses tipologies d'espais poc o gens urbanitzats. I, de nou, a Barcelona estem parlant de més d'un centenar de municipis, però aglomeracions similars en altres indrets del món poden tenir-ne molts menys o, fins i tot, contenir aquesta diversitat en un de sol. Ara bé, s'ha de donar també la característica bàsica de l'existència d'unes interrelacions significatives i quotidianes entre les persones que viuen en tot aquest espai.

En aquest sentit, delimitar la realitat metropolitana de Barcelona ha estat una de les qüestions més controvertides en el procés d'elaboració del Compromís Metropolità 2030,⁵ aprovat recentment pel Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB).⁶ Alguns dels arguments que ens han portat a fer el salt d'escala, més enllà de la palesa continuïtat, tenen a veure amb les evidències provinents de les dinàmiques demogràfiques, el repartiment de l'activitat econòmica (principalment, la industrial) o els desplaçaments diaris per motiu de feina. Totes han estat documentades degudament als estudis i anuaris de l'Institut Metròpoli, entre d'altres, però també als debats que han generat mesures com les restriccions lligades a la pandèmia o la implantació de les zones de baixes emissions.

Notes

7. Sumant a les set comarques de la regió metropolitana definida en el planejament territorial del 2010 (Alt Penedès, Baix Llobregat, Barcelonès, Garraf, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental) el Baix Penedès (a la província de Tarragona) i els municipis penedesencs de l'Anoia.

8. Associació de Municipis de l'Arc Metropolità de Barcelona. arcmetropolitabarcelona.cat

Finalment, a l'hora de pensar l'estratègia a desenvolupar en el si del Compromís Metropolità 2030, i fruit de les negociacions amb les diverses ciutats i territoris de més enllà de l'AMB, va sorgir la proposta d'aplegar en el procés tant la vegueria de Barcelona com la del Penedès (199 municipis en total),⁷ amb un protagonisme especial als municipis de l'Arc Metropolità de Barcelona.⁸

Vuit grans missions

És per a aquest ampli territori que s'han definit vuit grans objectius comuns, anomenats missions, en àmbits que van de l'habitatge a la vitalitat cultural, passant per l'emergència climàtica, l'activitat econòmica, els nivells de renda, la cohesió territorial, la mobilitat i l'alimentació saludable.

Aquestes missions proporcionen, cada una, un objectiu ambiciós i transformador, compartit entre una gran varietat d'actors socials i econòmics, en l'horitzó del 2030. Cal tenir en compte, però, que aquest territori no compta amb les eines habituals de governança (un govern específic, un pressupost, capacitat legislativa o executiva) i que, per tant, aquests objectius només es poden assolir a partir del compromís i la col·laboració entre tots aquests actors.

La proposta que es fa, doncs, no és la creació d'un nou govern que atengui aquest territori ni l'acomodació dels actualment existents a una nova demarcació territorial. Més enllà de les complexitats polítiques per aconseguir-ho, el motiu es troba precisament en la dificultat per encabir en uns límits determinats uns fenòmens tan dinàmics com els que caracteritzen el fet metropolità.

Per tant, forjar aliances entre actors (no només públics), desenvolupar noves eines, dades i indicadors, i endegar nous processos de col·laboració i de treball orientats a objectius ambiciosos i concrets

ha de conduir a la construcció d'una governança metropolitana de baix a dalt, que faciliti donar resposta als grans reptes i a les transicions a les quals ens enfrontem. Aquest és el sentit del Compromís Metropolità 2030.

La dificultat és encabir en uns límits determinats els fenòmens dinàmics que caracteritzen el fet metropolità.

Referències bibliogràfiques

Font i Llovet, T. i Vilalta Reixach, M. (directors). *Anuario del Gobierno Local 2022. El gobierno de las ciudades y de las grandes áreas urbanas*. Institut de Dret Públic - Fundación Democracia y Gobierno Local, Barcelona, 2023.

Institut Metròpoli. *Anuari Metropolità de Barcelona*. Diversos anys. via.bcn/ppZu50Qyb1U

Nel·lo, O. *Ciutat de ciutats*. Editorial Empúries, Barcelona, 2001.

Ribas i Piera, M. *Barcelona i la Catalunya-ciutat*. Col·lecció "El fil d'Ariadna", núm. 9. Angle Editorial, Barcelona, 2004.

Tomàs, M. *Metròpolis sin gobierno. La anomalía española en Europa*. Editorial Tirant lo Blanch, València, 2023.

La urbanització dispersa: un repte ignorat

Francesc Muñoz

La Barcelona dels cinc milions no integra únicament el territori de les ciutats denses i compactes sinó també la munió de teixits residencials dispersos que s'han anat multiplicant, sobretot des de la dècada del 1980. Una dispersió que ha estat ignorada durant molt de temps i que deixa en herència tot de territoris amb problemàtiques i reptes encara sense resposta.

La Barcelona dels cinc milions no integra únicament el territori de les ciutats denses i compactes

El territori metropolità, a la gran regió urbana que configura Barcelona, ja no és únicament el resultat d'elevades concentracions de població a les ciutats més grans. Des de la dècada del 1980, el paper dels municipis d'entre 5.000 i 50.000 habitants ha estat progressivament cabdal per entendre el que no és res més que una general i progressiva dispersió de la urbanització en el territori, especialment en aquelles àrees que no s'havien caracteritzat per les tendències d'urbanització en moments anteriors.

Aquesta dispersió dels assentaments i les activitats econòmiques ha donat forma a una urbanització ben diferent de la famosa imatge del creixement urbà en taca d'oli. Una munió de taques d'oli, més que una de sola, mostren avui una estructura del poblament caracteritzada i definida per la urbanització dispersa.

Aquesta dilatació física de l'espai urbà construït i de les dinàmiques de suburbanització ha fet que les ciutats intermèdies, primer, i el territori dels municipis de grandària poblacional més petita, més tard, hagin assistit a l'aparició del que Richard Ingersoll va anomenar el 1999 com a *sprawlscapes* o "paisatges de la dispersió", caracteritzats per la disseminació dels elements que anteriorment constituïen de manera concentrada l'hàbitat i l'ordre visual propi de l'ambient construït urbà.

La gènesi d'una metròpoli dual

L'any 1996, l'arquitecte Mario Gandelsonas es referia de manera irònica a la dispersió de la urbanització i posava l'accent sobre l'estil de vida dels habitants metropolitans d'aquesta manera: "...els que viatgen des dels barris exteriors van de les seves cases suburbanes unifamiliars amb aire condicionat, dins els seus cotxes amb aire condicionat, a les seves oficines amb aire condicionat, i d'aquestes a restaurants amb aire condicionat, i un altre cop al cotxe i a casa, des d'on aniran, en les estones de lleure, a comprar als grans centres comercials amb aire condicionat i, de tant en tant, als multicines amb aire condicionat".

Gandelsonas no parlava llavors de Barcelona, en absolut; parlava de les grans conurbacions nord-americanes. Allà on el fenomen de la urbanització dispersa ja s'ha consolidat com a atribut principal del model urbà. Quasi trenta anys després, no deixa de sorprendre la familiaritat amb la qual podem llegir l'itinerari que descriu el paràgraf de Gandelsonas i pensar sobre el territori de la demarcació de Barcelona a partir de claus idèntiques. Com s'ha generat aquest fenomen? Com s'ha produït l'expansió d'aquesta urbanització dispersa al territori metropolità de la regió de Barcelona?

La dècada del 1980 va representar, sota l'impuls de l'acció pública dels primers ajuntaments democràtics, el començament del gran projecte de reconstrucció urbana de les ciutats compactes catalanes després del franquisme. Al mateix temps, però, també va ser la dècada en què els creixements suburbans assoliren un protagonisme certament inesperat.

Així, tot just quan a la ciutat central es començava a desenvolupar una de les operacions bandera del projecte de regeneració urbana, l'àrea de rehabilitació integrada (ARI) de Ciutat Vella, el 1987, era també el moment en el qual la realitat del *suburb* català es desenvolupava més i canviava més clarament d'escala, i assolía una presència majoritària a molts territoris. Així, per exemple, entre el 1987 i el 1989 la construcció de cases unifamiliars no va baixar mai del 45% sobre l'habitatge nou construït a pràcticament tot el territori de la província de Barcelona —304 dels 311 municipis que integren la demarcació.

Aquesta consolidació del fet suburbà no es pot entendre com quelcom definitivament estructural, pel que fa als processos de metropolització a la regió de Barcelona, sense la irrupció d'un producte immobiliari nou: la casa adossada o en filera. Les cases adossades van abanderar el creixement exponencial del *suburb* català des de finals de la dècada del 1980 i durant tota la següent, i van alimentar la creació d'uns ambients suburbans molt més massius i repetits de manera clònica arreu, de manera que la seqüència paisatgística "casa unifamiliar-rotunda-benzinera-autopista" va acabar essent tan reiterativa com la seqüència domèstica "casa unifamiliar-jardí-piscina-garatge".

Aquesta explosió de la urbanització dispersa sobre el territori de la regió de Barcelona es fa ben evident quan s'avaluen les dades concretes de construcció d'habitatges. Per exemple, durant els 20 anys que van del 1985

Durant els 20 anys que van del 1985 al 2005, el ritme mitjà de construcció de cases unifamiliars als 311 municipis de la província de Barcelona va arribar a ser d'una nova casa per hora.

Francesc Muñoz

Doctor en Geografia, professor i director de l'Observatori de la Urbanització a la UAB. Ha rebut guardons com el Premi a la millor tesi doctoral en atenció als valors humans en l'enginyeria (UPC, 2004) o el Premi Bonaplata per l'exposició *La fàbrica de la llum* (2014). Ha comissariat altres mostres, com ara l'exposició commemorativa dels 30 anys d'ajuntaments democràtics, *Local, local! La ciutat que ve* (CCCB, 2010) o *Architectures on the Waterfront* (Fundació Mies van der Rohe, 2019) i ha estat membre del Consell Assessor de l'Any Cerdà (2010). Ha publicat obres com *URBANALització: Paisajes comunes, lugares globales* (2008) o *Estratègies vers la ciutat de baixa densitat: de la contenció a la gestió* (2011).

al 2005, el ritme mitjà de construcció de cases unifamiliars als 311 municipis de la província de Barcelona va arribar a ser d'una nova casa per hora.

Considerant aquesta dinàmica d'urbanització dispersa regional, podem afirmar que hi ha una clara diferència entre la situació de suburbanització que caracteritzà el període 1960-1975 —quan

es construïren la majoria de les urbanitzacions de primera generació— i la urbanització dispersa actual. Aquesta forma part, en canvi, d'un procés de redefinició de les dinàmiques de metropolització a partir de la dispersió, en una escala regional, dels elements nodals que abans constituïen el moll de l'os de l'estructura urbana a les ciutats compactes tradicionals.

Una diagnosi esbiaixada

Durant molt de temps ha existit una percepció esbiaixada del fenomen de la urbanització dispersa. S'ha associat aquest tipus de creixement urbà a la tradició dels processos anteriors de suburbanització que, des de les primeres dècades del segle xx, havien tingut lloc a Catalunya, sovint simplificats des d'una idea romàntica de la ciutat jardí o de les visions noucentistes de la caseta i l'hortet.

Es tracta d'un problema de diagnosi i d'enfocament, que ha fet de la urbanització dispersa un repte certament ignorat. Hi ha almenys quatre grans qüestions que ens ajuden a entendre aquesta diagnosi errònia de la urbanització dispersa:

— *La morfologia de la urbanització de baixa densitat i la tradició del fet suburbà.* En primer lloc, bona part de la dificultat a l'hora de reconèixer les implicacions de la urbanització dispersa rau en el fet que la seva aparença morfològica no ha estat aliena a la construcció del territori suburbà que havia resultat de processos d'urbanització anteriors, ben coneguts a molts sectors de la regió metropolitana des de la dècada del 1960.

— *L'atenció sobre la ciutat històrica durant les últimes dècades del segle xx.* En segon lloc, cal destacar l'extrema atenció que l'urbanisme i la política urbana posen sobre la reconstrucció i la regeneració de la ciutat densa i compacta des dels primers anys de la dècada del 1980 i durant la dècada següent. En aquest sentit, la preocupació per fornir de contingut aquell urbanisme de ciutat compacta va tenir la contrapartida de les dificultats per integrar dins del quadre de diagnosi de les dinàmiques urbanes el procés de dispersió de la urbanització, que s'anava produint arreu de la ciutat dels cinc milions.

— *La mirada il·lustrada contra l'arquitectura funcionalista.* En tercer lloc, en un moment en què l'urbanisme de les altes densitats i les grans concentracions d'habitatge massiu en alçada als polígons d'habitatge constituïa el referent principal de la ciutat no volguda, la tipologia morfològica i l'estructura territorial de la urbanització dispersa van ser percebudes com un mal menor i, en alguns casos, de manera clarament positiva.

Nota

1. Amb el suggeridor títol de “The Suburban Question”. *Cities. The international Journal of Urban Policy and Planning*, 27 (2). Abril del 2010.

— *L'explicació culturalista dels mecanismes de la urbanització de baixa densitat*. Finalment, cal no oblidar la diagnosi, certament errada, sobre els mecanismes productors del fenomen. En no poques ocasions, s'ha plantejat una explicació de caràcter simplement culturalista: la preferència de l'habitant urbà per un hàbitat menys congestionat, en contacte amb el camp i més proper al paisatge natural. En canvi, i des d'una explicació econòmica, les preferències que les famílies estableixen sobre l'habitatge són, en realitat, decisions filtrades pel mercat residencial. D'aquesta manera, caldria considerar el diferencial de preus de l'habitatge existent entre les trames urbanes compactes, on s'ha anat encarint progressivament, i una part important dels nous teixits de baixa densitat, allà on es concentra l'habitatge unifamiliar adossat més assequible.

Després de la urbanització regional dispersa

En un dels primers números de la revista *Cities* publicat a començaments del nou segle (abril del 2010),¹ precisament dedicat a oferir perspectives diferents sobre la urbanització dispersa, Andrew Kirby i Ali Modarres tancaven el volum i el seu article “The suburban question: Notes for a research program” diu: “...necessitem abandonar la tendència a generalitzar o menysprear territoris sencers de les nostres àrees metropolitanes com si fossin errors ambientals i socials. Si la planificació i les polítiques urbanes han de continuar essent rellevants per a la realitat de les nostres ciutats, llavors necessiten abraçar la forma, l'estructura social i els paisatges econòmics de les nostres ciutats. Deixar de banda la nostàlgia que es manifesta en l'obsessió excessiva per les formes urbanes industrials i preindustrials seria un saludable primer pas”.

Aquest primer pas per repensar el territori sense caure en la nostàlgia per la ciutat tradicional es pot començar a donar considerant aspectes com la complexitat i diversitat que caracteritzen els entorns de baixa densitat, tot defugint la replicació mimètica de les característiques de densitat de la ciutat tradicional i proposant noves condicions d'intensitat urbana adaptades a les característiques i potencials de la urbanització dispersa. O bé superant la banalització dels repertoris pel que fa al format dels espais públics que històricament han caracteritzat la ciutat tradicional. Aquests, situats en l'hàbitat dispers, resten mancats de les relacions espacials i de configuració urbana que els donaven sentit a la ciutat compacta. O també suggerint alternatives a l'arquitectura seriada i anònima que ha caracteritzat fins ara bona part dels hàbitats residencials en el dispers.

Només així podrem albirar una integració de la urbanització regional dispersa en el full de ruta de la planificació territorial de la ciutat dels cinc milions. Només així podrem plantejar un projecte global per “habitar” la urbanització dispersa i afegir nous graus de complexitat territorial i intensitat urbana. Només així podrem respondre les preguntes que despullen els reptes que ens proposa un territori encara en *stand-by*, una no ciutat encara en espera.

Estratègies vers la ciutat de baixa densitat: de la contenció a la gestió

Diputació de Barcelona, 2011

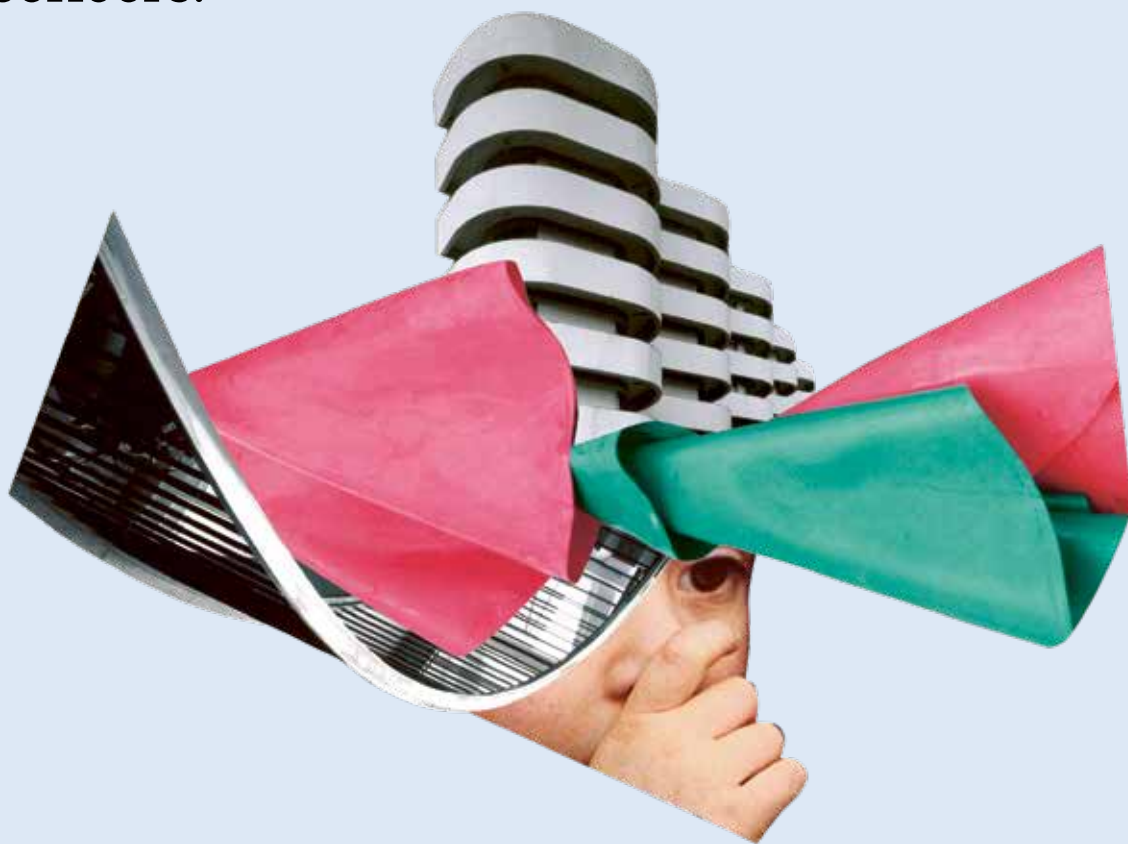
UrBANALización. Paisajes comunes, lugares globales

Gustavo Gili, 2008

Les tres claus de la segregació residencial

Oriol Nel·lo

La capacitat econòmica de les persones es plasma a la ciutat a través del fenomen de la segregació residencial. Un tret estructural, consubstancial al procés d'urbanització capitalista, que no és només el reflex de les desigualtats, sinó que contribueix a mantenir-les i reproduir-les. Els mapes de la distribució territorial de la renda mostren com la concentració de la població més vulnerable comprèn eixos metropolitans sencers.

Segregació i desigualtat

La desigualtat econòmica i social és un dels trets definidors de les societats contemporànies i, d'això, en tenim evidència cada dia. Menys atenció se sol prestar, en canvi, a la relació entre la desigualtat i la configuració de les nostres ciutats. Tanmateix, es tracta d'un factor essencial que condiciona tant l'estructura dels espais urbans com les nostres possibilitats d'utilitzar-los: l'ordenació física, els conflictes i la manera com vivim a les ciutats s'expliquen, en gran mesura, per la desigualtat i les pugnes que aquesta suscita.¹

En efecte, les diferències entre la capacitat econòmica de les persones es plasmen a la ciutat a través del fenomen de la segregació residencial, és a dir, la tendència dels grups socials a separar-se entre si en funció de les seves possibilitats d'escollir lloc de residència.² Aquestes possibilitats depenen tant dels ingressos i el patrimoni de les llars, com dels preus de l'habitatge i els costos de la mobilitat. En aquest context, els que menys tenen solen acabar anant a raure en aquells barris on el parc edificat és de més mala qualitat; els dèficits urbans, més acusats, i els desplaçaments, més llargs. Per la seva banda, els que disposen de més recursos tendeixen també a concentrar-se per gaudir dels avantatges de viure entre ells i no haver de compartir l'entorn i els serveis. D'aquesta manera, la separació dels grups socials a la ciutat és el resultat tant del confinament dels pobres com de la secessió dels rics.³

La segregació és, doncs, un tret estructural, consubstancial al procés d'urbanització capitalista. Ara bé, no constitueix només el reflex de les desigualtats, sinó que contribueix de manera decisiva a mantenir-les i reproduir-les. Això és així perquè el nostre benestar no depèn només dels ingressos, sinó també de les característiques de l'entorn: la qualitat de l'escola en la qual ens hem educat, la facilitat d'accés als serveis, la salubritat del medi, el temps que esmercem per arribar a la feina... Els nostres ingressos determinen el lloc on vivim, i aquest condiciona el nostre benestar i les oportunitats de les quals gaudim.

Segregació i dinàmica metropolitana

La segregació és, per tant, un fenomen estructural i permanent. A Barcelona, ja era ben perceptible en les dades que Ildefons Cerdà aplegà a *Monografia estadística de la classe obrera de Barcelona*, de l'any 1856. De llavors ençà, la segregació ha conegut una novetat decisiva: ha saltat d'escala, per esdevenir un fenomen d'abast metropolità. Les raons es troben en els corrents de fons del procés d'urbanització contemporani a Catalunya i a Espanya.⁴

Al llarg del segle XIX i bona part del XX, el procés d'urbanització es va caracteritzar per la tendència de la població i de les activitats a concentrar-se sobre el territori. Aquesta fase va arribar al seu zenit entre finals dels anys cinquanta i inicis dels setanta del segle passat. L'any 1975, les set principals àrees urbanes espanyoles —Madrid, Barcelona, València, Bilbao, Sevilla, Màlaga i Saragossa— concentraven ja prop d'un terç de la població del país.

A Catalunya, aquest procés va comportar el declivi demogràfic de moltes localitats de l'interior i l'afermament de la preeminència de

Oriol Nel·lo

(Barcelona, 1957). És geògraf especialitzat en estudis urbans i ordenació del territori. Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, ha estat director de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona (1988-1999), diputat al Parlament de Catalunya (1999-2003) i secretari per la Planificació Territorial de la Generalitat de Catalunya (2003-2011). També és membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans.

Notes

1. Secchi, B. *La città dei ricchi e la città dei poveri*. Laterza, Bari, 2013.
  2. Van Ham, M., Tammaru, T., Ubarevičienė, R. i Janssen, H. (ed.). *Urban Socio-Economic Segregation and Income Inequality. A Global Perspective*. Springer International Publishing, Cham, 2021.
  3. Blanco, I. i Nel·lo, O. (ed.). *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña*. Tirant lo Blanch, València, 2018.
  4. López-Gay, A. "Cap a un patró territorial complex de la mobilitat residencial. El cas de la Regió Metropolitana de Barcelona". *Papers: Revista de Sociologia*, 102(4). 2017.
- Nel·lo, O. i López, J. (ed.), Giner, S. i Homs, O. (dir.). "El procés d'urbanització". *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*. Institut d'Estudis Catalans / Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2016.

l'àrea barcelonina. Empeses per aquesta onada concentradora, les trames urbanes de la capital i de bona part de les localitats del seu entorn es van estendre fins a superar els límits municipals i conurbar-se entre si. Així, a mitjans dels anys setanta, Barcelona va arribar a tenir 1,75 milions d'habitants i els 27 municipis que llavors formaven part de la Corporació Metropolitana de Barcelona concentraven ja, sobre tot just un 2% de la superfície del país, prop de la meitat de la seva població.

Tanmateix, a partir d'aquell moment, la urbanització va entrar en una nova fase. Per una banda, la major integració en l'economia europea i la deslocalització de la indústria van comportar canvis radicals en l'estructura productiva i van estroncar els fluxos migratoris cap a les ciutats. Per l'altra, el desenvolupament de les infraestructures i la generalització en l'ús del vehicle privat van permetre eixamplar l'espai integrat en les àrees urbanes. Les xarxes metropolitanes de mobilitat i interdependència s'estengueren per abastar no només els municipis de la conurbació central, sinó també el conjunt del Vallès, el Maresme, el Baix Llobregat i, de manera creixent, el Garraf i l'Alt Penedès. Al mateix temps que la metròpolis s'estenia i el poblament es dispersava, el seu centre perdia habitants en termes absoluts: Barcelona n'allotjava tot just 1,5 milions el 1996.

El procés d'urbanització va conèixer encara una altra inflexió amb el tombant de segle. El cicle econòmic expansiu i la bombolla immobiliària varen atreure nous contingents migratoris cap a l'àmbit metropolità, procedents ara, en bona mesura, d'Àfrica, Amèrica o Àsia. Així, l'any 2015, la població de la regió metropolitana ja superava els cinc milions de persones. L'arribada d'aquesta nova immigració també va permetre recuperar població a la ciutat central, fins a arribar als 1,66 milions de l'actualitat. Una recuperació notable, tenint en compte que els moviments migratoris des de la ciutat cap a l'entorn metropolità no s'han pas aturat. Així, el pes de la població barcelonina nascuda dins de l'Estat espanyol ha anat davallant: si l'any 1996 els barcelonins nascuts dins les fronteres espanyoles eren 1.450.420, el 2023 són només 1.141.369. En canvi, l'influx de població nascuda a l'estranger, que ha passat de 58.385 a 519.066 persones, ha permès no només compensar les pèrdues, sinó revertir la tendència i estabilitzar la població per sobre dels 1,6 milions de persones, de les quals gairebé una de cada tres és nascuda a l'estranger.

L'evolució de la urbanització

és el que explica el salt d'escala de la segregació residencial a Catalunya, que ha comportat la conformació de grans àrees urbanes interdependents, la més poblada de les quals és la regió metropolitana de Barcelona. En aquest àmbit, la mobilitat quotidiana i el mercat de l'habitatge

funcionen de manera cada vegada més integrada. Així, l'especialització dels territoris en funció de la capacitat econòmica de les llars no afecta ja només carrers o barris, sinó municipis o, fins i tot, territoris més amplis.

L'especialització dels territoris en funció de la capacitat econòmica de les llars no afecta ja només carrers o barris, sinó municipis o, fins i tot, territoris més amplis.

Notes

5. Blanco, I. i Nel·lo, O. (ed.) *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña*. Tirant lo Blanch, València, 2018.

6. Bosch, J. *L'accés a l'habitatge a la regió metropolitana de Barcelona*. Pla Estratègic Metropolità de Barcelona, 2021.

7. Cruz, H., Blanco, I., Gomà, R., Antón, F. i Porcel, S. "Densidad institucional, organización ciudadana y vulnerabilidad urbana". Nel·lo, O. *Efecto barrio. Segregación residencial, desigualdad social y políticas urbanas en las grandes ciudades ibéricas*. Tirant lo Blanch, València, 2021.

8. Checa, J., Donat, C. i Nel·lo, O. "Segregación residencial y recursos municipales en la región metropolitana de Barcelona". Blanco I. i Gomà, R. (ed.). *¿Vidas segregadas? Reconstruir fraternidad*. Tirant lo Blanch, València, 2022.

D'aquesta manera, els mapes de la distribució territorial de la renda ens mostren com la concentració de la població més vulnerable comprèn eixos metropolitans sencers: les dues ribes del Besòs, des de Montcada fins a Sant Adrià; l'eix de la carretera de Collblanc, de l'Hospitalet de Llobregat a Esplugues i Cornellà; els marges del riu Ripoll, de Sabadell a Ripoll. També l'assentament de la població més benestant pren un caràcter supralocal: a cavall de Collserola, de Sarrià - Sant Gervasi fins a Sant Cugat; sobre l'eix de la Diagonal, de Barcelona a Sant Just Desvern; a les corones benestants que envolten algunes ciutats metropolitanes com Argentona, Cabrera i Llavanes respecte de Mataró; Castellar del Vallès i Sant Quirze respecte de Sabadell, o Matadepera i Ullastrell respecte de Terrassa.⁵

Segregació i recursos públics

La segregació constitueix, doncs, un factor determinant en el manteniment i la reproducció de les desigualtats socials. Per això, tota política que aspiri a configurar una societat i una ciutat més justes haurà de concebre i aplicar mesures per tal de fer front a les seves causes i als seus efectes. Algunes d'aquestes mesures —com la regulació de les relacions laborals o les polítiques fiscals— hauran d'estar encaminades a reduir les desigualtats de renda. D'altres, en canvi, podran tenir un caràcter territorial específic, destinades a incidir sobre les causes i els efectes de la segregació en àmbits concrets. Entre aquestes darreres, destaquen el foment de l'accés a l'habitatge, la dotació d'equipaments i la rehabilitació de

barris. Dissortadament, el desplegament d'aquestes polítiques urbanes en l'àmbit metropolità de Barcelona ha de fer front a pesades herències i limitacions.

Una política d'habitatge capaç d'incidir en l'increment accelerat dels preus i d'atenuar els problemes d'accés tindria, sens dubte, efectes molt beneficiosos en la reducció de la segregació. Tanmateix, en l'àmbit

metropolità de Barcelona, la financerització del mercat immobiliari, unida a la parvitat del parc d'habitatge protegit, la dificultat de regular els preus i el baix rendiment de les reserves de sòl per a habitatge assequible, empenyen en la direcció contrària. Així, l'esforç econòmic per poder accedir a una llar no deixa de créixer, supera amb escreix els límits del que es considera suportable i esdevé un dels principals elements propulsors de la segregació residencial i urbana.⁶

La dotació d'equipaments podria contrapesar els efectes de la segregació sobre els grups més desfavorits, tot apropant-los els serveis que precisen. Es dona, però, la paradoxa que a l'àrea metropolitana de Barcelona, la ubicació territorial dels equipaments, en comptes de compensar la distribució de la renda més aviat tendeix a consolidar-la.

Una política d'habitatge capaç d'incidir en l'increment accelerat dels preus i d'atenuar els problemes d'accés tindria efectes molt beneficiosos en la reducció de la segregació.

Així, els territoris més vulnerables disposen només del 17,6% dels equipaments, mentre que les àrees més acomodades en concentren el 27,7%. La desproporció és major en el cas dels equipaments privats que no pas en el dels públics, però la distribució d'aquests darrers també tendeix a seguir la renda, en comptes de compensar-la.⁷

Finalment, les polítiques de rehabilitació de barris tenen capacitat d'incidir en les causes i els efectes de la segregació. Per una banda, en reduir les diferències de qualitat residencial entre les diverses àrees de la ciutat, poden contribuir al fet que els preus siguin menys desiguals. Per l'altra, en millorar l'espai públic, les dotacions, l'accessibilitat i l'atenció social als barris més desfavorits, milloren les condicions de vida i les oportunitats de la població més vulnerable. L'àmbit metropolità de Barcelona compta amb una llarga experiència en aquest camp, en què destaca la Llei de barris de Catalunya (2004-2010) i el Pla de Barris de Barcelona (iniciat l'any 2016). Ara bé, aquestes iniciatives topen en l'actualitat amb una imponent barrera: la desigualtat dels recursos amb què compten els municipis. La segregació ha esdevingut un fenomen d'abast metropolità, però —abrogada sense recanvi efectiu la Llei de barris del 2004— els municipis han de seguir fent-hi front amb recursos propis.

De fet, les mancances i les desigualtats de recursos municipals condicionen la possibilitat d'emprendre tant les polítiques de rehabilitació, com les d'habitatge i equipaments. Com hem vist, a la metròpoli barcelonina, el territori es troba creixentment integrat i la segregació ha esdevingut un fenomen supralocal. Aquesta realitat es combina amb un altre element: la fragmentació administrativa de l'àmbit metropolità i la inexistència de mecanismes efectius de consolidació fiscal entre els municipis que en formen part.

Així, es dona la paradoxa que, per mor dels preus, la població més desfavorida es concentra als municipis més mal dotats de serveis, que són també els que disposen d'una base fiscal més reduïda i compten amb menys recursos per càpita. Si, deixant a part Barcelona, es classifiquen els 163 municipis de la regió metropolitana d'acord amb els ingressos per càpita de què disposen els seus ajuntaments, s'observa l'estreta correlació entre vulnerabilitat i manca de recursos: els municipis pertanyents al quartil més baix d'ingressos concentren el 76,6% de la població resident a les seccions censals més vulnerables. Vulnerabilitat social i manca de recursos municipals van agafades de la mà.⁸

A l'àmbit metropolità barceloní, la segregació planteja amb tota cruïda, doncs, dos dels reptes principals als quals ha de fer front la ciutat contemporània: l'existència de destacades desigualtats socials i territorials i la necessitat de dotar-se de polítiques, instruments i recursos públics per tal de governar la metròpolis en termes d'eficiència, sostenibilitat i equitat. Ambdues qüestions són estretament interdependents: no hi haurà governança metropolitana justa sense la voluntat de reduir les desigualtats, i no serà possible reduir les desigualtats sense dotar-se d'instruments efectius de governança metropolitana.

Efecto barrio. Segregación residencial, desigualdad social y políticas urbanas en las grandes ciudades ibéricas
Tirant lo Blanch, 2021

Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña
Ismael Blanco i Oriol Nel-lo (ed.)
Tirant lo Blanch, 2018

La ciudad en movimiento. Crisis social y respuesta ciudadana
Díaz & Pons Editores, 2015

Macedònia (2015). Una mare i el seu nadó esperen que un autobús aturat a Presevo les dugui a les portes de la Unió Europea, a la frontera entre Sèrbia i Croàcia. Durant l'any 2015, més d'un milió de persones, víctimes de violacions de drets humans de diferents tipus, va arribar a Europa buscant seguretat.

Grècia. Lesbos (2020). “Vam venir buscant la pau a Europa i això és el que ens hem trobat.” Un grup de dones somalis plora a les portes de Mòria, el camp de refugiats més gran d'Europa, per l'assassinat de l'Ahmed, germà d'una d'elles.

De la ciutat al medi rural: un fenomen que va a més

**Sergio Porcel
i Núria Gómez**

La regió metropolitana de Barcelona es troba en fase de contraurbanització. Les migracions urbà-rural són un fenomen minoritari, però creixent, esperonades per la pandèmia de la covid-19. La crisi de l'habitatge, sobretot a les grans ciutats, està afavorint aquests canvis residencials, que es preveu que continuïn amb una intensitat elevada. Si bé constitueixen una oportunitat de reactivació de les àrees rurals, també comporten riscos i paradoxes.

La pandèmia de la covid-19 va tenir un fort impacte en les societats contemporànies a molts nivells, també en les pautes de mobilitat residencial de les grans aglomeracions urbanes. Les estratègies per evitar els contagis i les restriccions derivades dels confinaments van incrementar l'atractiu residencial d'àrees menys denses i amb més contacte amb la natura. En poc temps, nombrosos demògrafs d'arreu del món van poder constatar que, durant la pandèmia i en diferents contextos internacionals, es va produir un augment de les emigracions de les grans ciutats cap a àrees rurals.

Es va tractar, en tot cas, d'un fenomen d'una magnitud modesta. No va significar una gran alteració dels patrons de mobilitat residencial dominants, i encara menys una transformació rellevant de l'estructura demogràfica dels àmbits urbans. Però, en canvi, a les àrees rurals, menys poblades i més sensibles als canvis demogràfics sobtats, sí que es va fer notar l'arribada de població urbana.

Semblava que seria un fet merament conjuntural, però, en canvi, les primeres anàlisis fetes ja sobre dades postpandèmiques han tornat a reflectir que les arribades a àrees rurals persisteixen.¹ La regió metropolitana de Barcelona no és cap excepció. A la "ciutat dels cinc milions", el procés de *contraurbanització* ha sobreviscut també a la pandèmia, i encara és una incògnita si s'arribarà a consolidar o no durant els anys vinents.

Factors que expliquen la migració urbana-rural

Els processos de metropolitanització i d'expansió urbana estan marcats habitualment per fases de centralització o concentració (creixement dels nuclis més poblats), dispersió-suburbanització (estancament dels nuclis més poblats i creixement dels àmbits menys denses) i declivi (reducció de la població en els nuclis més poblats). Aquests processos no s'han de produir necessàriament de manera successiva i lineal, sinó que es poden anar alternant o poden coexistir diverses tendències poblacionals alhora en una mateixa realitat urbana.

La contraurbanització és un d'aquests processos més complexos,² que implica una desconcentració de la població metropolitana marcada per una inversió en la relació entre la grandària poblacional dels territoris i el seu saldo migratori. És a dir, es produeix quan els saldos migratoris de les localitats menys poblades d'una regió metropolitana superen els de les més poblades, sempre tenint en compte només les migracions internes. Aquesta és, precisament, la situació que s'ha accentuat en els darrers anys a la regió metropolitana de Barcelona (gràfic 1), un fenomen que, per cert, ja s'havia observat també a altres metròpolis europees just abans de la pandèmia.³

Hi ha diverses raons que expliquen aquest repunt de les migracions urbà-rural més enllà del que hagi pogut contribuir-hi la pandèmia. Per a algunes persones, en línia amb el corrent neoruralista, el motiu principal per marxar de la ciutat al camp és l'interès per desenvolupar formes de vida alternatives i autosuficients, buscant el trencament amb l'hegemònic model de vida urbà. Aquest moviment,

Sergio Porcel

És doctor en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i té un màster en Tècniques d'Investigació Social Aplicada per la UAB i la Universitat de Barcelona (UB). Les seves línies de recerca principals estan relacionades amb la sociologia urbana, l'estratificació social, la desigualtat i la pobresa. Des del 2005 és investigador a l'Institut Metròpoli, on actualment lidera l'àrea de Cohesió Social i Urbana.

Núria Gómez

Investigadora de l'àrea de Cohesió Social i Urbana de l'Institut Metròpoli. És graduada en Sociologia per la Universitat de Barcelona (UB) i té el postgrau d'Anàlisi de Dades per a l'Anàlisi Política i la Gestió Pública, a la mateixa universitat.

Notes

1. González-Leonardo, M., Rowe, F. i Fresolone-Caparrós, A. "Rural revival? The rise in internal migration to rural areas during the COVID-19 pandemic. Who moved and Where?". *Journal of Rural Studies*, 96, 332-342. 2022.
2. Berry, B. J. L. "Urbanization and Counterurbanization in the United States". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 451, 13-20. 1980.
3. Karsten, L. "Counterurbanisation: why settled families move out of the city again". *Journal of Housing and the Built Environment*, 35(2), 429-442. 2020.
4. Nogué, J. "El reencuentro con el lugar: nuevas ruralidades, nuevos paisajes y cambio de paradigma". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 62(3), 489-502. 2016.
5. Hochstenbach, C. i Musterd, S. "Gentrification and the suburbanization of poverty: changing urban geographies through boom and bust periods". *Urban Geography*, 39(1), 26-53. 2018.
6. Són resultats de l'estudi "Rural i Urbà: migracions, entorn residencial i estructures d'oportunitat", desenvolupat per l'Institut Metròpoli i impulsat pel Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB), l'Associació d'Iniciatives Rurals de Catalunya (ARCA) i l'Associació Catalana de Municipis (ACM).

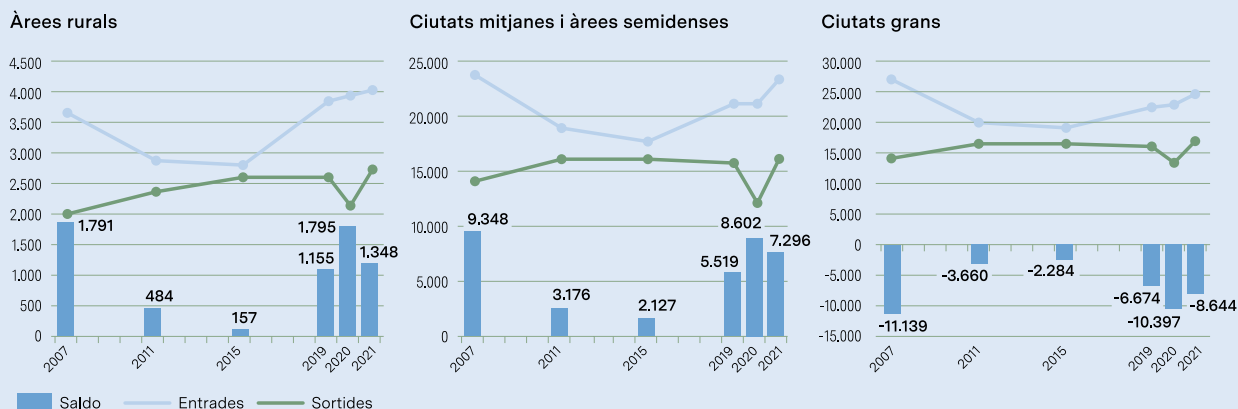
sorgit als anys setanta del segle xx, ha anat evolucionant cap a posicions menys radicals i més properes a l'ecologisme, on el contacte directe amb la natura i la seva protecció tenen un paper central. Segons alguns autors, aquest perfil de població està guanyant pes en el context actual de crisi sistèmica que viuen les societats contemporànies.⁴

Altres persones tenen posicions més pragmàtiques, relacionades amb la possibilitat d'accedir a un habitatge de millors condicions a un preu més assequible. Els avenços en els mitjans de transport i en les tecnologies de la informació i de la comunicació, així com l'expansió del teletreball, han facilitat encara més aquesta opció. Actualment hi ha la possibilitat d'instal·lar-se en àrees rurals conservant moltes de les comoditats de la ciutat i mantenint-hi el vincle (laboral i/o social). Aquests canvis residencials urbà-rural acostumen a ser protagonitzats majoritàriament per adults joves, amb descendència o sense, motivats, en gran part, per guanyar qualitat de vida en termes d'habitatge i d'entorn residencial. Un altre dels perfils socials predominants és el de la població jubilada que torna al poble d'origen o s'assenta on ja disposa d'una segona residència.

Cal afegir-hi encara les persones que es veuen forçades a abandonar la ciutat per les dificultats d'accedir a un habitatge. La crisi de l'habitatge que pateixen les grans ciutats ha portat alguns autors a parlar de *suburbanització de la pobresa*.⁵ Aquest fenomen implica un desplaçament de la població amb rendes baixes cap a les perifèries metropolitanes, que podria incloure també àrees rurals, on l'habitatge pot ser més accessible.

El fenomen a Barcelona: minoritari, però creixent

A la regió metropolitana de Barcelona, com també al conjunt de Catalunya, les migracions urbà-rural, tot i ser minoritàries en l'estructura dels fluxos residencials, han seguit una tendència creixent durant els darrers anys.⁶ Amb la pandèmia de la covid-19, l'any 2020 es va assolir el pic, amb 2.791 moviments, però el canvi de tendència ja s'havia produït abans. L'any 2021, tot i que els valors se situaven per sota dels del 2020, es mantenia una tendència creixent respecte del 2019, amb 2.659 moviments.

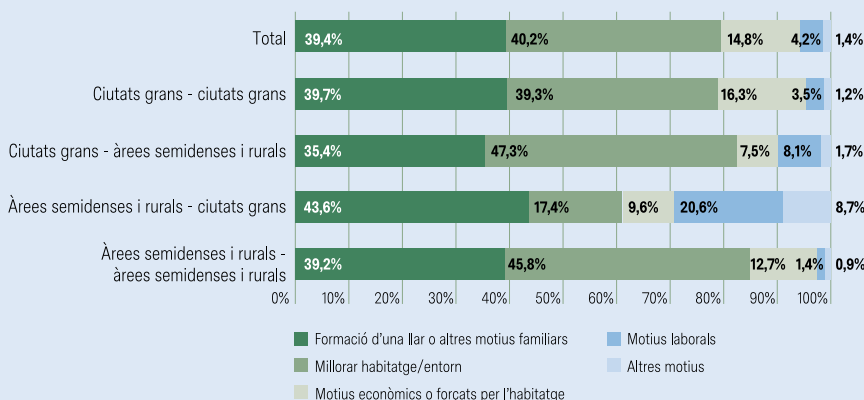
Gràfic 1. Saldo migratori segons el grau d'urbanització. Regió metropolitana de Barcelona, 2007-2021
Font: INE, Estadística de variacions residencials, 2007-2021.

Tan sols el 2% de les sortides de la regió metropolitana són cap a zones rurals, on, però, el 70% de les arribades provenen de grans ciutats.

El volum d'aquests canvis residencials tan sols representa, aproximadament, el 2% de les sortides de les grans ciutats de la regió metropolitana de Barcelona, ja que els canvis urbà-urbà són els majoritaris. Però, des de l'òptica de les àrees rurals, la situació és molt diferent. Entre un 60 i un 70% de les

arribades a àrees rurals provenen de grans ciutats. Durant els pròxims cinc anys, s'estima que, com a mínim, 51.000 persones més marxaran de les ciutats metropolitanes de mida gran cap a àrees semidenses i rurals de la mateixa regió metropolitana, una xifra que no té en compte les que encara no tenen previst fer-ho o que no tenen clar a quin municipi aniran. De fet, són més les persones que, residint en ciutats grans, si poguessin escollir, triarien viure en àrees semidenses i rurals. En concret, 120.000 persones, 69.000 més que les que ja ho tenen previst.

La població que fa aquests canvis és majoritàriament autòctona (88,5%) i la mitjana d'edat se situa en els 36 anys. Gairebé la meitat de la població que abandona la ciutat per anar a viure a àrees semidenses i rurals ho fa principalment per millorar l'habitatge i/o l'entorn residencial, un 47,3% (gràfic 2).

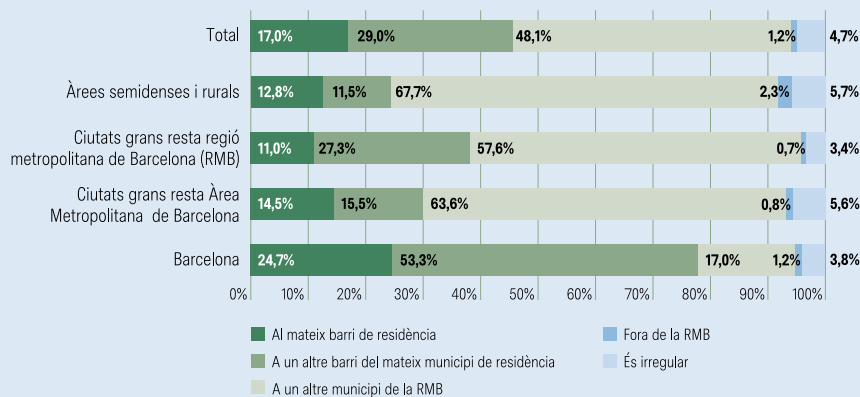

Gràfic 2. Motius de canvi residencial segons el tipus de flux territorial. Població de 16 anys i més que ha canviat d'habitatge. Regió metropolitana de Barcelona, 2022. Font: Institut Metròpoli, Enquesta de Cohesió Urbana, 2022.

Viure fora de la ciutat

La satisfacció amb l'habitatge i amb l'entorn residencial entre la població que resideix en àrees semidenses i rurals de la regió metropolitana de Barcelona és més elevada que a les ciutats grans. Però, d'altra banda, viure en municipis rurals va lligat a menys proximitat als serveis i equipaments. Així i tot, la valoració que fan les persones usuàries dels serveis i equipaments és en general positiva, amb independència del grau d'urbanització. Entre la població que viu en àrees semidenses i rurals, el transport públic és l'únic servei que es valora negativament i que marca més diferències respecte a les àrees urbanes, sobretot amb el municipi de Barcelona.

Paradoxalment, el dèficit de l'oferta de transport públic en àrees rurals contrasta amb la gran necessitat de mobilitat quotidiana que mostra la població resident en aquestes àrees. En termes generals, les activitats es fan de manera més deslocalitzada que a les ciutats grans, la majoria, fora del municipi de residència. La més rellevant, per la seva quotidianitat, és la feina. Entre la població ocupada de les àrees semidenses i rurals, dues de cada tres persones treballen a un altre municipi de la regió metropolitana de Barcelona, i només el 24,3% treballen al municipi on resideixen (gràfic 3). Aquest patró és significativament diferent del de la ciutat central, on la majoria de la població ocupada (gairebé vuit de cada deu persones) treballa al mateix municipi de residència.

Gràfic 3. Localització del lloc de treball segons l'àmbit de residència. Població ocupada de 16 anys i més (%). Regió metropolitana de Barcelona, 2022. Font: Institut Metròpoli, Enquesta de Cohesió Urbana, 2022.

Oportunitats i riscos de la contraurbanització

La tendència a l'alça de les migracions urbà-rural constitueix una oportunitat per revitalitzar una part de les àrees rurals, especialment les que es troben més properes als nuclis urbans, que són segurament també les millor connectades per la xarxa ferroviària o les vies ràpides. Ara bé, de moment no són, ni de bon tros, una solució al despoblament rural. Encara més, aquestes migracions urbà-rural comporten també una sèrie de riscos que cal assenyalar.

En primer lloc, es fa necessari conèixer millor l'impacte que tenen o poden tenir aquestes arribades de població urbana al medi rural, tant des del punt de vista dels preus de l'habitatge com en relació amb possibles conflictes de convivència o d'interessos que puguin aparèixer entre la població nouvinguda i la local. En segon lloc, les dades alerten sobre la possible configuració d'aquestes àrees rurals com a municipis dormitori, fet que contribuiria a un model de mobilitat quotidiana poc sostenible. En aquest sentit, la descentralització de l'activitat econòmica i cultural, la millora de l'oferta de transport públic i col·lectiu en àrees rurals i l'ampliació del teletreball —sempre que sigui possible— són aspectes clau per acompanyar aquest flux residencial urbà-rural, especialment si guanya intensitat en els pròxims anys.

Grècia. Lesbos (2020). Una nena afgana s'escalfa al desaparegut camp de refugiats de Mória, on el 40% de la població era menor d'edat. Preparat per acollir unes 3.000 persones, n'hi va arribar a haver 20.000. Totes esperaven a l'illa de Lesbos que es resolguessin les seves sol·licituds d'asil.

Grècia. Lesbos (2020). "No al camp. Llibertat!" Centenars de persones, la majoria d'elles dones i nenes, es manifesten a la carretera de Mitilene, on van quedar atrapades després de l'incendi que va cremar el gran camp de refugiats de Mória, la matinada del 9 de setembre.

La ciutat presa **Jorge Dioni López**

L'espai urbà ha deixat de ser un lloc per viure, relacionar-se o acollir activitats productives i comercials, i ha esdevingut una mercaderia amb capacitat per crear valor per si mateixa i per competir al mercat. Com en un tauler del Monopoly on tot està en venda, els visitants i els inversors prenen l'espai i desplacen els residents, i això genera un malestar que neix d'una pregunta clau: què és una ciutat?

“He hagut de tancar la porta del passadís. S’han quedat la part del fons.” La Irene pregunta al seu germà si està segur del que acaba de passar i ell assenteix. “Aleshores, haurem de viure en aquesta banda.” Julio Cortázar va publicar *Casa tomada* el 1946, i, si el llegim avui, el conte reflecteix perfectament la dinàmica de la gentrificació: l’expulsió gradual dels residents per deixar pas a nous habitants amb més poder adquisitiu. Aquests carrers que, com la casa del relat, guarden “els records dels nostres besavis, l’avi patern, els nostres pares i tota la infància” són agafats pels fluxos de capital o de persones.

La pregunta de partida és: què és una ciutat? El Nadal passat, un membre d’una administració local responia a les protestes per les aglomeracions dient que “la ciutat és com un gran espectacle per al qual caldria cobrar entrada”. És a dir, no és un lloc per viure-hi i relacionar-se, sinó un espai privat que ha de crear valor. És la ciutat neoliberal. El nostre model obliga que tot el que existeix es converteixi en mercaderia, que competeixi en un mercat, i això inclou el territori i els éssers que l’habiten. Així doncs, la ciutat és un espai econòmic que necessita fluxos de capital, productes, informació o persones amb capacitat per crear valor. És un tauler del Monopoly. Tot es ven.

L’urbs sempre ha estat un espai econòmic, però el canvi en les darreres dècades és que ha deixat de ser un lloc on es localitzen activitats productives i comercials per convertir-se en una mercaderia amb capacitat de crear valor per si mateixa gràcies al moviment. És una cosa que s’ha de vendre. Fins i tot desarticulant les activitats productives i comercials que existien prèviament.

Aquest model va néixer com a solució a la crisi de la indústria, que ja no garantia la taxa de guany. Les antigues zones productives van evolucionar cap a l’economia de serveis per atreure els fluxos globals: el capital, a través dels districtes financers, o el consum, als espais de lleure. Les antigues fàbriques i les acereries van donar pas a centres comercials, auditoris, museus, centres culturals, centres de convencions, aquaris, casinos, cinemes, galeries d’art i molta oferta d’hoteleria. Els rius van deixar de connectar fàbriques i magatzems, i van passar a ser una atracció turística. Tot és per a l’exterior.

La clau de la nova economia urbana és el moviment. Les administracions intenten captar aquests fluxos d’inversió oferint infraestructures, deduccions fiscals o competitivitat laboral; és a dir, precarietat i salaris baixos. En aquest model, la tasca principal dels poders públics ja no és la gestió política cap endins, sinó la gerència empresarial cap enfora. La gent important ja no és la que hi viu, la capacitat de treball de la qual és substituïble, sinó la que hi passa, la que té capacitat de creació de valor. Cal competir amb altres ciutats per atreure el moviment i oferir les millors condicions. En el nou model urbà, la ciutat s’ha de convertir en un producte per competir al mercat. Per això, cal desposseir de la ciutat els habitants mateixos.

Jorge Dioni López

(Benavente, Zamora, 1974). Llicenciat en Periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), ha desenvolupat la carrera professional en diaris (*Sport*, *Marca* i *Metro*), ràdios (SER, RNE i Ràdio Gràcia), revistes (*GQ* i *El Estado Mental*) i comunicació institucional (Asociación de Clubes de Baloncesto, Alcatel-Lucent i Nokia). Imparteix tallers de lectura i escriptura a l’Escuela de Escritores i col·labora amb *La Marea*, *El País* o *Vanity Fair*. El seu primer llibre, *La España de las piscinas* (Arpa), va rebre el premi Libro del Año del Gremio de Librerías de Madrid. El 2023 va publicar *El malestar de las ciudades* (Arpa).

El guanyador s'ho emporta tot

El principal malestar urbà és l'habitatge. El model basat en el moviment fa que els residents no només hagin de competir entre ells, sinó amb els fluxos globals de persones. Poden ser turistes, nòmades digitals o analògics, o les elits dels països del Sud que aprecien l'estabilitat i la seguretat que ofereix Espanya, un país que concedeix un visat especial a canvi d'una inversió immobiliària. No només canvia l'espai, sinó el temps. La legislació permet que l'espai urbà es pugui convertir en un producte financer i tingui capacitat de creació de valor sense ser habitat.

Des de la crisi del 2008, el sector immobiliari no només s'ha reactivat, sinó que les decisions polítiques l'han convertit en un dels més rendibles. La inversió total en habitatge a Europa ha augmentat més d'un 700% entre el 2009 (7.900 milions d'euros) i el 2020 (66.900 milions d'euros). La majoria dels països europeus tenen règims fiscals que afavoreixen la inversió en maó i els fons immobiliaris de la zona euro van assolir el 2021 el bilió d'euros sota gestió, davant dels 350.000 milions del 2010. El sector és un miniparadís fiscal que no només ha aprofitat la legislació, sinó que també ha captat els estímuls dels bancs centrals destinats teòricament a revitalitzar l'economia. És a dir, compren les nostres ciutats amb els nostres diners. Per entendre l'evolució política europea dels darrers quinze anys, cal recordar que aquest procés va ser simultani a les polítiques generalitzades d'austeritat.

A Espanya, on el franquisme va promocionar la compra d'habitatge, l'actuació dels fons és pura gasolina. Els que tenen patrimoni veuen com augmenta el seu valor i també busquen la seva porció del pastís.

La legislació permet que l'espai urbà es pugui convertir en un producte financer i tingui capacitat de creació de valor sense ser habitat.

El nombre de llars que declaren rebre ingressos de lloguer va passar del 5% el 2004 al 14% el 2018. Això produeix una concentració que, a poc a poc, fins i tot socava aquesta societat de propietaris. Entre el 2011 i el 2020, el percentatge de menors de 35 anys amb habitatge en propietat va passar del 69% al 36%.

Durant el període 2015-2020, un terç dels habitatges registrats a Espanya era de grans propietaris. Els petits, amb un o dos immobles, van caure gairebé un 40%. Les regles del Monopoly són clares: el guanyador s'ho emporta tot perquè l'objectiu és arruïnar els altres.

Una indústria sense fàbriques

Tot i les xifres, controlar el sector financer no és un debat que estigui sobre la taula. El turisme, sí. Potser, perquè és el símptoma més evident del malestar urbà, però també caldria pensar que el focus sempre acaba en la població. Les pràctiques de l'elit no són mai un problema. A partir dels anys setanta, passar de la indústria als serveis es va presentar com la solució al declivi de la producció i, en dotze dies del 1992, va tancar la fàbrica de Renault a Billancourt i va obrir Eurodisney. Dos models

d'estructura econòmica i, per tant, política, social i laboral. La indústria turística no té fàbriques que emetin fum. Com els intrusos de *Casa tomada*, és invisible perquè ho ocupa tot. Les matèries primeres són coses com l'espai urbà, les tradicions, el patrimoni o els carrers.

El 1992 Barcelona va acollir uns Jocs Olímpics que es van obrir amb un missatge al món: "Hola". I el món va escoltar. Trenta anys després, la ciutat rep uns dotze milions de turistes cada any, que causen nombrosos conflictes amb els veïns que queden. La ciutat ha tingut una davallada

---

Si poses la ciutat al mercat, te la compren i ja no és teva. Si converteixes la ciutat en un complex turístic, no pots esperar que no s'assembli a un complex turístic.

de la natalitat i una fugida local. La meitat de les persones empadronades no han nascut a Barcelona i el 44% dels residents de 20 a 39 anys són estrangers. Periòdicament, apareixen estudis sobre com l'ús del català a la ciutat és cada cop més baix, i provoquen debats alarmistes, però que sempre obliden el factor

fonamental: el model econòmic. Si poses la ciutat al mercat, te la compren i ja no és teva. Si converteixes la ciutat en un complex turístic, no pots esperar que no s'assembli a un complex turístic.

El 1950 les quinze primeres destinacions turístiques internacionals absorben el 98% dels desplaçaments. Ja no és així. Les ciutats no s'han convertit en els focus d'atracció principals de manera natural, sinó perquè les administracions han considerat que la captació de fluxos era la millor opció. És a dir, cada ciutat ha d'allotjar un Eurodisney al centre històric. És un fet que provoca conflictes amb els residents, que, com els dos germans del conte, es van desplaçant cap a altres punts de la ciutat o cap a la perifèria. Les grans ciutats espanyoles no creixen. La població es concentra a les àrees urbanes. En els darrers vint anys, hi ha hagut una suburbanització silenciosa que, a Barcelona, a més, és invisible perquè la seva primera anella també és molt densa.

La ciutat es modifica per a aquesta població de passada i els residents es divideixen entre els que en poden treure partit a través de la propietat i els que es recolloquen als serveis. Aquest sector també atreu una altra població. La desigualtat creix perquè aquest és el model social del complex turístic: el nòmada amb un alt poder adquisitiu i els que li presten servei. L'esquema és semblant al personal de servei del segle XIX: cuiner, xofer, neteja... Com que s'ha convertit en un producte, la ciutat es divideix per renda, i la privatització dels serveis incideix en aquesta desconexió social. Barcelona concentra la pobresa extrema de Catalunya, però expulsa les rendes baixes i mitjanes a una perifèria cada cop més allunyada.

La llei i la força

Als relats de Cortázar, el món fantàstic no té explicació. Apareix, i la realitat ha de conviure amb l'estrany. Això no obstant, a les nostres ciutats, els intrusos no són invisibles ni han aparegut de sobte. Els hem cridat.

Les administracions públiques no només fan campanyes per atreure els fluxos globals, sinó que modifiquen la legislació perquè sigui més atractiu estar de visita que ser resident.

Si de veritat volem canviar el model urbà, el primer pas és un exercici d'imaginació i deixar de veure en la inversió i el turisme la resposta a totes les preguntes. El segon pas és intervenir de manera decidida. No és un fet estrany. Ja es fa. Simplement, en lloc de legislar a favor dels fons d'inversió o de les elits que adquireixen habitatges com un refugi actiu, legislar a favor dels habitants. El tercer pas, més complicat, seria abandonar la creació de valor com a mesura de totes les coses. No tot es pot convertir en un producte sense provocar una dissolució dels consensos en els quals hem basat la nostra convivència.

Com sostenia l'historiador Tony Judt, quan deixem de valorar més el que és públic que el que és privat, segurament estarem abocats a no entendre per què hem de valorar més la llei, el bé públic per excel·lència, que la força.

Referències bibliogràfiques

Agulles, J. M. *La destrucción de la ciudad. El mundo urbano en la culminación de los tiempos modernos*. Catarata, 2016.

Bravo, P. *Exceso de equipaje*. Debate, 2018.

Carmona, P. *La democracia de propietarios. Fondos de inversión, rentismo popular y la lucha por la vivienda*. Traficantes de Sueños, 2022.

Christin, R. *Mundo en venta. Crítica de la sinrazón turística*. El Salmón, 2018.

D'Eramo, M. *El selfie del mundo. Una investigación sobre la era del turismo*. Anagrama, 2020.

Gainsforth, S. *Airbnb, ciudad mercancía*. Mármol Izquierdo Editores, 2021.

Harvey, D. *Ciudades rebeldes*. Akal, 2013.

Harvey, D. *Espacios del capitalismo global. Hacia una teoría del desarrollo geográfico desigual*. Akal, 2021.

Lefebvre, H. *El derecho a la ciudad*. Capitán Swing, 2017.

MacCannell, D. *El turista. Una nueva teoría de la clase ociosa*. Melusina, 2017.

Marcús, J., Mansilla, J. A., Boy, M., Yanes, S. i Aricó, G. (coordinadors). *La ciudad mercancía. Turistificación, renovación urbana y políticas de control del espacio público*. Teseo, 2019.

Pistor, K. *El codi del capital. Com la llei crea riquesa i desigualtat*. Saldonar, 2023.

Settis, S. *Si Venecia muere*. Turner, 2020.

Sorando, D. i Ardura, A. *First we take Manhattan: la destrucción creativa de las ciudades*. Catarata, 2016.

El malestar de las ciudades
Arpa Editores, 2023

La España de las piscinas
Arpa Editores, 2021

Mediterrani (2015). La Fàtima, una noia somali de 15 anys, a bord de l'embarcació de rescat *Dignity*, de Metges sense Fronteres. Havia fugit de Somàlia set mesos abans sense avisar ningú; no sabia qui li havia pagat el viatge a ella i a algunes de les seves companyes, també menors. A Europa —explicava—, treballaria per pagar el deute i per portar la seva mare i les seves germanes.

Mediterrani (2017). La Sara Traoré és una nena de la Costa d'Ivori de dos anys i mig que va estar a punt de morir al mar. Havia sortit de Líbia en una embarcació inflable amb més de cent persones amuntegades a bord, juntament amb la seva mare i el seu germà de 9 anys. Tots dos van perdre la vida. Ella va ser rescatada per l'ONG catalana Proactiva Open Arms.

Francesc Escribano

**“L’esquerra té
molts creients,
però pocs
practicants”**

Francesc Escribano és un periodista amb ànima d’antropòleg. De jove va dubtar entre aquestes dues professions i, amb el pas del

temps, s’ha anat quedant amb el millor de cadascuna. Del periodisme en manté l’ull crític, l’habilitat divulgativa i un olfacte envejable per connectar amb el públic. De l’antropologia ha après a escoltar sense prejudicis, amb atenció d’etnògraf i curiositat de científic. Molta gent el coneix perquè durant quatre anys va ser el director de TV3. Però no triga a confessar-me que, en una altra vida, aquesta etapa potser se la saltaria. “Havia de tenir el telèfon sempre en silenci perquè, cada cop que sonava, em fotia dels nervis!” Ara continua portant el mòbil en silenci, però la seva mirada és la d’algú ple de projectes, que viu intensament connectat amb el món.

Francesc Escribano (Vilanova i la Geltrú, 1958) va entrar a TV3 l'any 1981 com a redactor d'informatius i va acabar sent-ne director entre els anys 2004 i 2008. De la seva extensa producció televisiva en destaca un conjunt de docuseries que parteixen d'una premissa comuna: fixar-se en gent anònima i observar la seva normalitat. Així va fer *Ciudadans*, *Vides privades*, *Veterinaris* o la singular *Generació D*, un projecte per al qual ha entrevistat periòdicament un grup de persones durant més de trenta anys. A banda de la producció audiovisual, Escribano ha escrit llibres sobre Salvador Puig Antich, Antoni Benaiges i el Brasil de Pere Casaldàliga, un país i un personatge que el van captivar des de molt jove. Actualment, dirigeix la productora *Minoria Absoluta*, des d'on ha impulsat la minisèrie *Descalç sobre la terra vermella* i pel·lícules com *El mestre que va prometre el mar*.

De petit ja volies ser periodista?

Sí, ho tenia claríssim! L'hi deia a tothom que m'ho preguntava. No m'imaginava mai treballant a la televisió, però volia ser periodista. M'agradava molt escriure.

I vas acabar estudiant Periodisme.

Sí, vaig arribar-hi superil·lusionat. Però llavors vaig començar a veure com era aquell món i em vaig decebre molt.

Per què?

Perquè veia com es feien les coses... La primera feina que em van encarregar al *Diari de Vilanova*, on intentava fer unes pràctiques, va ser enviar-me a un concert del qual ja havien escrit la crònica! Només volien que m'assegurés que el concert realment es feia, no fos cas que publicuessin la crònica d'un concert que mai no havia existit!

Aquesta desil·lusió et va fer canviar de plans?

Més o menys... El que vaig descobrir va ser que la meua vocació era ser antropòleg. Però tampoc no ho veia clar, perquè, com que no tenia gaires recursos... Suposo que, si hi hagués hagut més diners a casa, hauria deixat Periodisme i me n'hauria anat a estudiar Antropologia. Però, al final, aprofitant que a la universitat es vivia un moment molt lax, el que vaig fer va ser acabar Periodisme fent tots els treballs sobre temes d'antropologia. Anava a seminaris d'antropologia, llegia llibres d'antropologia sense parar... Els textos d'antropologia em flipaven.

Com va començar la teua carrera professional?

De fet, la meua entrada al món del periodisme va ser justament per tot això de l'antropologia. En aquell moment hi havia un moviment de recuperació de la cultura popular, de les festes, del folklore...

I a Vilanova era especialment potent, perquè hi havia gent com el Bienve Moya, que era un folklorista important. Es respirava molta efervescència amb aquest tema. Llavors vaig començar una col·laboració a una revista que es deia *El món*, fent una secció que justament consistia a escriure sobre festes i tradicions populars, intentant donar-hi un punt de sentit de l'humor.

I el salt a la tele?

Això va venir perquè Salvador Alsius havia tingut la idea d'incloure una secció al *Telenotícies* dedicada als sants del dia. I com que jo, gràcies a la secció d'*El món*, dominava el tema, em va venir a buscar

Pau Subirós, entrevista
Albert Armengol, fotografia

perquè m'encarregués de fer-la. D'altra banda, els de Televisió Espanyola també em van demanar alguns reportatges sobre festes populars, que en aquell moment es veien com una cosa molt exòtica.

Al final, vas aconseguir hibridar el periodisme amb l'antropologia.

Mentre estudiava estava convençut que no treballaria mai ni de periodista ni a la televisió, però, al final, gràcies al rotllo antropològic, vaig arribar-hi.

Quan vas entrar a TV3, la televisió just començava a arrencar...

Sí, vaig entrar-hi com a redactor d'informatius l'abril del 1984, que és quan va començar el *Telenotícies migdia*, i després vaig passar al *30 minuts*. Hi havia poca gent que tingués experiència en reportatges, i com que jo n'havia fet uns quants per a Televisió Espanyola, m'hi vaig posar. Eren els primers moments de la tele, tot estava per fer.

Devia ser estimulant.

Va ser una època collonuda! Penso que vam ser afortunats. Els primers anys del *30 minuts* ens preguntàvem: "Què estem fent? Reportatges? Documentals?". És apassionant ser en un lloc on no saps ben bé què estàs fent i on has d'intentar descobrir-ho, i fer-ho amb els altres. N'apreníem molt, mútuament. Pensa que jo tenia 25 anys. Ara seria becarí. En aquell moment, en canvi, començaves ja fent reportatges... era fantàstic, això. Va ser la sort de viure una època en què els carrers encara estaven per posar.

En el teu últim llibre expliques que, l'any 1985, Joan Salvat, director del 30 minuts, et va enviar al Brasil perquè hi fessis un reportatge de "tema lliure". Com va anar, això?

De fet, el que va passar és tan ridícul que al llibre ni em vaig atrevir a explicar-ho!

Ostres! Doncs explica-m'ho ara!

El fet és que entre una agència de viatges d'Andorra i la delegació d'Iberia a Girona van organitzar un viatge al Brasil per als seus empleats. I llavors van venir a la tele a dir-nos que ens oferien dos bitllets per acompanyar-los i fer un reportatge sobre el seu viatge. Nosaltres vam respondre'ls que un viatge d'empresa com aquell no ens semblava un fet gaire noticable... Però, en aquells moments, no era fàcil viatjar a llocs com el Brasil per fer-hi reportatges, així que ens preguntàvem com podíem aprofitar els bitllets que ens oferien.

Al final vam proposar als de l'agència que portessin productes locals a la colònia catalana de Rio de Janeiro, i així tindríem l'excusa per fer una peça per al "Fets i gent", que era una secció del *Telenotícies*. Gràcies a això, vam assegurar-nos els dos bitllets, que

jo vaig aprofitar per fer el reportatge sobre Casaldàliga, i la Dolors Genovès per entrevistar Jorge Amado i fer un reportatge sobre l'arquitectura de Brasília.

Com vas decidir que el tema del teu documental seria Pere Casaldàliga?

Mentre em documentava a la recerca d'un tema interessant vinculat amb el Brasil, m'apareixien moltes notícies relacionades amb ell. Viví a la selva del Mato Grosso, que, per a mi, era un lloc mític gràcies a haver llegit les etnografies de Claude Lévi-Strauss. A més, dues de les seves nebodes treballaven a TV3. Tot va sorgir de manera natural.

Quan vas fer aquell reportatge, vas ser conscient de la importància que acabaria tenint Casaldàliga a la teva vida?

No. Tenia 26 anys. Encara pensava sobretot en mi mateix. No em vaig adonar del que significaria. El que passa és que tot allò se'm va quedar molt enganxat a l'ànima. Em vaig enamorar del país, de la gent... I em vaig quedar amb moltes ganes de tornar-hi. I això he anat fent des de llavors.

De totes maneres, als teus llibres descrius la primera trobada amb Casaldàliga com un impacte fort.

Casaldàliga em va atrapar; és un efecte que produïa a tothom. Era d'aquelles persones que realment estava amb tu. Una cosa que passa

poques vegades, no et sembla? Sempre, quan estem amb algú, som allà i en un altre lloc a la vegada. Ell, en canvi, tenia aquesta virtut: quan estava amb tu, estava amb tu plenament.

El reportatge sembla gairebé un documental etnogràfic.

De fet, gran part del que vaig fer a TV3 beu molt del que havia après estudiant Antropologia. Molts dels reportatges que fèiem al *30 minuts* tenien a veure amb això, i les sèries que vam fer eren molt antropològiques.

Parlem una mica d'aquestes sèries. Com vau començar a fer-les?

Per a un dels programes del *30 minuts* vam buscar un grup de nanos de 15 anys, que eren la primera generació nascuda després de Franco. Es tractava de fer un retrat generacional, així que vam agafar unes setanta persones a les quals fèiem les mateixes preguntes. Teníem com a assessor Salvador Cardús, que em va influir molt sobre com plantejar el projecte.

Llavors, Joan Úbeda, que era un realitzador del *30 minuts*, em va dir que la BBC estava fent un programa en el qual seguien un conjunt de joves al llarg dels anys i els anaven filmant periòdicament. I d'aquí va sorgir la idea d'entrevistar aquestes mateixes persones cada set anys, que és l'estructura de *Generació D*.

Això va ser l'inici de molts programes amb un aire de família.

Sí, perquè vam veure que el format d'agafar un col·lectiu de gent similar i fer-los les mateixes preguntes funcionava molt bé. Vam fer una sèrie que es va dir *Ciutadans* i, a partir d'aquí, en vam fer moltes altres, que sempre tenien una característica comuna: observar la normalitat de gent anònima.

Als periodistes sovint se'ls ensenya que s'han de fixar justament en allò que surt de la normalitat... La persona que mossega un gos, en lloc del gos que mossega una persona.

Tenim la sensació que el que més diu de nosaltres és com ens comportem davant de situacions extraordinàries, però sovint el que més ens defineix és com ens comportem en la normalitat. El que fem cada dia.

La major part de les sèries que vam fer tenien molt a veure amb això: amb observar la normalitat, la quotidianitat, la gent comuna... Però situant-la en un lloc d'importància. Els deïem: "El que tu fas és interessant". I això, quan funciona, és molt revelador i té molta força.

“Sovint el que més ens defineix és com ens comportem en la normalitat. El que fem cada dia.”

Un capítol del teu últim llibre es titula “Persones senzilles en llocs sense importància”.

Sí, això ve d'un refrany africà que em va dir Paulo Gabriel, un capellà amic de Casaldàliga. “Persones senzilles, en

llocs sense importància, fent coses petites, són les que canvien el món.” Les persones que fan una feina petita, però que la fan bé, són les que marquen la diferència.

A partir d'un cert moment vas començar a tenir càrrecs directius dins l'estructura de TV3. Com va anar?

Arribes a una certa edat, dins una empresa molt gran, i quasi per decantació... és allò que vas pujant. Els de la meva generació vam ser els primers que, havent començat allà, vam arribar a manar.

Què vol dir ser director de TV3?

Vol dir viure sota pressió. A TV3 se li demana tot. No vull renegar de res del que he fet, però són anys en què estàs tan pressionat que la pressió t'atordeix. T'estiren de totes bandes: t'estiren els polítics, t'estira l'audiència, t'estira la gent de la casa... Amb aquest nivell de pressió tan gran crec que no es pot viure. Quan feia tres o quatre anys que tenia el càrrec recordo que em vaig preguntar: “Per què collons vaig dir que sí?”.

Per què creus que vas dir que sí?

Hi havia aquella sensació de ser una generació que havíem sortit d'allà i d'haver d'aportar alguna cosa... I també un cert autoengany de pensar: “Ara farem una televisió realment pública”. Però TV3 és massa important i les pressions són massa grans... Al final ho vaig resistir com vaig poder. Però, si hagués de tornar a escollir, no sé si escolliria el mateix!

“TV3 ha de ser una televisió pública,
i una televisió pública ha de ser exemplar.”

Vau poder fer coses de les quals et sentis satisfet?

Sí, moltes. Una de les qüestions que em feia sentir més orgullós és que TV3 no era igual que la resta de les cadenes.

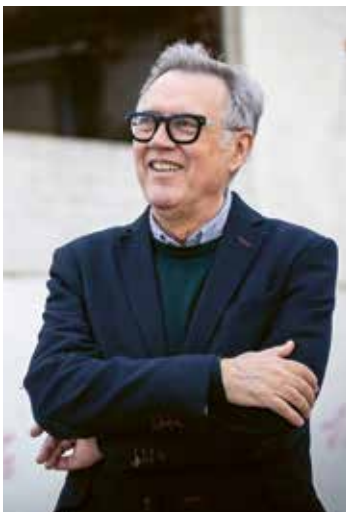
Apostàvem per programes diferents, que, a més, tenien èxit. Cosa que també és important, perquè, a la televisió, si no tens públic, no fas servei públic!

Parles molt sovint sobre la importància de la televisió pública.

Sí, em sento molt implicat en aquest concepte. Hi ha gent que pensa que TV3, només pel fet de ser en català, ja ho té tot fet. I no és així. TV3 ha de ser una televisió pública, i una televisió pública ha de ser exemplar.

Què vol dir per a tu “ser exemplar”?

Doncs fer *La Marató*, per exemple. O programes amb nous formats o els documentals de *Sense ficció* en *prime time*. Això TV3 ho té, perquè ha anat construint un públic i hi ha apostat. I el fet que jo tingués una determinada sensibilitat va fer que en l'etapa de vuit o nou anys durant la qual vaig ser influent això es consolidés. Aquest punt diferencial és el que em fa sentir més orgullós.

En qualsevol cas, quan es va acabar la teva etapa de director vas deixar TV3.

Sí, perquè se'm feia difícil continuar-hi després d'haver tingut aquella responsabilitat. Sobre el paper sempre deia que volia tornar al *30 minuts*. Però, a la pràctica, es feia molt difícil.

El que no volia era anar a una productora amb la qual hagués tingut tractes en tant que director de TV3. Així que me'n vaig anar a Madrid i vaig estar-hi un any treballant amb una productora on fèiem molta ficció. Després, per raons familiars, vaig haver de tornar a Barcelona. Això va coincidir amb el moment en què en Toni Soler volia crear una productora i jo em vaig afegir al projecte.

Fins ara hem parlat molt de televisió, però tu has escrit diversos llibres. Quin paper té l'escriptura a la teva vida?

Quan escrius és perquè ho fas des de l'ànima, perquè hi ha un tema que portes al cor. Tot i que el procés d'escriptura és llarg i laboriós, també és molt gratificant. Perquè et coneixes millor... I, passant-t'ho malament, t'ho passes bé. L'últim llibre que he fet, per exemple, m'ha anat molt bé per entendre per què eren tan importants per a mi Casaldàliga i el Brasil.

I, més enllà dels llibres, tens un hàbit d'escriptura personal?

No, vinc d'una cultura més periodística, d'escriure per encàrrec. Encara que l'encàrrec me'l posi jo mateix.

Parlem dels protagonistes dels teus llibres: Antoni Benaiges, Salvador Puig Antich i Pere Casaldàliga. Què tenen en comú?

Són militants. En el cas de Benaiges i de Casaldàliga, militants de l'esperança. I tots tres són persones que entreguen la vida per allò en què creuen, fins al punt que dos d'ells arriben a l'extrem d'entregar la mort. És curiós, perquè Benaiges i Puig Antich, que no volien morir i que no tenien vocació de màrtirs, ho van acabar sent. I Casaldàliga, en canvi, que sí que en tenia, és el que va morir de vell. El seu amic Tomás Balduino sempre li deia: "Déu et castigarà fent-te morir al llit!". Es feien aquesta broma perquè estaven segurs que els matarien abans. Era com si estiguessin en una guerra i el més normal era pensar que d'allà no en sortirien vius. Així que, ja que hi eren, pensaven a donar la mort com a màxima expressió de donar la vida. En qualsevol cas, el nivell de militància, de radicalitat i d'entrega és similar en tots tres.

El fet d'haver-te dedicat tant a aquests personatges, què et diu sobre tu mateix?

Em diu que no soc en absolut igual que els meus biografiats! I em diu que el que admiro d'ells és el que potser em manca a mi, no et sembla? Aquest esperit de militància, aquesta entrega, aquesta radicalitat... En el fons, els tres són uns radicals, i penses: "Hòstia, és que realment a la vida està bé ser radical!". Vivim en un món en què la superficialitat és molt

més valorada que la militància. D'algú que sigui molt militant, tendim a desconfiar-ne... Però crec que, per canviar realment les coses, cal militar.

“Vivim en un món en què la superficialitat és molt més valorada que la militància.”

Et consideres militant d'una causa en concret?

No... Jo considero que estic sensibilitzat, però, comparat amb aquesta gent, no em puc considerar

un militant... Casaldàliga deia que “no n'hi ha prou amb ser creient, també s'ha de ser creïble”. Tendim a pensar que amb creure ja n'hi ha prou, però el que ens defineix és el que fem. La clau està en el fet que, si penses d'una manera, actuis d'aquella manera. Vivim en un món en què cal militar molt més, no només creure.

Durant el teu últim viatge al Brasil, això ho has vist molt clar, oi?

Sí, aquest viatge m'ha servit molt per veure què li està passant a l'esquerra. Veient com ha quallat el discurs de Bolsonaro, em preguntava: “Per què el missatge de la ultradreta creix tant?”. I arribes a la conclusió que, a l'esquerra, li passa una mica com als catòlics: hi ha molts creients, però pocs practicants.

Parlant de la ultradreta i de Bolsonaro, a l'últim llibre expliques que t'ha sorprès veure com gent que no t'esperaves havia abraçat el seu discurs.

És que el missatge de la ultradreta, a més d'utilitzar un vehicle molt modern, té la característica de basar-se en la destrucció, mentre que l'altre és un missatge que es basa en la construcció. Llavors, depenent del moment vital, pot apellar-te més un missatge o un altre. Hi ha un moment en el qual et ve més de gust sortir al carrer a fotre hòsties que no pas quedar-te a casa esperant o agafar el llarg camí de la construcció.

Pel que has vist al Brasil, què fa que la gent tiri més per un camí o per l'altre?

No t'ho sé dir... Saps què passa? Que vivim en un món en què les conviccions són molt febles, així que tot és molt volàtil. I, a més, les ofertes polítiques t'arriben pel WhatsApp, pels grups de la família... Els corrents d'opinió es van creant d'aquesta manera i acabes pensant el mateix que els teus amics. Al final, la qüestió és més emocional que racional. D'altra banda, l'ambició també acaba sent important. *Ambició* a vegades rima amb *esperança*, però, a vegades, rima amb *especulació*. L'ambició sovint et porta a pensar que, per millorar tu, has de trepitjar algú altre.

Parlem un moment d'espiritualitat. Tu no vens d'una tradició familiar gaire religiosa, oi?

No. Vaig estudiar als escolapis, però els meus pares no eren religiosos... El que passa és que sempre m'ha atret molt tot el que es refereix

a la religió. Suposo que també té relació amb el meu interès per l'antropologia. De totes maneres, a vegades pensem que l'espiritualitat té a veure amb qui sap què... i jo crec que l'espiritualitat té a veure amb allò de què parlàvem abans, allò que cal creure i practicar. Jo crec en moltes coses. I el que tinc clar és que aquestes creences m'han d'impulsar a moure'm, a lluitar... L'espiritualitat forma part d'això.

Al Brasil, sovint hi ha aquesta associació entre lluita i espiritualitat.

Sí, totalment. De fet, durant l'últim viatge, alguna gent del Partit dels Treballadors (PT) em deia que un dels problemes que havia tingut l'esquerra és que havia perdut aquesta dimensió espiritual. I és veritat que el *boom* del PT va anar molt lligat al naixement de la teologia de l'alliberament i tenia, sens dubte, un punt espiritual. Sembla com si, a la pràctica, sense la llum de la creença, no acabés de funcionar... En el cas de Casaldàliga això es veu molt clar. El seu discurs podria haver funcionat perfectament sense la pàtina religiosa i espiritual, però, quan li afegeixes aquesta dimensió, agafa tot un altre pes.

La terra i les cendres
Edicions 62, 2023

Desenterrant el silenci:
Antoni Benaiges, el mestre
que va prometre el mar
Blume, 2013

Compte enrere: la història
de Salvador Puig Antich
Edicions 62, 2001

Parlant de creences i de compromisos, em pots explicar la història d'aquest anell que portes?

Ve dels esclaus africans, que no podien tenir ni or ni joies. Així que, per fer-se anells, utilitzaven un tipus de coco que hi ha al Brasil que es diu *tucum*. Casaldàliga, quan el van nomenar bisbe, en comptes de fer-se un anell bisbal luxós, va decidir que el seu anell de bisbe fos de *tucum*. I això va fer que aquest tipus d'anell esdevingués un símbol de la teologia de l'alliberament, de la causa indígena, un símbol de l'esquerra... Al Brasil molta gent el porta; aquí no té cap significat, però allà sí que vol dir moltes coses. I sempre es diu que aquest anell no te'l pots comprar, sinó que algú te l'ha de regalar.

A l'últim llibre expliques que portar aquest anell t'ha ajudat a recordar les teves conviccions en moments importants. Ja el portaves quan eres director de TV3?

Sí.

I, sent director, et preguntaves què faria Casaldàliga davant de tal o tal altra situació?

Mmm... A vegades sí que m'ho preguntava, però molts cops no m'atrevia a fer-ho, perquè probablement no m'hauria agradat la resposta! Cal tenir referents, però no te'ls pots aplicar al peu de la lletra.

Per acabar, descriu-me el teu dia ideal.

Un dia ideal comença a Vilanova, veient el mar i gaudint de les meves netes, que són tres joies. Jo soc molt de Vilanova i ara estic en una etapa en què... com t'ho diria? El meu amic Guillem Terribas diu: "Els nets són les postres de la vida". Doncs jo ara estic gaudint de les postres!

El futur de la Barcelona blava Dani Cordero

Quan parlem d'economia blava, no ens referim només a les activitats nàutiques i tota la indústria que es mou al voltant. El concepte també inclou la pesca, el turisme i la restauració, el tràfec de mercaderies al port, el tractament de l'aigua, el món acadèmic i els centres de recerca per a la investigació de l'ecosistema marí. A Barcelona, parlem de 1.200 empreses, 3.938 milions d'euros de facturació i 16.186 persones ocupades. Per tot això, la ciutat vol fer-se un lloc dins la competició internacional en què juguen Lisboa i altres ciutats nord-europees.

© Port de Barcelona

▲
Vista aèria del Port de Barcelona, on els *tinglados* del moll de Sant Bertran integraran, en el futur, el node empresarial i de recerca Blue Tech Port.

Corria l'any 1520 quan el Consell de Cent es va adreçar a Carles I per demanar-li que iniciés una expedició naval des del port de Barcelona que permetés reconquerir Constantinoble, unificar el ja antic Imperi romà i posar fi a la pirateria que assetjava aquell comerç al Mediterrani que enriquia part dels membres de l'assemblea de notables de la ciutat. L'intent, recordat a *Barcelona. Una biografia*, d'Enric Calpena, no va reeixir. L'agost vinent, cinc-cents anys després d'aquella carta fracassada, un estol de veloces embarcacions d'última tecnologia se citaran a la capital catalana per intentar guanyar la Copa Amèrica, el que diuen que és el tercer major esdeveniment esportiu del món després dels mundials de futbol i els Jocs Olímpics. Seran 68 dies de competició en què el litoral barceloní podrà sortir als mitjans de comunicació de tot el món. És una altra manera de veure la conquesta dels mars, contesa de la qual Barcelona no vol quedar al marge. Si amb les Olimpíades la ciutat va explotar la consigna de "(re)obrir-se al mar" després d'haver abandonat la seva façana marítima durant segles, ara vol sondejar un neologisme encunyat el 1994 i al qual la Comissió Europea tracta de donar forma estratègica des de fa uns tres anys: *economia blava*.

Dani Cordero

(Barcelona, 1975). Periodista, redactor d'economia del diari *El País*. Està especialitzat en l'àmbit de l'economia pública i privada des de fa vint anys, tot i que ha sondejat també la informació educativa, sanitària i política al llarg de la seva trajectòria professional. Ha treballat en una diversitat de mitjans de comunicació, d'*Expansión* a *El Mundo*, *Público* o el diari *Ara*.

I vet aquí un bon garbuix que comença per la definició: ni la Comissió Europea, ni les Nacions Unides, ni l'OCDE, ni el Banc Mundial són capaços de consensuar una definició, ni els actors ni els recursos implicats. Un article publicat pel Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB) esmentava fins i tot les dificultats de comparar magnituds a Espanya, perquè cada administració les fa a la seva manera. En tot cas, l'economia blava inclou moltes coses. Són els pescadors de tota la vida de la Barceloneta i, alhora, el turisme i la restauració vinculats als deu quilòmetres de les platges de la ciutat, que van sorgir com del no-res aquell 1992. Però també el tràfec del port de Barcelona, una ciutat dins de la ciutat, i les activitats nàutiques més vinculades a l'àmbit de l'oci i de l'esport, o el tractament de l'aigua, més crític que mai en temps de sequera. I com que l'economia blava és una de les branques

---

L'economia blava és una de les branques del Green Deal europeu, el Pacte Verd de la Comissió Europea per fer via cap a la descarbonització i reduir la contaminació.

del Green Deal europeu, el Pacte Verd de la Comissió Europea per fer via cap a la descarbonització i reduir la contaminació, també inclou totes les activitats d'investigació i innovació que aportin millores a la sostenibilitat de l'ecosistema marí (i del món), així que l'àmbit acadèmic i els centres de

recerca no poden quedar-ne al marge. En resum, i per posar-hi tres números: Barcelona Activa calcula que el 2022 totes les activitats relacionades sumaven unes 1.200 empreses de la ciutat, 3.938 milions d'euros de facturació (semblant al pressupost municipal) i una ocupació de 16.186 persones.

“A vegades ho oblidem, però aquesta és una ciutat que és on és gràcies al mar”, apunta amb fermesa el tinent d'alcalde d'Economia, Hisenda, Promoció Econòmica i Turisme de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Valls. “Ens vam obrir al mar el 1992, però no vam descobrir el mar —continua—, sinó les platges, i el repte que tenim ara és descobrir el món de l'economia blava, que és la descoberta de les activitats econòmiques que hi van relacionades.” Anna Majó, directora de Sectors Estratègics i Innovació a Barcelona Activa i una de les persones que més s'han submergit en l'àmbit de l'economia blava per redactar el full de ruta municipal, s'hi apropa des d'una altra perspectiva. “L'aposta és construir un punt de debat i de trobada on hi hagi oportunitats: una companyia que creix en una acceleradora d'empreses a la ciutat, que coneix aquí un inversor, que l'any següent es presenta en una competició de *start-ups* al Tomorrow Blue Economy [un espai que s'organitza dins l'Smart City Expo World Congress de Barcelona] i guanya i és finançada per un fons de capital risc que va venir a la ciutat per un altre esdeveniment. Aquests són el tipus d'accions que volem que passin, com la d'algun fill del barri que fa un curs de vela en un centre municipal i acaba estudiant Nàutica i treballant a Marina 92.” Majó assegura que “són coses que ja estan passant”.

Empreses de totes mides

L'empresa Marina Barcelona 92 a la qual es refereix Majó és coneguda internacionalment com a MB92 i ocupa el moll de Catalunya des del 2010. No passa desapercebuda, perquè des de diversos punts de la ciutat sovint es poden veure allà varats els superiots més grans del món mentre són revisats, reparats o reformats. A les seves instal·lacions barcelonines (en tenen unes altres de similars a Marsella) hi treballen unes 1.200 persones i se serveixen d'una xarxa d'un miler de proveïdors. Són líders mundials en un segment que, com la Copa Amèrica, està a la cúspide del luxe, però també de la tecnologia. “Per a nosaltres, l'ecosistema ha estat fonamental, fa vint anys tots els nostres treballadors eren estrangers —neerlandesos, britànics...—, i avui, picant pedra, hem aconseguit treballar amb la mateixa qualitat i excel·lència amb gent d'aquí”, diu Carmen Sánchez, directora de Recursos Humans de la companyia, conscient que l'empresa també es beneficia de la ciutat: “Ser a Barcelona és un atractiu per als clients i les tripulacions dels vaixells que venen. Això és crucial”.

A la banda contrària de la cadena de creixement, la de la cerca d'una oportunitat, trobem SolarBox, una petita empresa amb cinc treballadors que fa poc ha estat reconeguda amb un guardó per la seva aposta per desenvolupar bateries per a la indústria nàutica, que avui es troba a anys llum de la indústria de l'automòbil pel que fa a la mobilitat de zero emissions. Hi van entrar comprant un llaüt i veient com podia anar l'aventura d'electrificar-lo, i s'han adonat que la tecnologia pot convertir-se en un puntal per catapultar aquesta activitat, en un moment en el qual la mala salut dels oceans no passa desapercebuda per a ningú. La cosa és tan complexa que un dels fundadors de l'empresa,

Marina Barcelona 92, coneguda internacionalment com a MB92, ocupa el moll de Catalunya des del 2010. S'hi poden veure varats els superiots més grans del món mentre són revisats, reparats o reformats.

© MB92 Barcelona, novembre 2023. Siqui Sánchez

Marc Navarri, explica que li van dir que ho tindria magre perquè seria el primer a matricular un vaixell elèctric, amb tota la manca de preparació per part de l'Administració. I, efectivament, va acabar aconseguint els papers a Polònia. “Entrem a l'economia blava el 2021 perquè vam veure que era un nínxol verge i tothom vol posar-se la túnica de la sostenibilitat, però encara està tot per fer.” El tinent d'alcalde Valls discrepa, almenys en part: “Tenim sectors ja consolidats en l'economia blava que hem d'aconseguir que siguin més sostenibles, i n'hi ha d'altres que no tenim i pels quals hem d'apostar: com fer que d'una alga es desenvolupi una vacuna contra la covid o com generar energia a partir de les onades del mar”.

En tot cas, MB92 i SolarBox són exemples del futur de l'economia blava segons el pla estratègic barceloní: aprofitar el que ja hi ha com a element tractor, fent que se sumin al vector de la sostenibilitat i complementar-ho amb totes les activitats que han d'arribar i que, d'aquí a unes dècades, seran el més normal del món. És l'explotació del llegat, d'una banda, i el possibilisme del tot està per fer, de l'altra. I mirant què fer al mar, la ciutat prepara una gran revolució terra endins que suposarà remoure al voltant de 50.000 metres quadrats en operacions promogudes per diversos actors.

Els vectors de creixement

Una de les operacions principals és la que porta endavant l'Autoritat Portuària de Barcelona (APB) al moll de Sant Bertran, on invertirà 50 milions d'euros per convertir els *tinglados* existents en el Blue Tech Port (que va néixer el 2022 al Pier 01 del Port Vell), amb la voluntat de convertir-lo en un node empresarial i de recerca on convisquin activitats com la robòtica submarina, la recuperació de la biodiversitat o la intel·ligència artificial vinculada als oceans. “Quan em pregunten què és l'economia blava, sempre dic que som nosaltres, el port”, afirma Emma Cobos, directora d'Innovació i Estratègia de Negoci de l'APB, una institució amb competències pròpies i responsable d'un terç d'aquest àmbit de l'economia vinculada al mar i, sobretot, a l'aigua. “No és tan

---

La ciutat prepara una gran revolució terra endins que suposarà remoure al voltant de 50.000 metres quadrats en operacions promogudes per diferents actors.

sols que tinguem aquest pes, és que tenim competències per fer coses en aquest àmbit”, subratlla. El port ha estat al focus social i mediàtic per la contaminació que emana de les seves instal·lacions, però Cobos defensa que el seu pla estratègic aposta per la sostenibilitat amb l'anomenat Objectiu 70-50-40:

“Hem de ser capaços d'arribar a uns 70.000 milions d'euros de comerç exterior [ara està al voltant dels 50.000 milions], hem d'aconseguir que el 50% dels nostres molls estiguin electrificats per reduir les emissions de CO₂ i hem de passar de les 37.000 persones actuals treballant a les nostres instal·lacions a tenir-ne al voltant de 40.000. Hem de ser capaços

▲
La renovada configuració del Port Olímpic donarà una nova cara a l'oferta esportiva i de restauració, i acollirà el primer centre d'activitat econòmica de la ciutat vinculat al mar.

de transformar-nos perquè les activitats emetin menys emissions i siguin neutrals”, diu la directora d’Innovació i Estratègia de Negoci de l’APB.

Un altre dels vectors de creixement és el Parc de Tecnologia Marítima de Barcelona, que persegueix el mateix objectiu d’unir la creació d’empreses i la innovació a la Nova Bocana del port, i que tiren endavant l’Ajuntament de Barcelona i la Universitat Politècnica de Catalunya. El tercer és la renovada configuració del Port Olímpic, on es donarà una nova cara a l’oferta esportiva i de restauració i s’afegirà el primer centre d’activitat econòmica

de la ciutat vinculat al mar. Les inversions s’han accelerat per tenir-lo llest amb la Copa Amèrica, i l’objectiu és atreure empreses d’activitats nàutiques, innovació, tecnologia i economia circular que ocuparan els antics bars musicals que s’hi van obrir als anys noranta.

Totes les persones consultades per *Barcelona Metròpolis* consideren que la Copa Amèrica, més enllà de l’esdeveniment, pot ser un punt clau en el futur de la ciutat. La vicepresidenta de l’America’s Cup Barcelona, Aurora Catà, subratlla que l’esdeveniment supera el fet de ser una competició esportiva i defensa el llegat que podrà deixar a la ciutat: “És una competició de tecnologia i innovació, que defensa la diversitat [per primera vegada hi haurà una competició reservada per a dones], la inclusivitat i la sostenibilitat, que és un valor pel qual tant la ciutat com la Copa Amèrica han apostat de manera molt ferma”. Per exemple, defensa l’ús, per primera vegada, de l’embarcació impulsada per hidrogen, que permetrà seguir les naus competidores. “Una clara aposta —defensa— per la descarbonització dels oceans.” Però també per la transferència tecnològica a empreses catalanes que puguin treballar en projectes associats.

En paral·lel a l’habilitació de noves infraestructures, Barcelona Activa ha creat un projecte d’emprenedoria anomenat B-Blue que acull 23 projectes en fase d’acceleració, i s’ha creat el fons Barcelona Deep Tech per invertir, entre d’altres, en empreses vinculades amb l’economia blava, un dels reptes més importants que té la ciutat segons una enquesta efectuada per l’OCDE. I hi ha una altra institució, el BlueNetCat, on s’uneixen diversos centres de recerca i universitats centrats en la investigació en l’economia blava. “Estem en aquest punt de saltar d’escala”, destaca Majó.

L’ONU mira a Barcelona

Els esforços, encara per acabar, sembla que estan produint un efecte crida. Per exemple, l’Ocean Decade Conference, a l’abril, “és una oportunitat

---

Sembla que s'està produint un efecte crida. Les Nacions Unides han escollit Barcelona com a seu de l'Ocean Decade Conference.

increïble perquè actors d'arreu del món reflexionin col·lectivament sobre l'ús de la ciència i el coneixement per a la gestió sostenible de l'oceà i, al seu torn, obrin el camí cap al futur de la dècada", segons la descriu

Vladimir Ryabinin, secretari executiu de la Comissió Oceanogràfica Intergovernamental de la UNESCO, al lloc web de l'esdeveniment. La trobada inclou una setmana d'actes i dos milers de participants en conferències i debats sobre qüestions crítiques com el canvi climàtic, la seguretat alimentària, la gestió sostenible de la biodiversitat, l'economia oceànica sostenible, la contaminació i els perills naturals. El World Ocean Council, un lobby d'empreses internacionals interessades a fomentar l'economia marítima, ha decidit també instal·lar la seva seu central a Barcelona, una presència que implica la celebració dels seus dos esdeveniments principals, el Sustainable Ocean Summit i el Global Blue Finance Summit. "Barcelona fa temps que està intentant posar ordre amb una sèrie de grups d'interès per mostrar-se com un potent *hub* que engloba tot allò vinculat amb l'economia blava. Comencen a haver-hi coses concretes, com la instal·lació aquí del World Ocean Council", explica Ignasi Armengol, director general de la Fundació Barcelona Capital Nàutica.

Aquest tipus de centralitat pot donar un paper cabdal a Barcelona en l'àmbit de l'economia blava si la ciutat aconsegueix fer-se un lloc dins la competició internacional, on també juguen Lisboa i altres ciutats nord-europees. A la Unió Europea no hi ha cap organisme centrat en aquesta activitat i no seria forassenyat que, en el futur, es decidís crear-ne un per mitjà de la seva xarxa d'instituts d'innovació tecnològica (més coneguts com a EIT, per les sigles en anglès). "Això se sabrà d'aquí a dos o tres anys; i hi som presents, com a ciutat i com a país, mirant i veient com ens podem posicionar, però no oblidem que és un concepte relativament nou", diu Anna Majó. "Hem de ser capaços de competir i, per què no, d'aliar-nos amb altres ciutats", defensa també Emma Cobos. De moment, en aquest objectiu, tot està per fer.

▶
Al Blue Tech Port, que es traslladarà del Pier 01 del Port Vell al moll de Sant Bertran, conviuen activitats com la robòtica submarina, la recuperació de la biodiversitat o la intel·ligència artificial vinculada als oceans.

© Port de Barcelona

Nigèria (2017). Pulka és un dels llocs on més persones es refugien a Nigèria fugint del conflicte entre els exèrcits de la regió i Boko Haram. Quan el grup jihadista va atacar el seu poble, la Fàtima va haver de fugir, embarassada de l'Inna i amb cinc fills més. L'Inna va néixer durant la fugida, al bosc. Ara té 3 anys; sempre ha viscut a l'exili. El seu pare ha estat assassinat.

Txad (2017). La Yande Omar viu al camp de desplaçats de Diameron. “Boko Haram ens va atacar en plena nit, fent servir nens que van cremar les nostres cases. Vivíem a Kofia, en una illa del llac Txad. Amb les meves filles de la mà, vam venir caminant, amb l'equipatge al cap. Vam trigar dos dies”, diu. Com la majoria de dones que viuen en aquest camp del desert, no sap on és el seu marit.

El Carmel és un dels barris on s'ha fet l'estudi sobre el que diuen les aigües residuals dels hàbits dels seus habitants.

**SCOREwater,
el coneixement
que s'amaga
a les clavegueres**
Cristina Ribas

Les aigües residuals reflecteixen els nostres hàbits: a quina hora ens llevem o anem a dormir, quan fem

vacances o quins medicaments consumim, perquè els pics d'eliminació d'aigua delaten la nostra activitat. Així és com l'estudi SCOREwater ha descobert algunes diferències de la vida quotidiana de tres barris amb rendes molt diferents: el Carmel, el Poblenou i Sant Gervasi.

Les aigües residuals d'una ciutat són la conseqüència directa de la vida quotidiana dels habitants. Recullen, òbviament, els productes que es llencen per l'aigüera o el vàter —no sempre orgànics i, de vegades, perjudicials—, però també informació, entre d'altres, dels aliments, els fàrmacs i les drogues que consumim. A més, les aigües residuals reflecteixen clarament els nostres hàbits: si matinem més o menys, a quina hora anem a dormir i en quins períodes de l'any fem vacances, perquè els pics d'eliminació d'aigua delaten la nostra activitat.

Els 1.643 quilòmetres de clavegueres que té la ciutat de Barcelona ja fa temps que són el focus d'atenció de la recerca i, ara, concretament, d'una disciplina que s'anomena *sociologia del clavegueram*. I és que les aigües brutes són una font d'observació privilegiada molt més ràpida i fiable que les inspeccions o les enquestes. En realitat, són metodologies complementàries que ajuden a afinar millor la gestió i les polítiques públiques.

L'Ajuntament de Barcelona, a través de Barcelona Cicle de l'Aigua (BCASA), l'Institut Català de Recerca de l'Aigua (ICRA-CERCA), l'Institut Metròpoli, l'Eurecat Centre Tecnològic de Catalunya i l'empresa s::can Iberia, participa en el projecte europeu SCOREwater.¹ En el marc d'aquest projecte, Barcelona ha posat en marxa un laboratori d'innovació urbana que durant un any ha extret informació de les aigües residuals de tres barris de la ciutat amb nivells de renda diferents: el Carmel (baix), el Poblenou (mitjà) i Sant Gervasi (alt). El projecte, presentat a l'Smart City Expo World Congress 2023, és pioner perquè fins ara s'analitzaven les aigües que arriben a les depuradores, però mai s'havia estudiat un àmbit tan local. Les comparacions entre barris posen llum a la realitat social i, alhora, obren moltes possibilitats d'aplicació. El coneixement que s'ha extret permet, entre altres coses, dirigir millor les inspeccions d'abocaments il·lícits, detectar alertes sanitàries o ambientals i abordar campanyes d'educació ambiental o de salut pública d'una manera molt més efectiva.

Aquest projecte és un bon exemple de com extreure valor a les dades de la “ciutat intel·ligent” per diversos motius: identifica bé els objectius; integra fonts diverses de dades, entre les quals trobem sensors en línia, resultats d'anàlisi de mostres al laboratori i enquestes, i aplica *big data* i intel·ligència artificial, sense oblidar la transparència i la participació ciutadana. En aquest darrer cas, la campanya de difusió “Les aigües residuals parlen de tu”² mostra el que s'ha trobat i dona consells sobre com actuar. També s'ha dissenyat un joc per aprendre bones pràctiques,³ el qual s'ha posat a prova amb dos-cents infants d'escoles dels barris implicats.

Resultats diferents segons el barri

Durant un any, a les tres zones s'han analitzat onze paràmetres en continu i d'altres a través de mostres al laboratori. Tot plegat ha permès processar informació sobre el consum de fàrmacs, tabac, alcohol, cafè i drogues, i també sobre quines pràctiques no sostenibles ambientalment

Cristina Ribas

Periodista especialitzada en ciència i tecnologia. Ha treballat en tota mena de mitjans —premsa, ràdio, televisió i digitals— en la creació i la difusió de continguts, especialment en els àmbits de la salut i el medi ambient. Ha estat presidenta de l'Associació Catalana de Comunicació Científica i actualment ho és de l'Associació 9+1 per a la transició ecològica. En els darrers anys, s'ha dedicat a la comunicació estratègica digital en el sector públic i és docent, des de fa dues dècades, en programes de periodisme i comunicació corporativa a diverses universitats.

Notes

1. scorewater.eu
2. scorewater.institutmetropoli.cat
3. water.test-girona.com

es produeixen, com ara llençar tovallolotes humides, olis, greixos o restes de menjar excessives per l'aigüera o l'inodor. També s'han mesurat els riscos, no gaire coneguts, d'aliments o cosmètics que desprenen plastificats que acaben sent expulsats per l'orina, així com els efectes de parabens i filtres solars que també van a parar a l'aigua. Finalment, s'ha fet un seguiment epidemiològic del SARS-CoV-2 i s'ha estudiat la presència de gens de resistència als antibiòtics en els microorganismes.

La pregunta principal que es van plantejar els investigadors és si hi hauria diferències significatives en les aigües residuals entre els tres barris. Les dades demostren que sí. Per exemple, els pics d'aigua alliberada al clavegueram mostren que els habitants del Carmel matinen més i es lleven gairebé 1,5 hores abans que els del Poblenou, encara que, en conjunt, els caps de setmana la ciutadania redueix les hores d'activitat diària de 13 a 10. Fins i tot podem saber en quin moment es produeix el descans en un partit de futbol Barça-Madrid per l'increment del cabal de les aigües residuals. Amb les vacances passa a l'inrevés: a l'estiu, durant uns dies baixa el flux, fet que es veu clarament a Sant Gervasi i al Carmel, però no tant al Poblenou, potser per l'activitat turística i d'oci que manté tot l'any. Els caps de setmana, en canvi, només marxen de la ciutat de manera generalitzada les persones que resideixen a Sant Gervasi. Als altres dos barris, no hi ha diferència entre els dies laborables i els festius. En aquest cas, la dinàmica es pot relacionar clarament amb la renda mitjana de Sant Gervasi, que triplica la del Carmel i dobla la del Poblenou.

També s'ha observat que els veïns del Carmel generen menys aigües residuals per persona que els dels altres dos barris analitzats. En concret, 109 litres per habitant i dia, mentre que a Sant Gervasi en són 141,

i al Poblenou, 183. La xifra més elevada del Poblenou no s'explica pel consum domèstic, sinó sobretot per la restauració i altres serveis, ja que la zona analitzada inclou una concentració alta d'aquests locals. En aquest barri és on també s'ha detectat una major presència de restes

de menjar, tabac, alcohol i cafè, segurament per la mateixa raó, fet que assenyala el sector al qual dirigir les inspeccions sobre abocaments il·lícits, ja que les quantitats d'olis i greixos identificades són molt altes.

Pel que fa a les tovallolotes humides, les enquestes diuen que se n'utilitzen més al Carmel i al Poblenou, però és a Sant Gervasi on se'n tiren més al vàter, com passa també amb les compreses menstruals. Les tovallolotes provoquen obstruccions a les canonades i al clavegueram, i contaminen els ecosistemes aquàtics, com els rius i el mar. Són un maldecap i una gran despesa per als qui gestionen els residus. Caldrà, doncs, fer campanyes específiques per evitar aquests comportaments. L'estudi s'ha fixat, a més, en quina població està més exposada als contaminants ambientals, i indica que les rendes més baixes són les que fan servir menys parabens, filtres solars i plastificats, cosa que

---

Els veïns del Carmel generen menys aigües residuals per persona que els dels altres dos barris analitzats.

suggereix que calen campanyes informatives i d'educació en el consum per al públic més benestant.

Múltiples aplicacions per al control de fàrmacs i malalties

Pel que fa als fàrmacs, no es podien cercar tots i se n'han estudiat 39. En el cas dels medicaments comuns per als trastorns psiquiàtrics, s'ha mirat la presència d'alprazolam, citalopram, fluoxetina, lorazepam, paroxetina i venlafaxina, que són freqüents, però segur que n'hi ha d'altres. Per tant, les dades no són exhaustives, però sí que ho és la comparativa i les proporcions. Els analgèsics són els fàrmacs més consumits a tots tres barris, encara que hi ha diferències. L'ús d'analgèsics i antibiòtics és superior al Poblenou, seguit de Sant Gervasi i del Carmel. El consum de diürètics també és més alt al Poblenou, seguit del Carmel i, finalment, de Sant Gervasi.

La resistència als antibiòtics, un problema de salut pública de primer ordre, també s'ha pogut detectar quantificant els elements genètics responsables d'aquesta resistència en microorganismes. La hipòtesi era que les aigües residuals dels barris presentarien diferències en funció de les realitats socioeconòmiques, i així s'ha confirmat. El barri on més resistències s'han trobat és Sant Gervasi, i això s'associa a un consum més elevat d'aquests fàrmacs. Les enquestes han corroborat que sovint els veïns guarden els antibiòtics que els sobren i s'automediquen més endavant. Això permet dissenyar una campanya d'ús responsable més ajustada al que està passant.

Una altra de les aplicacions de l'estudi és el monitoratge de malalties. El seguiment de la covid-19 i de les mesures adoptades es va dur a terme amb aquest sistema a molts països. A Barcelona, la plataforma Sarsaigua⁴ complementa les dades de presència del virus a les aigües residuals amb les informacions sanitàries. En el cas del consum de drogues, també fa temps que s'utilitza aquesta via perquè altres fonts, com decomisos o enquestes, són menys fiables. Amb aquest estudi, s'han pogut extreure conclusions del consum a la ciutat, que es faran públiques més endavant.

La campanya de difusió "Les aigües residuals parlen de tu" mostra els resultats del projecte i dona consells per promoure hàbits saludables.

Barcelona en dades

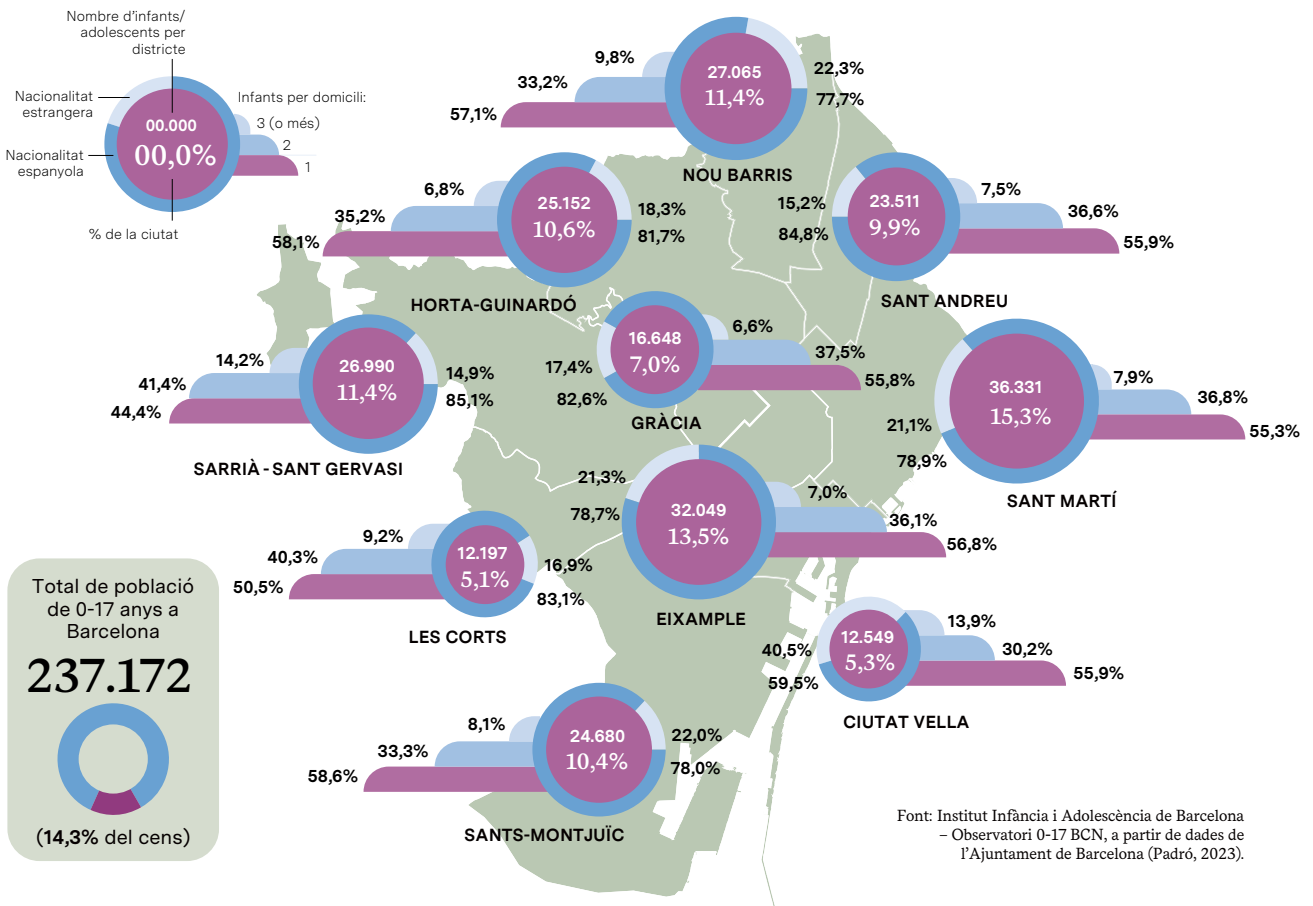
Impacte de la pobresa i les desigualtats en la infància i l'adolescència

La infància no sols és el futur d'una ciutat, també és part del present, tot i el seu reduït pes demogràfic. A Barcelona se situa al voltant del 14% de la

població, però escala fins al 38% si es compten els adults que hi conviuen. Posant la lupa sobre les dades, s'aprecia com les creixents desigualtats socials incideixen de manera especial en les famílies amb infants. Així, les conseqüències de la pobresa i la privació econòmica en la població de 0 a 17 anys constitueixen un risc de primera magnitud per a la cohesió social futura. Un repte per a les polítiques públiques que aspirin a prevenir vulnerabilitats i afavorir l'equitat.

Oriol Pàmies Jaume, textos / Carles Javierre Kohan, infografies

DISTRIBUCIÓ PER DISTRICTES DELS INFANTS I ADOLESCENTS (2023)

RELACIÓ ENTRE ÍNDEX DE VULNERABILITAT URBANA I VOLUM DE POBLACIÓ INFANTIL I ADOLESCENT DE CADA BARRI

Índex de vulnerabilitat urbana

- Molt alta (9-10) [12*]
- Alta (7-8) [10]
- Mitjana (5-6) [12]
- Baixa (3-4) [21]
- Molt baixa (1-2) [18]

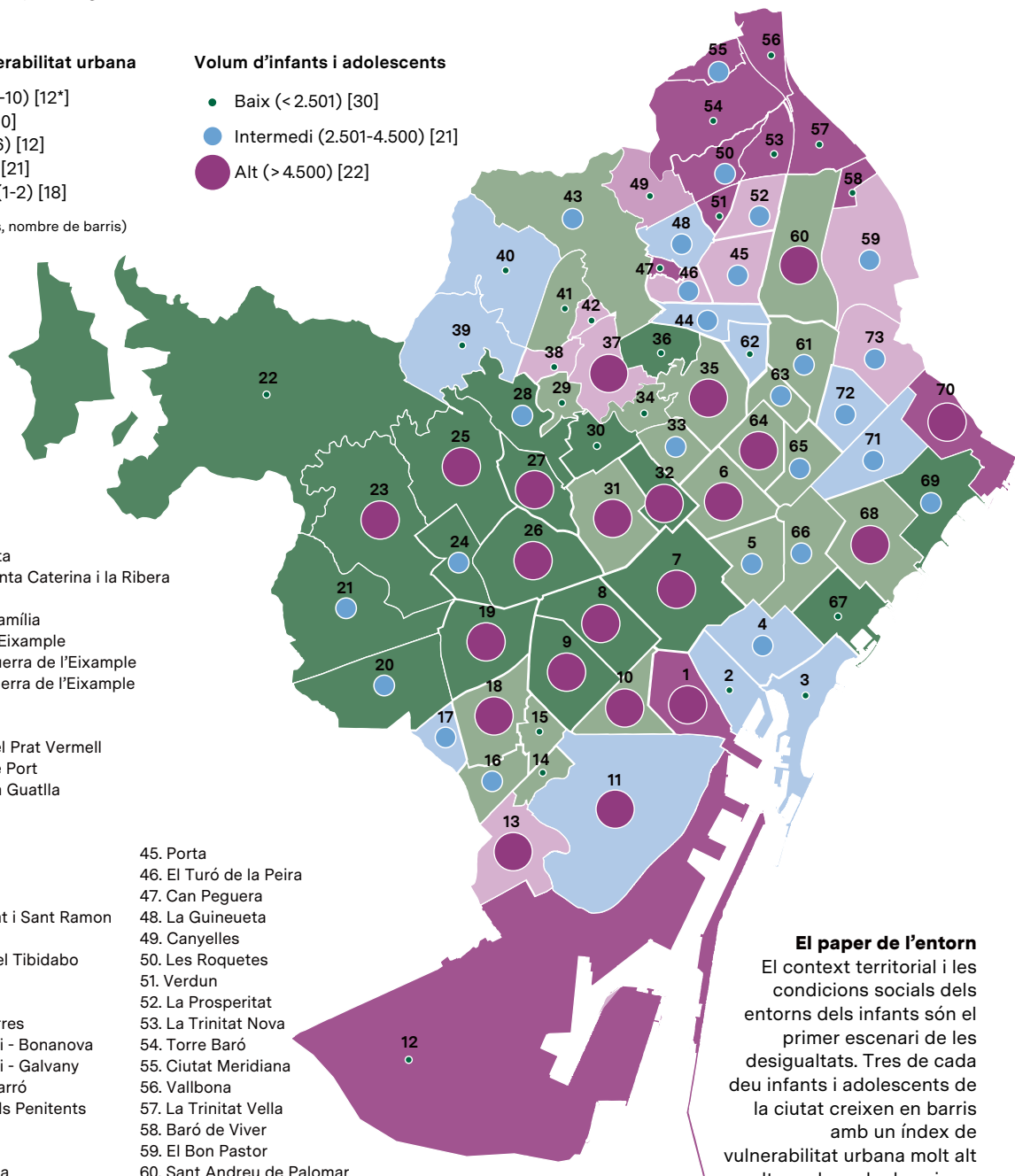
Volum d'infants i adolescents

- Baix (< 2.501) [30]
- Intermedi (2.501-4.500) [21]
- Alt (> 4.500) [22]

(*Entre claudàtors, nombre de barris)

Barris

1. El Raval
2. El Gòtic
3. La Barceloneta
4. Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera
5. El Fort Pienc
6. La Sagrada Família
7. La Dreta de l'Eixample
8. L'Antiga Esquerra de l'Eixample
9. La Nova Esquerra de l'Eixample
10. Sant Antoni
11. El Poble-sec
12. La Marina del Prat Vermell
13. La Marina de Port
14. La Font de la Guatlla
15. Hostafrancs
16. La Bordeta
17. Sants-Badal
18. Sants
19. Les Corts
20. La Maternitat i Sant Ramon
21. Pedralbes
22. Vallvidrera, el Tibidabo i les Planes
23. Sarrià
24. Les Tres Torres
25. Sant Gervasi - Bonanova
26. Sant Gervasi - Galvany
27. El Putxet i Farró
28. Vallcarca i els Penitents
29. El Coll
30. La Salut
31. Vila de Gràcia
32. El Camp d'en Grassot i Gràcia Nova
33. El Baix Guinardó
34. Can Baró
35. El Guinardó
36. La Font d'en Fargues
37. El Carmel
38. La Teixonera
39. Sant Genís dels Agudells
40. Montbau
41. La Vall d'Hebron
42. La Clota
43. Horta
44. Vilapicina i la Torre Llobeta
45. Porta
46. El Turó de la Peira
47. Can Peguera
48. La Guineueta
49. Canyelles
50. Les Roquetes
51. Verdun
52. La Prosperitat
53. La Trinitat Nova
54. Torre Baró
55. Ciutat Meridiana
56. Vallbona
57. La Trinitat Vella
58. Baró de Viver
59. El Bon Pastor
60. Sant Andreu de Palomar
61. La Sagrera
62. El Congrés i els Indians
63. Navas
64. El Camp de l'Arpa del Clot
65. El Clot
66. El Parc i la Llacuna del Poblenou
67. La Vila Olímpica del Poblenou
68. El Poblenou
69. Diagonal Mar - Front Marítim del Poblenou
70. El Besòs i el Maresme
71. Provençals del Poblenou
72. Sant Martí de Provençals
73. La Verneda i la Pau

El paper de l'entorn

El context territorial i les condicions socials dels entorns dels infants són el primer escenari de les desigualtats. Tres de cada deu infants i adolescents de la ciutat creixen en barris amb un índex de vulnerabilitat urbana molt alt o alt; un de cada deu viu en barris amb un índex mitjà, i sis de cada deu, en barris amb un índex baix o molt baix. Els índexs de vulnerabilitat més alts es concentren en barris dels districtes de Ciutat Vella, Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí.

Mitjana de la ciutat de Barcelona

3.249

infants i adolescents per barri

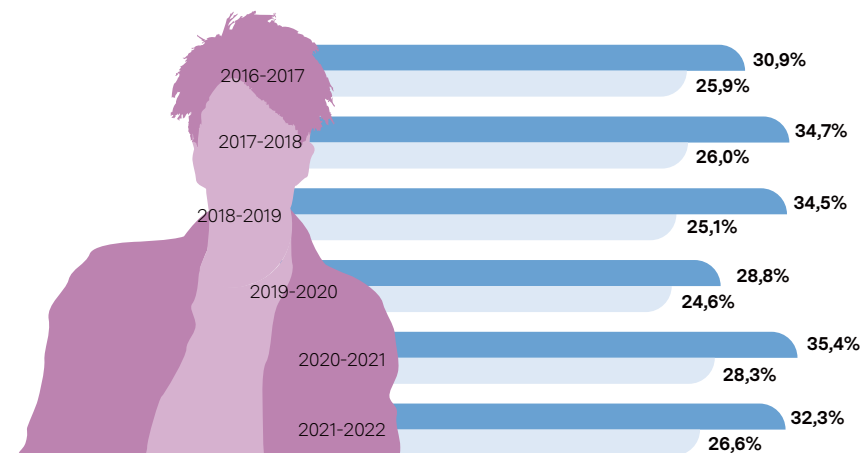
Font: Institut Infància i Adolescència de Barcelona – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades de l'Institut Metròpoli (IVU, 2021) i de l'Ajuntament de Barcelona (Padró, 2023).

Un respir després de la crisi sanitària

Tres de cada deu infants i adolescents de la ciutat estan en risc de pobresa i/o exclusió social segons la taxa AROPE, un indicador europeu que, a més del nivell d'ingressos, registra aspectes com la baixa intensitat en el treball de les persones adultes que conviuen amb els infants i les dificultats d'accés a béns materials bàsics. L'evolució de l'indicador és favorable respecte de les dades del 2020-2021, en plena pandèmia. Tot i això, es confirma que els infants i adolescents i les llars amb infants i adolescents tenen més risc de pobresa i/o exclusió que el conjunt de la població o que altres tipus de llar.

RISC DE POBRESA I/O EXCLUSIÓ SOCIAL DELS INFANTS I ADOLESCENTS I DE LA POBLACIÓ TOTAL (TAXA AROPE*)

■ Població de 0 a 17 anys ■ Població total

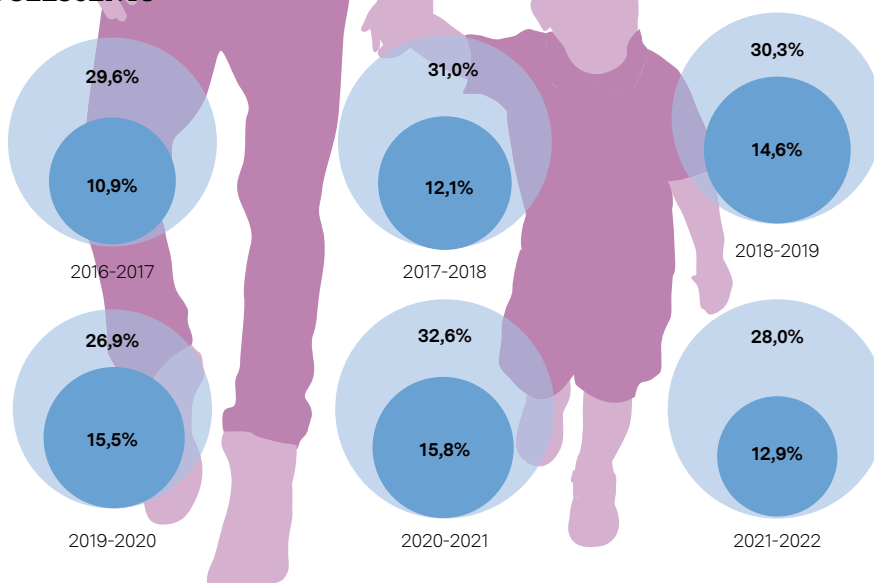

*ARPE: At Risk of Poverty or Social Exclusion (en risc de pobresa o exclusió social)

Font: Institut Infància i Adolescència de Barcelona – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades de l'Institut Metròpoli (EMCV, 2016-2022).

RISC DE POBRESA MODERADA I SEVERA DELS INFANTS I ADOLESCENTS

■ Taxa de risc de pobresa moderada
■ Taxa de risc de pobresa severa

Retrocedeixen la pobresa severa i moderada

Pel que fa a la pobresa monetària, el 28% d'infants i adolescents de Barcelona viuen amb ingressos que se situen per sota del llindar de la pobresa moderada i el 12,9% viuen per sota del llindar de la pobresa severa.

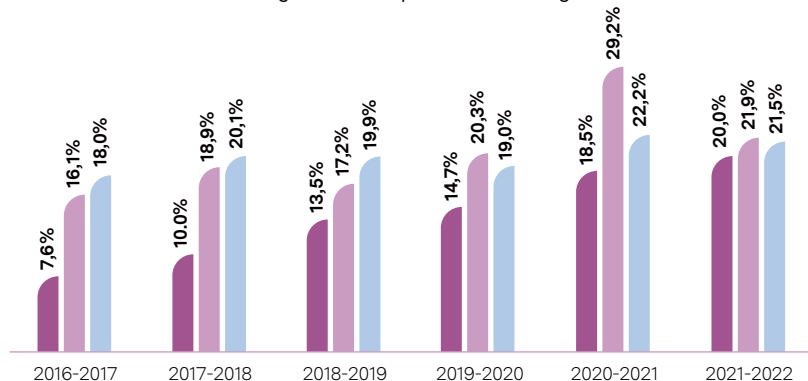
Les xifres del període 2021-2022 se situen clarament per sota de les registrades en el pic de la covid. Les taxes de risc de pobresa moderada i severa continuen sent més altes entre els infants i adolescents que entre el total de la població.

Font: Institut Infància i Adolescència de Barcelona – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades de l'Institut Metròpoli (EMCV, 2016-2022).

INFANTS I ADOLESCENTS QUE VIUEN EN LLARS AMB PROBLEMÀTIQUES RELACIONADES AMB L'HABITATGE

- Viuen en habitatges que no es poden mantenir a una temperatura adequada
- Viuen en llars amb algun endarreriment en els pagaments relacionats amb l'habitatge
- Viuen en llars amb sobrecàrrega de les despeses de l'habitatge

Font: Institut Infància i Adolescència de Barcelona – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades de l'Institut Metròpoli (EMCV, 2016-2022).

INTERVENCIÓ PER EVITAR LA PÈRDUA DE L'HABITATGE (2021)

Risc de desnonament

Davant el drama dels desnonaments, una família amb infants o adolescents té més de tres vegades més possibilitats d'estar en situació de risc de pèrdua de l'habitatge que una llar sense infants o adolescents. Ciutat Vella, Nou Barris, Sants-Montjuïc i Sant Martí són els districtes amb més intervencions per evitar la pèrdua de l'habitatge.

Intervencions per evitar la pèrdua de l'habitatge (llars)	% sobre el total de llars
Llars amb infants i adolescents	1.072 (0,7%)
Llars sense infants i adolescents	1.195 (0,2%)

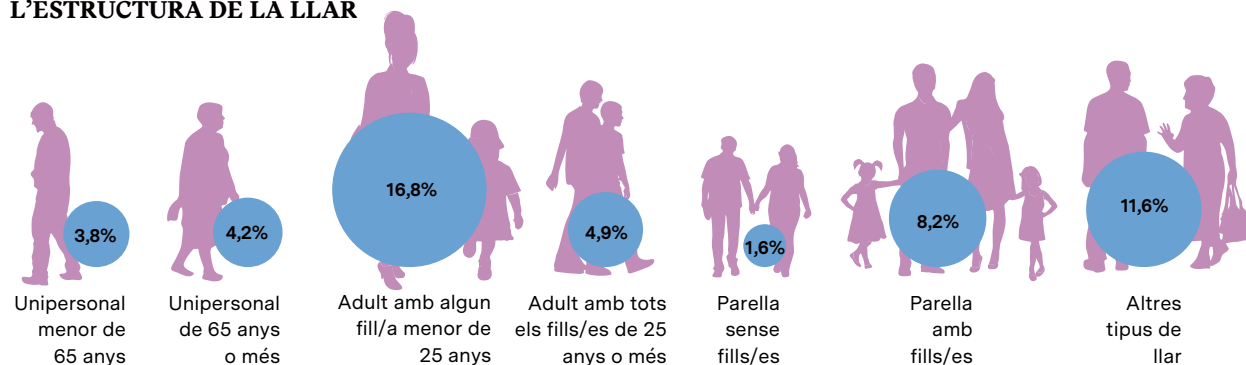

Intervencions per evitar la pèrdua de l'habitatge (persones)	% sobre el total de població
De 0 a 17 anys	1.981 (0,8%)
De 18 anys i més	3.956 (0,3%)

Fonts: Institut Infància i Adolescència de Barcelona – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades de l'Ajuntament de Barcelona (IMHAB, 2021 i Padró, 2021). PAH Barcelona.

PERCENTATGE DE PERSONES QUE REBEN ALGUNA AJUDA PÚBLICA SEGONS L'ESTRUCTURA DE LA LLAR

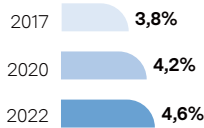
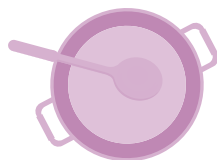
Font: Enquesta Sociodemogràfica de Barcelona 2022.

LLARS AMB INFANTS I ADOLESCENTS QUE PATEIXEN PRIVACIONS MATERIALS

Sense dret a vacances

Diversos indicadors de privació material i social severa en la infància i l'adolescència han empitjorat durant els últims cinc anys a Barcelona: una quarta part de famílies amb infants no poden marxar una setmana de vacances, una de cada quatre no pot assumir despeses imprevistes a casa i el 22,6% asseguren que passen fred a l'hivern. En canvi, va baixant la proporció de les que no tenen ordinador i/o connexió a internet a casa, necessaris per fer moltes feines escolars.

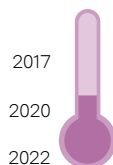
No es poden permetre un àpat de carn, pollastre o peix almenys cada dos dies

No es poden permetre anar de vacances almenys una setmana a l'any

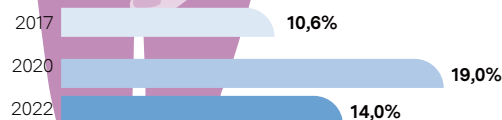
No es poden permetre mantenir l'habitatge a una temperatura adequada

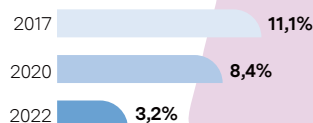
No poden assumir despeses imprevistes

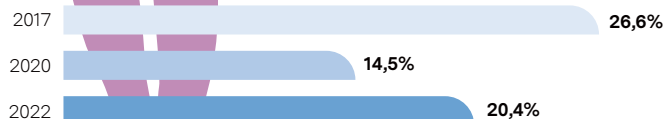
L'últim any han tingut endarreriments en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge

No tenen ordinador i/o connexió a internet a casa

No es poden permetre tenir cotxe

Fonts: Oficina Municipal de Dades i Institut Infància i Adolescència de Barcelona a partir de l'Enquesta Sociodemogràfica de Barcelona.

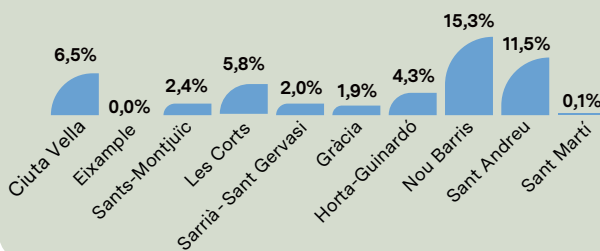
DIFICULTAT PER ATENDRE LES NECESSITATS DELS MENORS DE 16 ANYS

Adults sense recursos

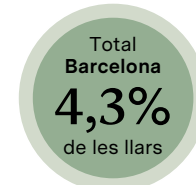
Als districtes de Nou Barris, Sant Andreu i Ciutat Vella és on hi ha una major proporció de llars en què els adults reconeixen que no poden satisfer les necessitats materials dels menors amb qui conviuen. En llars de renda molt baixa arriben a representar l'11,5%.

Font: Enquesta Sociodemogràfica de Barcelona 2022.

% de llars

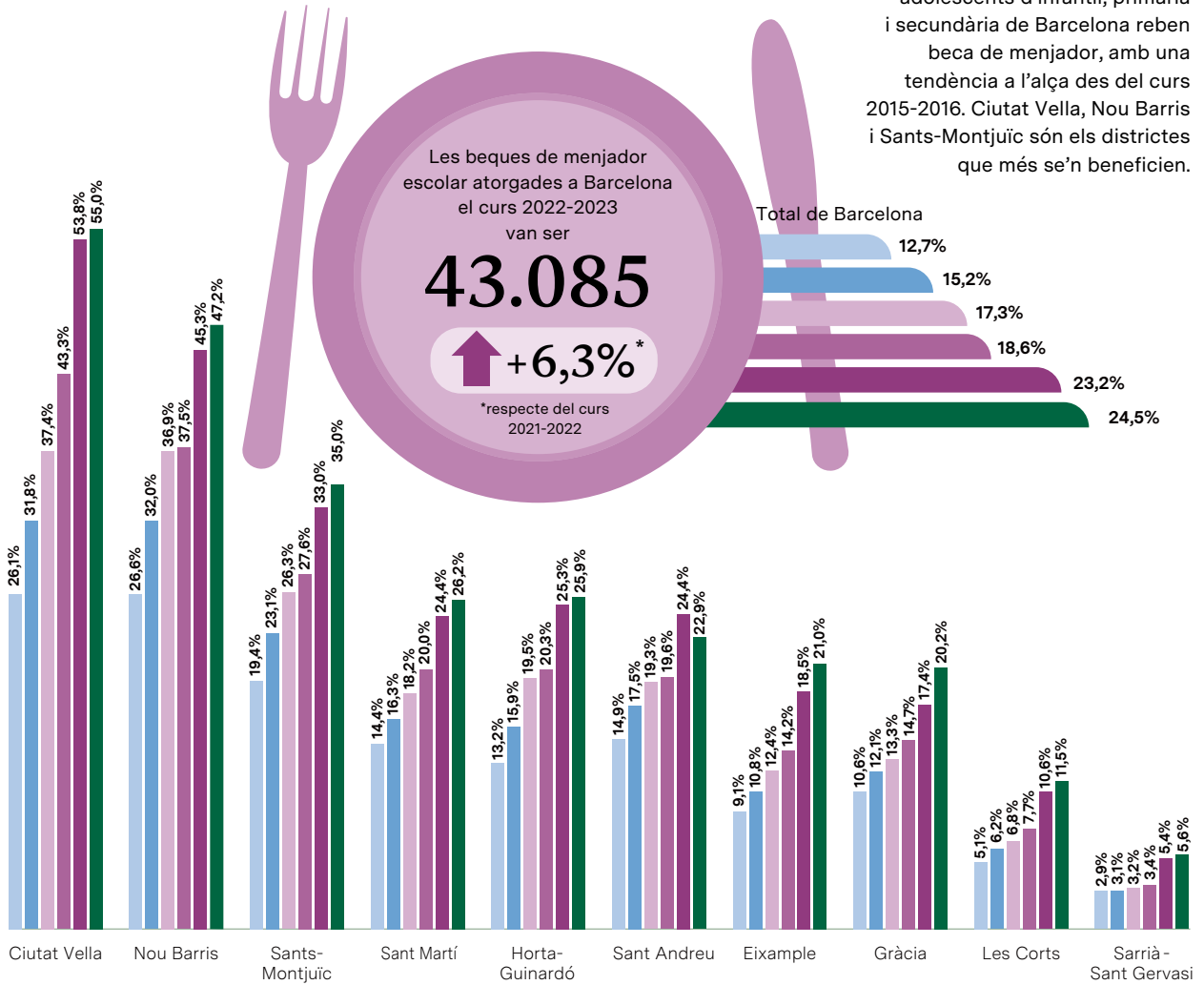

No es poden permetre atendre adequadament les necessitats materials dels menors de 16 anys

INFANTS I ADOLESCENTS QUE REBEN BEQUES DE MENJADOR

2015-2016 2017-2018 2019-2020 2020-2021 2021-2022 2022-2023

Assegurar l'àpat a l'escola

Dos de cada deu infants i adolescents d'infantil, primària i secundària de Barcelona reben beca de menjador, amb una tendència a l'alça des del curs 2015-2016. Ciutat Vella, Nou Barris i Sants-Montjuïc són els districtes que més se'n beneficien.

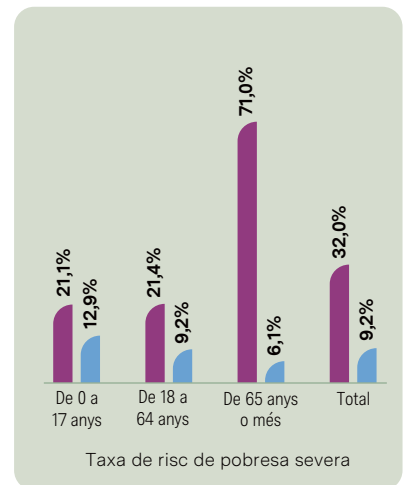
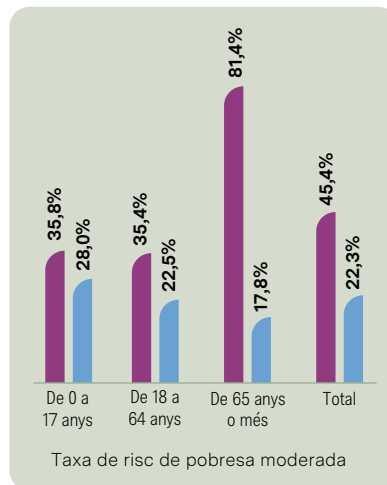
Font: Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2024) – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades del Consorci d'Educació de Barcelona (2015-2023).

MITIGACIÓ DEL RISC DE POBRESA MODERADA I SEVERA DE LA POBLACIÓ PER EFECTE DE LES TRANSFERÈNCIES SOCIALS 2021-2022

■ Abans de les transferències socials
■ Després de les transferències socials

Polítiques poc eficaces contra la pobresa

Les polítiques socials públiques resulten menys eficaces en el grup 0-17 que en els altres grups d'edat: redueixen només 7,8 punts la taxa de pobresa moderada i 8,2 punts la severa. És un fenomen general a tot l'Estat.

Font: Institut Infància i Adolescència de Barcelona – Observatori 0-17 BCN, a partir de dades de l'Institut Metròpoli (EMCV, 2021-2022).

República Centreafricana (2016). Centenars de dones malviuen amb els seus fills al camp de trànsit improvisat de les Nacions Unides a la República Centreafricana, a la frontera amb el Txad. Hi van arribar entre finals del 2013 i principis del 2014, quan va esclatar la guerra civil. El 2015, en voler tornar, es van quedar atrapades als camps de trànsit. Les condicions de vida són sovint deplorables.

Sudan del Sud (2016). La Nyabaled Anyong és infermera i treballava al Teaching Hospital de Malakal. El febrer del 2014, la ciutat va ser arrasada. “Van disparar contra els pacients, els van matar als seus llits. Els que van sobreviure se’n van anar, sense roba ni res.” Ella es va traslladar a Wau Shilluk, un petit poble, i allà segueix treballant d’infermera amb la població desplaçada.

Plec de cultura

Debat

**El llegat de Ferran Adrià.
És Barcelona una capital
gastronòmica?**

per Joan Safont

Entrevista

Imma Prieto

“Un museu ha de tenir la capacitat
d’activar línies polítiques i socials
a través dels seus continguts”

per Rita Roig

Tendències

Una ciutat sense llengua?

per Pau Vidal

Llibres

● **Picasso Barcelona. Una cartografia**

Claustre Rafart Planas

per Teresa Sesé

● **Europa. Una història personal**

Timothy Garton Ash

per Ramon Aymerich

Exposicions

**Reencantaments, artistes dins
les col·leccions etnològiques**

Museu Etnològic i de Cultures
del Món (seu Montcada)

per Álex Martín Rod.

Amb quatre restaurants de la màxima categoria a la Guia Michelin, es pot dubtar encara que Barcelona sigui una capital gastronòmica? En els darrers trenta anys —escriu l’escriptor i periodista Joan Safont—, la ciutat “ha capgirat la seva oferta gastronòmica com un mitjó”, però cal parar compte a “les servituds de la globalització”. Nou reconeguts experts hi reflexionen al *Debat del Plec de cultura*.

El filòleg i escriptor Pau Vidal intenta donar resposta a una altra gran pregunta: Barcelona està perdent la seva llengua, un dels grans trets que defineixen la identitat? “En un món que galopa desbridat cap a la cultura oral i l’entreteniment de masses —opina—, el futur més previsible és la llatinització.”

La nova directora de la Fundació Tàpies, Imma Prieto, ha arribat amb moltes idees per repensar la institució i amb un pla meticulosament detallat per executar-les. És la protagonista de l’entrevista que signa Rita Roig.

El *Plec de cultura* també comprèn les ressenyes dels llibres *Europa. Una història personal*, de Timothy Garton Ash, un assaig històric que és, alhora, testimoni; i *Picasso Barcelona. Una cartografia*, obra de Claustre Rafart Planas que segueix els passos del jove Picasso a Barcelona. Finalment, Álex Martín Rod. escriu sobre *Reencantaments*, la mostra que es pot veure al Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona.

El cuiner Jordi Vilà acompanyat dels caps de cuina de l'Alkimia, Cristina Beired i Marcos Valyi.

El llegat de Ferran Adrià És Barcelona una capital gastronòmica?

El 28 de novembre passat, en una gala celebrada a Barcelona, el restaurant Disfrutar, d'Eduard Xatruch, Oriol Castro i Mateu Casañas, va ser elevat a la categoria mítica de tres estrelles Michelin. Amb aquell honor, la ciutat passava a comptar amb quatre restaurants de la màxima categoria, recomanats a la prestigiosa guia del 2024. El reconeixement a la tasca dels deixebles de Ferran Adrià donava resposta, amb contundència, als dubtes sobre la capitalitat gastronòmica de Barcelona.

Si al segle XIX els fondistes italians i suïssos van ordenar la cuina popular i els restauradors francesos van ensenyar les beceroles del bon gourmet a la burgesia de la ciutat, l'any 1936 la Barcelona republicana ja havia arribat al cim gastronòmic. En l'edició de la Guia Michelin d'aquell any de record infaust, hi van entrar de cop l'Euzkadi, de l'empresari Esteve Sala, rebatejat després de la guerra com a Navarra, al carrer de Casp; el Catalunya, a la plaça homònima amb Bergara, tots dos amb una estrella; i Casa Llibre, a la Gran Via de les Corts Catalanes; la Taberna Vasca, a tocar del Ritz, i la Font del Lleó, a Pedralbes, amb dues. És ben significatiu que Barcelona no tornés a tenir cap restaurant guardonat amb estrella fins a l'any 1974, amb Franco moribund. Aquell any va ser distingit amb una estrella el desaparegut Reno, del carrer de Tuset, i l'any següent l'obtingué el Via Veneto, que l'ha mantinguda amb un ofici i un saber fer aliens a totes les modes. Paït el mestratge dels clàssics com Néstor Luján, l'escriptor i gormand Manuel Vázquez Montalbán va treure complexos als sectors més progressistes, fet que va permetre a molts gaudir de la bona taula sense remordiments de consciència (de classe).

A partir de finals dels noranta, amb el gran moment de la cuina catalana —Sant Celoni, Girona, Sant Pol, cala Montjoi—, Barcelona va començar a ser considerada una capital gastronòmica. Hi contribuïa l'influx del turisme, que després dels Jocs Olímpics del 1992 va canviar per sempre una ciutat fins llavors “de fires i congressos”. En aquests trenta anys, Barcelona ha capgirat la seva oferta gastronòmica com un mitjà, i ara és un atractiu a l'altura de l'arquitectura de Gaudí o l'art de Picasso o Miró. Però la ciutat no ha estat aliena a les servituds de la globalització: la desaparició d'establiments emblemàtics —i la dramàtica pèrdua dels cellers de barri— per la manca de relleu generacional, per l'augment del cost de vida o per la pressió immobiliària; la proliferació d'establiments sense ànima, i la uniformització de les modes culinàries. Per tot això, té sentit preguntar-se si, malgrat l'alegria estrellada, Barcelona encara és avui una capital gastronòmica.

Joan Safont, periodista i escriptor

Cristina Jolonch

Periodista i directora del canal Comer de *La Vanguardia*

I tant que ho és! Si parlem d'alta cuina, no cal dir que el reclam és indiscutible. Barcelona acull alguns dels restaurants més creatius del món, bona part dels quals encara fills d'aquell Bulli de Ferran Adrià que ho va capgirar tot —en són hereus el Disfrutar, l'Enigma o el Dos Palillos. El mar i la muntanya, reflectits en un receptari ben original, han inspirat els grans preservadors de la nostra cultura culinària —des de Carles Gaig fins a Jordi Vilà, la família del 7 Portes, Fermí Puig i tants d'altres. Si parlem de cases petites i modestes, però atapeïdes d'idees i talent, també n'està ple.

En un moment en què les ciutats malauradament s'assemblen cada vegada més, la capital catalana encara destaca per una oferta gastronòmica singular. No són temps de grans projectes de luxe, que arriben amb comptagotes, però sí d'iniciatives modestes i ben interessants que animen els barris. Temps de complicitats entre amics que comparteixen inversió i idees més enllà de l'oferta calcada al centre més turístic, on cal lamentar massa franquícia de poca qualitat. Algunes han obert ocupant l'espai de negoci amb una llarga història al darrere que no han pogut aguantar l'embat de la pandèmia i l'encariment de la vida. Barcelona aplega talent, bona feina i personalitat. Ara, cal no oblidar-nos dels bons menús de diari a preus assequibles. N'hi ha, però en calen més. Com també cal que als pobres turistes no els costi tant trobar un bon pa amb tomàquet, uns fideus a la cassola o un fricandó per sucar-hi pa.

Pere Monje

Director del restaurant Via Veneto

Sense cap mena de dubte, Barcelona és una capital gastronòmica i té un potencial molt gran per poder capitalitzar aquest concepte a escala espanyola, europea i internacional. És una de les poques ciutats que té, com a valor diferencial, una gran diversitat de bons restaurants i de persones amb gran talent culinari. Podem trobar en qualsevol barri de la ciutat petits restaurants amb cuiners joves fent coses molt interessants i, alhora, tenim restaurants d'alta cuina al mateix nivell o superior respecte de moltes grans ciutats del món. En aquest sentit, la restauració de Barcelona té uns preus molt més competitius que la d'altres ciutats importants.

A més, Barcelona té una xarxa de mercats municipals absolutament diferencial i única respecte a qualsevol altra ciutat del nostre entorn. El potencial de donar a conèixer i mantenir viu i connectat a la ciutat aquest gran actiu és enorme. També hi ha al seu entorn una notable riquesa de pagesos, pescadors, productors de vi i, en general, un ecosistema agrari i ramader molt important que té en la nostra ciutat el mercat més proper on vendre tots els seus productes. Aquesta relació entre la ciutat i els productors de l'entorn també s'hauria de potenciar i és un element diferenciador de Barcelona, una ciutat amb un clima, un tarannà i una geografia que conviden a socialitzar. Hem de potenciar aquest aspecte perquè tots els barcelonins recuperem les ganes de ser els millors amfitrions de les persones que ens visiten.

Maria Abellanet

Presidenta de l'Escola d'Hoteleria i Turisme CETT

La gastronomia és un element important que ens defineix com a societat, explica com som i com ens presentem al món. Pensar en Barcelona és traslladar-se a una ciutat cosmopolita, on terra i mar són protagonistes i tant el patrimoni cultural com el gastronòmic impregnen la llotja i els seus mercats, i mantenen viu el lligam entre els cuiners i el producte.

La destinació Barcelona és avui un referent internacional en gastronomia, amb una oferta rica, diversa i de gran qualitat, que és un fet distintiu per a l'experiència dels nostres visitants, però també perquè en gaudim els residents.

A més, Barcelona és l'única ciutat espanyola que, amb una trentena d'estrelles Michelin en total, compta amb quatre restaurants de tres estrelles que impulsen el seu reconeixement com a capital de l'alta cuina en l'àmbit nacional i internacional.

Una de les palanques per a la consolidació com a ciutat gastronòmica ha estat la formació. Al CETT fa més de trenta anys que formem professionals de cuina i gastronomia, i som pioners amb els estudis universitaris d'aquest àmbit, amb una taxa d'ocupabilitat superior al 90%.

La responsabilitat i l'autenticitat són valors que formen part de la nostra formació per continuar impulsant talent amb una visió integrada de la gastronomia. Tenim el repte de preservar una tradició culinària enriquida amb el pas del temps a través de generar i transmetre coneixement, i fomentar tant en l'àmbit professional com acadèmic i social l'estima per aquest llegat gastronòmic únic amb autenticitat i coherència.

“Barcelona té una xarxa de mercats municipals absolutament diferencial i única.”

Pere Monje. Director del restaurant Via Veneto

Ada Parellada

Restauradora

Barcelona és una capital gastronòmica. No és una intuïció ni una percepció, és una dada amb xifres que ho avalen. S'ha treballat molt d'ençà d'aquells anys preolímpics, en què Barcelona era territori gairebé exclusiu dels catalans. El turisme, gran impulsor de l'economia del país, ha generat friccions, i la cuina no n'ha pas estat aliena. Ens hem venut els pisos de l'Eixample, hem venut tota mena de *souvenirs*, però també ens hem venut el fricandó. Per semblar cosmopolites hem abraçat sushis, tacos, pokes i pizzes a cor què vols, mentre enterràvem per l'oblit fideus, canelons i rostits. Per sort, la cuina tradicional catalana s'ha custodiat a les comarques i encara hi ha restaurants on saben fer l'escudella, tot i que també han patit la infecció i hi ha taules en les quals conviuen la botifarra amb el tataki o s'han volgut modernitzar presentant el trinxat com a Parmentier de patata. Aquest pretès cosmopolitisme no només ens fa caure en el ridícul més absolut, sinó que ens està fent molt menys atractius per als qui, precisament, busquen l'autenticitat.

Barcelona és una capital gastronòmica de primer ordre. Ara, cal que sigui una capital gastronòmica de cuina catalana. Perquè el nostre patrimoni culinari no només ens fa únics, sinó que està construït amb aliments propis del territori, coherents amb la climatologia i amb les temporades. Les opcions alimentàries són una de les causes principals del canvi climàtic. Revertir-ho és una emergència i la nostra cuina tradicional ens hi ajuda.

“Cal que Barcelona sigui una capital gastronòmica de cuina catalana.”

Ada Parellada. Restauradora

Carme Rusalleda

Xef i divulgadora gastronòmica

Si entenem el mot *gastronomia* com l'excel·lència en les coses de menjar, Barcelona va ben servida! Som hereus d'una cultura culinària interessantíssima! I no només amb receptes que inviten a celebracions importants, sinó que també el nostre receptari és farcit de cultura culinària natural i saludable, una cultura de tarannà sostenible i enginyosa. Barcelona gaudeix, i fa gala, d'una xarxa de mercats municipals renovats i moderns, on trobem totes les gammes de productes per a una alimentació vinculada amb l'estacionalitat i el territori.

L'oferta gastronòmica de la ciutat és rica i variada, amb gastronomia d'autor, gastronomia tradicional i gastronomia estrangera. Barcelona és una de les ciutats més desitjades del món; per això mateix, no és estrany que també hi trobem cuines d'arreu, que conviuen amb la nostra cuina catalana.

El turisme és un motor econòmic molt important per a la ciutat: rebem turistes de tot el món, motivats per la bellesa de la metròpoli, l'arquitectura, els museus, els concerts, el lleure i l'esbarjo, i també ens visiten per la gastronomia que la ciutat ofereix.

Penso que podem afirmar que Barcelona és una ciutat gastronòmica i eclèctica amb establiments centenaris impecables, amb restaurants a les llistes més *top* del món, amb grans hotels que aposten per la gastronomia, amb fondes i cases de menjar, i amb petits espais de cuines molt singulars. Està a les nostres mans donar corda als establiments que treballen amb talent i qualitat gastronòmica.

Philippe Regol

Observador gastronòmic

Que Barcelona tingui 26 estrelles Michelin, d'entre les quals quatre restaurants amb tres estrelles —*méritent le voyage*—, només es pot entendre com un senyal, un simple indicatiu en cap cas categòric, que aquesta ciutat mereix de sobres el reconeixement com a capital gastronòmica, sens dubte europea i, potser, mundial.

Dins l'Estat espanyol, fa temps que Barcelona li ha pres el títol a Donostia, que des dels anys vuitanta el va ostentar durant vint anys. Aquesta és la prova que el factor Michelin, sent importantíssim, no és l'únic marcadore del seu atractiu gastronòmic mundial, ja que la ciutat basca continua tenint tres restaurants de tres estrelles.

La nostra ciutat no ha tingut mai l'encant del *tapeo* de la part vella donostiarra; en canvi, Barcelona va saber desenvolupar als anys 2000, paral·lelament al creixement en alta cuina, tot un moviment bistrònic, heretat del fenomen parisenc batejat pel gastrònom Sébastien Demorand. Gresca, Coure o Hisop van ser —i ho continuen sent— els seus millors representants, amb una qualitat del producte, la tècnica irreprouxable i, sobretot, una inqüestionable suculència gustativa, però amb una informalitat confortable —valgui l'oxímoron— i els preus més temperats d'una taverna il·lustrada.

Però, sobretot, és indubtable que han estat clau l'obertura fa deu anys de Disfrutar i, més tard, d'Enigma. Tot plegat no ha fet sinó confirmar la capitalitat inqüestionable de Barcelona, reforçar-ne l'atractiva proposta gastronòmica. És a dir, la ciutat recull directament els fruits de la irradiació gastronòmica que va difondre al món el Bulli durant més de vint anys des de la petita i apartada cala Montjoi.

Paula Carreras

Periodista. Responsable del pòdcast *Plaersdemavida*

Si penso en la idea de “capital gastronòmica”, m’imagino una ciutat amb una personalitat marcada i pròpia, on la majoria de locals que trobo són un reflex de la vida i la manera de fer dels veïns. Això vol dir, per descomptat, descartar tot allò que gentrifica, negocis que són una còpia exacta dels que tenen al costat i menús que, ja d’entrada, estan en anglès.

A Barcelona fa temps que és més fàcil trobar un *café latte* que un senzill *café* amb llet; un *muffin* que no pas una bona magdalena, o una *focaccia* abans que una deliciosa coca de recapte. Però, per sort, encara hi ha llocs singulars, algú que, a banda de voler fer negoci, encara té voluntat de compartir el plaer de llepar-se els dits. Sempre he cregut que cuinar per a algú altre pot arribar a ser una demostració d’amor i una manera de construir comunitat, però ara mateix també està destinat a ser una forma d’activisme.

A Barcelona encara hi ha locals on es fa xup-xup, restaurants i bars amb caràcter i amb ambició, que fugen d’inèrcies globals. Sovint els restaurants i bars clònics són l’opció fàcil, per proximitat i per proliferació, però cal valorar el plus d’esforç que ens pot requerir buscar els locals que realment valen la pena. Dependrà de nosaltres, els barcelonins, que els sapiguem detectar i els visitem convençuts. Tenim una de les millors gastronomies del planeta i moltíssima gent que la sap fer amb cura. Si convertir Barcelona en una capital gastronòmica depèn de nosaltres, fem-ho possible.

“A Barcelona, fa temps que és més fàcil trobar una *focaccia* que una deliciosa coca de recapte.”

Paula Carreras. Periodista

Carles Vilarrubí

President de l’Acadèmia Catalana de Gastronomia i Nutrició

Soc conscient que no és l’únic indicatiu disponible per demostrar que Barcelona és una capital gastronòmica, però si prenem la Guia Michelin, referent a escala internacional, el que ens diu és clar: la ciutat té quatre restaurants amb tres estrelles Michelin cadascun i això la situa clarament al capdavant de les ciutats gastronòmiques de l’Estat espanyol i d’Europa.

La gran escola d’elBulli i d’altres restaurants d’alta cuina ens ha permès tenir avui dia una oferta gastronòmica jove i plena de talent. Si no ens ho creiem és per motius que van molt més enllà de la gastronomia, i per això hem d’autoafirmar-nos a través de la qüestió. Si la pregunta ens permet reflexionar sobre què, des d’aquesta excel·lència, podem millorar, una de les qüestions que caldria potenciar és la sala. Seria bo que els futurs professionals també aspirassin a ser bons caps de sala o cambriers.

A l’Acadèmia Catalana de Gastronomia i Nutrició estem treballant en quatre àmbits per mantenir aquest alt nivell gastronòmic: l’impuls de la formació professional a la sala; la difusió i el coneixement dels vins i productors vinícoles catalans, també en l’àmbit de l’hostaleria; el reconeixement i la distinció del sector primari —agricultors, ramaders, pescadors...—, i la inclusió de la nutrició dins la gastronomia, per lluitar contra la pandèmia de l’obesitat infantil. A partir d’això, seria possible afermar la capitalitat gastronòmica de Barcelona, que ja tenim ben encarrilada.

Jordi Vilà

Cuiner a Alkimia i Al Kostat i propietari de diversos restaurants

Barcelona és una de les grans capitals gastronòmiques del món. O, potser, la capital. Tal qual, i no ho dic per dir. Només fixant-s’hi, qui vulgui pot fer una llista i comparar els resultats amb Barcelona. A Europa, Barcelona competiria amb París i, fora del continent, amb Tòquio. Potser podríem dir que, gastronòmicament, és la ciutat més viva d’Occident.

Quan parlem de Barcelona com una capital gastronòmica no ho fem per idees de consum ràpid, sinó per l’existència de cuiners amb trajectòries consistentes, amb currículums admirables que la conformen així. En aquest sentit, és molt diferent que hi hagi més o menys projectes nous del fet que hi hagi cuiners. Per exemple, sense comparar-se amb Madrid, Itàlia és una potència gastronòmica, però les seves ciutats no són capitals del sector.

Barcelona no és un accident. No ha crescut al mig del desert com Las Vegas. És al mig del Mediterrani, espai d’intercanvi d’idees i productes, de cultures, de tendències, de gustos... Tot plegat l’ha convertit en un punt de creativitat, en art, moda, arquitectura, espectacles, etc., i per més que es digui que està en hores baixes, la creativitat és a l’ADN. En aquest sentit, no podem obviar que l’escola d’elBulli ha estat el més revolucionari que ha passat a la cuina els darrers trenta anys, i a Barcelona és on més pòsit hi ha deixat.

Barcelona és la capital de Catalunya, on en poc espai passes de muntanyes de gairebé 3.000 metres d’altitud a una llarga línia de costa. Com a país, històricament ens hem hagut de buscar la vida, i això ens ha convertit en mercaders i en desconfiats, amb tendència al fatalisme. Potser per això no ens ho acabem de creure prou.

Imma Prieto (Vilafranca del Penedès, 1975) ha encetat la seva etapa al capdavant de la Fundació Tàpies de la mateixa manera que quan la van nomenar directora d'Es Baluard Museu d'Art Modern i Contemporani, a Palma: amb un munt d'idees per repensar la institució i un pla meticulosament detallat per executar-les. Curadora, investigadora i escriptora, la seva trajectòria l'ha portat a comissariar múltiples mostres internacionals i nacionals a espais com el MACBA i la Fundació Miró, a Barcelona; el TEMP Art Space, a Nova York, o el MUCA Roma, a Ciutat de Mèxic.

Imma Prieto

“Un museu ha de tenir la capacitat d'activar línies polítiques i socials a través dels seus continguts”

Rita Roig, entrevista
Eugènia Güell, retrats

Quan Imma Prieto va aterrar a Es Baluard el 2019, el museu va viure una transformació radical: el que va començar per un canvi d'imatge gràfica i obres en l'edifici va culminar en el reconeixement d'aquest centre d'art de Mallorca com un espai de referència en l'ecosistema de l'art contemporani. Ara, Prieto torna a Catalunya després d'haver guanyat per unanimitat el concurs internacional per liderar la Fundació Antoni Tàpies, una institució òrfena de direcció des del 2020.

Acabada d'arribar a la Tàpies, quins són els primers reptes que identifiquis?

Només cal sortir a fora i mirar com passa la gent per davant de l'edifici. La majoria no saben què és, la Fundació Tàpies. Hem de reconèixer que la figura de Tàpies s'ha desdibuixat de l'ideari actual, sobretot si ens fixem en les noves generacions. Però també s'ha diluït en l'àmbit internacional. Potser a Catalunya sabem qui és, Antoni Tàpies, però molta gent no el coneix fora de Catalunya i, encara menys, si anem a l'estranger. Aleshores, cal una feina interna de treball sobre Tàpies que es tradueixi en la programació, però des de fora també hi ha una tasca relativament fàcil que puc fer. Puc dir què som. És a dir, un museu. Només que comunicuéssim la idea de "Museu d'Art Antoni Tàpies", això canviaria. La idea de fundació l'hem de mantenir, però als nostres estatuts posa "Museu Fundació Antoni Tàpies". Som un museu!

El primer que vas fer quan vas ser nomenada directora d'Es Baluard va ser canviar-ne tota la imatge gràfica. Cal, a la Tàpies, aquesta feina?

La comunicació, la imatge gràfica o la senyalística són parts de la identitat d'un museu. I és crucial preguntar-se quina és la teva identitat com a museu! El cas d'Es Baluard és molt diferent del de la Tàpies, perquè estem parlant d'un centre d'art modern i contemporani i ara ens trobem en un museu nominatiu, que és la Fundació Tàpies. A Es Baluard, la imatge gràfica estava totalment desdibuixada i a la Tàpies també cal fer feina en aquest sentit, però no de la mateixa manera. No és un canvi tan radical, però calen canvis, perquè som en un sistema urbà molt contaminat d'estímul visual. Surts al carrer i hi ha un hotel a un cantó i un Zara a l'altre. Cartells i més cartells per tot arreu. Com podem destacar dins de tot això? Cal una anàlisi per aconseguir que la gent que no sap res de Tàpies, quan passi pel nostre davant, sàpiga què som. I que la gent que sap què som sàpiga què estem fent. Ara mateix, l'entrada a la Fundació no permet veure més enllà de la botiga. Quan entres, topes amb una paret.

“Cal una anàlisi per aconseguir que la gent que no sap res de Tàpies, quan passi pel davant del nostre museu, sàpiga què som. I que la gent que sap què som sàpiga què estem fent.”

Aleshores, cal fer obres, també?

Sí. Estem parlant, però, d'un pla director que té actuacions a curt, mitjà i llarg termini. Això, malauradament, es tradueix en uns pressupostos, que és en el que estic treballant ara. S'ha d'aixecar un fons que serveixi no només per dur a terme uns continguts expositius, d'activitats i programes públics, sinó que també es tradueixi en canvis en la infraestructura del museu.

Quins canvis viurà la Tàpies, des de dins?

Fa anys que la Tàpies s'identifica amb una sèrie de paràmetres que cal transformar. Per a mi, el que és important no és excloure sinó incloure, i aquí haig d'incloure-hi el present. El passat ja hi és, a la Tàpies, perquè som un museu i treballem amb un llegat, i ara hem d'enfortir el passat per poder-nos enunciar des del present. Tot això es tradueix en una reorganització de l'equip, que és un canvi poc visible però igual de rellevant. L'arquitectura institucional de la Tàpies, a partir d'ara, s'estructurarà amb una línia del temps.

Què vols dir?

Dins del museu, veig tres àmbits molt clars. Hi ha els relatius al passat o a la memòria, en els quals entra tota la gestió de la col·lecció Tàpies, però també la biblioteca, els arxius i les publicacions. Saber què som i des d'on parlem és crucial, perquè ens atorga la identitat. Som un museu nominatiu que es troba en un edifici modernista que abans era una editorial. Això ja ens dona pistes, i ens permet diferenciar-nos en l'ecosistema barceloní. Aquí, a Barcelona, hi ha institucions de tota mena i és important no repetir-nos. És una cosa que jo no vull fer; hem de tenir una identitat i unes línies d'acció pròpies i clares. Per tant, els equips de col·lecció, de publicacions, la biblioteca i l'arxiu formen part d'aquesta àrea del museu que parla del passat.

I qui parla del present?

Si parlem del present, vull dur a terme una reflexió al voltant del concepte imatge i de la crítica, el debat i el diàleg. L'àrea del present són les exposicions —les que no són de la col·lecció, sinó d'artistes contemporanis—, els equips d'educació i els de programes públics. I, finalment, el tercer àmbit té a veure amb el futur i la capacitat de crear nous imaginaris. Els equips de direcció, gerència, comunicació i manteniment ens posem al servei del passat i del present, i tots junts fem el futur. Aquest és el nou organigrama.

Poses l'equip de manteniment al costat de gerència o direcció.

És que és bàsic! Que les escales estiguin netes, que els llums estiguin bé. Com el departament de comunicació, que està al servei de tots els altres equips, el de manteniment impacta en totes les àrees. Un director sense equip no pot fer res, per moltes idees que tingui. Però un equip sense direcció tampoc pot fer res, perquè la direcció marca unes línies de força. Jo he arribat i em trobo amb el centenari, que se celebra aquest 2024, i perquè sigui una celebració com cal són necessàries unes línies d'actuació.

Com l'abordes, el centenari?

Primer de tot, qüestionant-me'l. Per què el vull, el centenari? Doncs per parlar del futur. Tàpies és més vigent avui que en la seva època. Molts dels seus processos i interessos, sense l'etiqueta que li hem atorgat des del present, són actuals. Són camins que ell va obrir, com les reflexions sobre el reciclatge, la matèria i el medi ambient. La reutilització dels materials és més vigent que mai. I també tenim la part iconogràfica, que passa per la reescriptura de la història. Vull qüestionar la historiografia. Soc historiadora, però crec que a vegades etiquetem massa els artistes i, sense voler, els ofeguem. Si volem contemporanitzar, cal etiquetar menys. Tàpies és un gran artista universal. Hem comès un error de pensar en tridents, de connectar els aniversaris de Miró, Picasso i Tàpies. Però el cubisme és del 1905 i Tàpies ve molt després. És el gran artista de la segona meitat del segle xx.

“Tàpies és més vigent avui que en la seva època. Molts dels seus processos i interessos, sense l'etiqueta que li hem atorgat des del present, són actuals.”

Quines etiquetes ofeguen Tàpies?

Potser el seu gran humanisme, un humanisme mal entès. A Tàpies li interessaven l'astronomia, la ciència, l'economia, però en ell també hi ha una preocupació profunda sobre el temps que està vivint, en un nivell polític o social; el seu humanisme és crític! Després hi ha la qüestió de com s'ha interpretat la seva pintura. Jo ara estic llegint textos que ha escrit gent sobre l'art de Tàpies i sempre s'hi repeteixen llocs comuns, que no dic que no siguin vàlids, però no són els únics. Parlen d'ell només des d'una mirada amable, i ignoren el seu vessant més crític.

Com podem abandonar aquesta idea preconcebuda que tenim d'ell?

Per reubicar Tàpies he creat quatre ens que ajudaran a aprofundir en la seva figura i donar-lo a conèixer d'una manera més polièdrica. En primer lloc, he impulsat la creació de la Càtedra Antoni Tàpies a la Universitat Pompeu Fabra, perquè els estudiants tornin a fer tesis sobre Tàpies, però des del present, més enllà de les lectures informalistes que se n'han fet sempre! Cal repensar el món des de Tàpies i entendre el seu llegat com una acció assagística. D'altra banda, estem treballant per crear un premi internacional de recerca de caràcter postdoctoral. Amb això, espero posar Tàpies al centre dels debats internacionals sobre crítica, sobre imatge, sobre el temps. L'art difícilment és autoreferencial, o almenys, a mi, aquest aspecte de l'art m'interessa poc. L'art és una manera d'entendre el món. I Tàpies ens ho ha posat molt fàcil, perquè ell també ho veia així. Fins i tot en les obres on ell apareix, va molt més enllà, i sempre fa obres que són el reflex d'un temps i un espai, d'uns patiments, d'una

fractura. La càtedra i el premi internacional potenciaran aquestes lectures de l'artista en l'àmbit acadèmic. Però també vull que les noves generacions pensin Tàpies i, a la vegada, potenciar l'escriptura crítica a les escoles.

I això com s'aconsegueix?

Amb la creació d'un concurs destinat a alumnes de primària, secundària i batxillerat. No tinc res en contra de la tecnologia, però hi ha un problema d'escala mundial que és que cada vegada no només s'escriu menys, sinó que hi ha menys actitud crítica. Potenciarem la crítica a través de l'obra de Tàpies, amb l'objectiu que serveixi per pensar el món.

Què és, per a tu, la crítica?

És un exercici de diàleg que ens obliga a sortir de nosaltres mateixos. Hi ha un text fabulós d'Oscar Wilde, de finals del segle XIX, on dos personatges parlen entre ells sobre què és la crítica i quan comença. Un li diu a l'altre que la crítica comença amb els grecs. I l'altre li respon que, en aquella època, la premsa ni tan sols existia. El que sí que existien són els diàlegs de Plató. I la crítica és això. Un diàleg, una actitud que implica necessàriament sortir de tu i interpel·lar l'altre. Vull recuperar el diàleg i el contacte amb les noves generacions a partir d'aquest concurs on, al final, els millors textos es publiquin en un llibre que es pugui comprar. I aquí, Tàpies, també ens ho posa fàcil. Des dels anys seixanta, en plena dictadura, va dedicar grans homenatges als mestres i va participar en revistes com *Cavall Fort*, que Vox amenaçà a València en ple 2023. Aquest aspecte pedagògic, Tàpies el tenia molt integrat.

Tenim la càtedra, el premi internacional i el concurs de crítica per a alumnes. Falta el quart element per repensar Tàpies.

L'última d'aquestes línies estables és la creació de l'Institut de les Derives Crítiques, que estarà integrat per sis o set investigadors locals i nacionals que ens trobarem quatre o cinc cops l'any a porta tancada. Això no vol dir hermèticament, si algú vol venir ho pot sol·licitar, però no volem la pressió del públic perquè volem poder-nos equivocar. Ja tinc gent confirmada, des del Manuel Borja-Villel fins al Xavier Bassas, passant per l'Andrea Soto, la Mabel Tapia... La idea és que [aquestes trobades] estiguin enregistrades i plantejar, en un futur, fer-ne una edició i una publicació.

Abans has mencionat que a la ciutat hi ha estímuls de tota mena. També tenim molts museus. Què pot aportar la Tàpies al sistema museístic de Barcelona, que encara no s'hagi dit?

Nosaltres hem de pensar des del present sense oblidar el llegat. Per tant, vull que els artistes contemporanis que programi encaixin amb el llegat de Tàpies. Totes les exposicions i activitats que no tinguin a veure amb Tàpies directament partiran d'un diàleg amb ell.

Com quins?

Aquí ens encaixa una exposició sobre l'Orient, que són temes que interessaven a Tàpies. I per això programarem

la Chiharu Shiota, una artista japonesa contemporània viva, que treballa amb temes com la memòria i fa servir símbols com les cadires. El lligam amb Tàpies és inqüestionable, i per això li hem demanat una *site-specific* que estarà a la planta -2. Un altre exemple de com vincular artistes contemporanis al relat de Tàpies és la instal·lació que farem a la façana al juliol. Vull explorar la polaritat de significats que té l'edifici que acull la nostra institució, i fer-ho des d'un exercici crític. No podem negar que una part del Modernisme català es va finançar amb el tràfic d'esclaus i, per tant, hem demanat a Serge Attukwei Clottey, un artista de Ghana, que intervingui la nostra façana. Les seves obres d'art són intervencions en espais, els cobreix amb un mosaic groc fet amb tessel·les de plàstic que provenen de les garrafes grogues on s'emmagatzemen l'oli i l'aigua a Accra, on ell viu. És una reflexió sobre el medi ambient i la migració, i comparteix amb Tàpies la reutilització de materials que no considerarem nobles. Per això m'interessa que intervingui el nostre edifici convertint-lo en una pell porosa. Encara no sabem quines parts de l'edifici cobrirem! Aquests artistes són un exemple de com, sense sortir de Tàpies, puc programar art contemporani, però també tenim un deute envers la història d'emplenar buits d'artistes, sobretot dones, que havíem exclòs. En aquesta línia, estem treballant per exposar l'obra de Marta Palau, una artista catalana nascuda a Lleida i exiliada a Mèxic el 1941, que va morir l'agost del 2022. No va tornar mai a Catalunya, però si veus les seves obres, és impossible que no et recordin l'art de Tàpies.

Tot això només és possible si els pressupostos ho permeten. Què prioritizes, a l'hora d'elaborar-los?

Ara per ara, el pressupost de la Tàpies és insuficient, però no per al meu programa, sinó per a qualsevol persona que vulgui repensar la institució de manera integral. És important saber en quina escala treballem. Nosaltres som

una institució mitjana, no som el MNAC ni el MACBA, però s'ha d'escalar el pressupost. Ara mateix, és insuficient, tenim el pressupost d'una institució petita i no ho som. Per això cal un diàleg amb el patronat, perquè conegui el nou projecte. Després hi ha els recursos propis, que depenen de la taquilla, i altres activitats. Ara tampoc són suficients i cal millorar-los. Per això també cal el canvi d'imatge! Estic en un lloc on, a la cantonada, tinc les cues de la Casa Batlló: competeixo amb això. I, finalment, també vull enfortir els patrocinis privats.

Podries donar-me una definició de museu?

Et donaré la de l'ICOM. Quan buscaven la definició de museu, hi havia dificultats per posar-se d'acord i xocaven dues visions, una de més conservadora i una de més contemporània. S'ha pogut avançar en la lectura més contemporània, i la definició d'ara sorgeix d'un acord del 2022, a Praga. Diu que un museu és una institució permanent i sense ànim de lucre que està al servei d'una societat i que investiga, col·lecciona, conserva, interpreta i exhibeix el patrimoni material i immaterial. També parla de l'accessibilitat i la inclusió d'un museu, dels criteris de diversitat i de sostenibilitat, i del servei que ofereix a la ciutadania, que ha de servir per al gaudi, per a l'intercanvi de coneixements i per a l'educació.

És una definició molt política.

Absolutament. *Política* ve de *polis*, i *polis* és 'ciutat'. Tot animal és polític, i des del moment que assumim que vivim en societat, formem part de la política. I un museu en forma part, perquè ha de tenir la capacitat d'activar línies polítiques i socials a través dels seus continguts. En el nostre cas, hem de fer tot això sense oblidar que som un museu nominatiu. Però és el que et dic: Tàpies tot això ja ho va fer, a través del seu art i dels seus escrits.

Una ciutat sense llengua?

Amb el nou segle, la capital de Catalunya ha començat a perdre aparatosament el tret més definidor de la identitat pròpia: la llengua. Expulsada progressivament de l'espai públic (sovint amb una hostilitat inaudita des del franquisme) i absent de la majoria de manifestacions de l'economia global, s'arrecera cada dia més en les catacumbes de certs àmbits privats, d'alt valor simbòlic però escassa eficàcia comunicativa. El món retorna a l'oralitat, i viure en català a Barcelona ja és una quimera.

Pau Vidal — A *La terra dura*, Anna Punsoda construeix el relat de la comarca de la Segarra partint de la constatació que “la gent hi és molt reticent als canvis”, mentalitat atàvica que ha condicionat, per a bé i per a mal, el present d'una de les comarques més rurals del país. A les metròpolis passa el contrari: són motor de canvi, també per a bé i per a mal. Quant al primer, la conversió de Barcelona en polis global segurament ha fet contenta certa gent butxacaplana; quant al segon, els qui pretenem viure la catalanitat amb normalitat no n'estem gota, de contents. Ben al contrari. Estem enrabiats.

L'embranchida olímpica va posar les condicions per congriar la tempesta perfecta: la matraca dels missatges institucionals (“Barcelona en constant transformació”), l'èxit del programa Erasmus, la universalització d'internet,

© Frederic Camallonga

l'aprenentatge “obligatori” d'idiomes (que en realitat vol dir d'anglès)... Terreny adobat per a l'expansió de les llengües hegemòniques.

El “renaixement” de Barcelona després del blanc i negre del franquisme oculta una paradoxa. En paraules del lingüista Rudolf Ortega, “torna amb força el concepte noucentista de la Catalunya ciutat, tot postulant un país amb una macrocefàlia a Barcelona i l'àrea metropolitana que irradia activitat econòmica, iniciativa política i contingut cultural”. A diferència, tanmateix, de l'època de la Mancomunitat, ara el preu a pagar per aquesta gran operació de suposada modernització era molt més alt: renunciar a la identitat secular. La barretina és incompatible amb el *big-burger*, i la diversitat, un dels grans tòtems de la vida moderna, sempre juga a favor dels més forts. El cèlebre (i cínic) lema “Be local, be global” és senzillament inaplicable a Barcelona, perquè per anostrear la suposada diversitat primer caldria haver anostrat la diversitat anterior (terceres, i fins a quartes!, generacions d'emigració espanyola encara monolingües); seixanta anys de feina que no es va fer i que ara, amb el volum inassimilable de nova immigració, ja no es podrà fer.

Un indicador molt visible que es tracta d'una transformació de fons (equiparable, salvant les distàncies, a la crema de selfactines de la Revolució Industrial) és l'augment espectacular del nombre de queixes per part dels catalanoparlants (tant residents com visitants): el metge m'ha fet parlar en castellà, al restaurant no tenien la carta en català, al repartidor li he hagut de repetir tres vegades el “denai”, les cuidadores de la residència no entenen la meva mare (recordeu l'últim article de la Carme Junyent?)... El gruix creixent de l'Informe de Discriminacions Lingüístiques que publica la Plataforma per la Llengua fa cada dia més evident la fal·làcia del bilingüisme estratègic: el rei de la “pacífica convivència entre llengües” va despullat. De conflicte lingüístic n'hi ha, i sempre perdem els mateixos. El bilingüisme està mostrant finalment el veritable perill que implica, i que els experts han intentat denunciar durant els darrers trenta anys: que no és una situació estable sinó una etapa de la substitució lingüística. I a Barcelona (a l'espai públic, sí, però també en el privat, en les comunicacions corporatives, en l'etiquetatge, en la cultura de masses, en l'oferta audiovisual...) és on es veu d'una manera més cruel.

- ◀ Establiment de la Dreta de l'Eixample retolat en anglès i amb una deliberada barreja idiomàtica.

La doble oficialitat descaradament asimètrica es tradueix en l'adopció quasi exclusiva del castellà per part dels neoarribats.

Demografia i norma de convergència

L'any 2008 ja sonaven els primers avisos seriosos que alertaven del capgirament demogràfic de la capital, quan l'Enquesta d'usos lingüístics de la població que publica la Generalitat ja recollia la davallada percentual de població catalanoparlant a conseqüència de l'augment de residents comunitaris i extracomunitaris. La traducció d'aquesta capitomba poblacional en el comportament lingüístic s'ha anat fent més evident a cada nova enquesta: “Només un 5% dels joves fan servir el català” (betevé, novembre del 2022), “El català no és la llengua habitual dels joves en cap districte de la ciutat” (*Nació Digital*, juliol del 2023), “El 53% dels barcelonins fan servir poc o mai el català” (*El Punt Avui*, novembre del 2023), “L'ús del català entre els joves no passa del 25% a la meitat dels districtes de Barcelona” (*Ara*, novembre del 2023). Marxen joves neolllicenciats, una franja de predomini catalanoparlant, arriba mà d'obra no qualificada.

Als països receptors que compten amb una llengua predominant indiscutida (sigui protegida oficialment —França— o sense necessitat de protecció —Regne Unit—), la renovació demogràfica no sol comportar canvis en aquest aspecte, perquè les dinàmiques d'integració asseguruen l'absorció lingüística dels forasters en un màxim de dues generacions, si no en una (penseu en els casos de l'Argentina, primera meitat del segle xx, o d'Alemanya, últim quart); a Barcelona, en canvi, sí. La doble oficialitat descaradament asimètrica i la funesta, suïcida, norma de convergència (concepte sociolingüístic que descriu l'hàbit dels parlants de llengües subordinades d'adreçar-se als desconeguts en la dominant) es tradueix en l'adopció quasi exclusiva del castellà com a llengua de socialització per part dels neoarribats; mentre que en llocs com Solsona o Olot, a pesar que la submissió lingüística és idèntica, es bilingüitzen més de dos terços dels immigrants africans, asiàtics i llatinoamericans, a la Ciutat Comtal amb prou feines arriben al 6%. I, atenció, al castellà com a llengua de socialització amb els autòctons i també entre les diverses comunitats: un punt essencial. Segurament aquesta és la dada que permet intuir més clarament el futur: tenint en compte que la pròxima generació de nascuts a Catalunya ja serà en més d'un 30% filla de la nova immigració (i anirà en augment), no cal ser una fura per veure quina presència li espera a la llengua catalana.

“Hi continuarà havent espais socioculturals i catalanocèntrics (no debades es tracta d'un col·lectiu

Uns nens juguen a empaitar-se. Cada cop més, el català està desapareixent del pati de les escoles.

arrelat i ben organitzat), però inevitablement minoritaris i, ara com ara, amb una escassa capacitat d'atracció fora dels seus cercles habituals.” Són paraules de l'advocat i estudiós Quim Gonter, que ho remata amb aquesta profecia per a mitjans-finals de segle: “En aquest marc, és esperable que es generi un gran espai central, un punt de trobada entre totes les comunitats que viuen a Catalunya, que s'expressarà massivament en castellà i amb marcs referencials, audiovisuals i culturals del món hispà, amb alguns tocs de catalanitat”.

O sigui, traslladat a l'àmbit social, allò que en el cultural ha significat el regató, una màquina de fabricar identitat hispana que ha xuclat centenars de milers de joves de llars catalanes. No en va ha estat promoguda per la indústria a nivells mai vistos: es tracta de crear clientela i assalariats barats alhora. Vulgarització, semianalfabetització, instints primaris, absència de capacitat crítica: l'empleat infrapagat perfecte. Demostració? A l'àrea metropolitana, la gran Barcelona, és on es va detectar primer (gràcies a avisos de pares recollits a l'informe de la Plataforma per la Llengua del 2018) un fenomen que augura un gir radical: infants de llars catalanes comunicant-se entre ells en castellà. Regatonització de la socialització. A diferència del tradicional tall de la transmissió intergeneracional (el sistema de tota la vida: València, Galícia, Sardenya, Sicília...), l'abandó de la llengua materna per part dels fills és un fenomen nou i dramàtic, perquè, a més de l'arraconament social que implica, de la invisibilitat pública,

El regató és una màquina de fabricar identitat hispana que ha xuclat centenars de milers de joves de llars catalanes.

també comporta una pèrdua progressiva, i irrecuperable, de qualitat. Si mai heu estudiat una llengua estrangera que després feu servir poc, entendreu a què em refereixo; allò que en diem “que es rovella”. En termes col·lectius, un fenomen que l'aboca a la minorització i la descomposició.

Les peces del canvi

Quin és el conjunt de factors, doncs, que remen ara mateix en aquesta direcció? Les peces que fan funcionar el “motor de canvi” de la descatalanització accelerada?:

Economia global i mercats mundials. Sense cap mena de dubte, l'agent més poderós i més eficaç. A mesura que els fluxos del comerç van anar desbordant les fronteres estatals, l'antic mercat de carrer (d'origen medieval) va anar esdevenint mercat de planeta. Virtualitat, immaterialitat: la presència física ja no és necessària, cosa que dinamita un dels millors actius de les cultures minoritàries, el tracte personal, el vincle humà. Adquirim béns de consum de tot arreu del món, i fem intercanvis comercials i laborals amb gent de tot el planeta. I de la mateixa manera que els mitjans de comunicació han de reduir el lèxic local a mesura que amplien audiència (la televisió de Vic pot fer servir l'insult *malxinat*, però quan es converteixi en televisió de tot Catalunya ho haurà de rebaixar a l'estàndard *malparit*), els intercanvis comercials necessiten una llengua franca.

Expats. Penja directament de l'anterior. Anomenem amb aquest terme (apòcope de *expatriats*) els treballadors de grans empreses i multinacionals que resideixen a l'estranger. Telefeina a llarga distància. Lingüísticament parlant, els *expats* són la força de xoc de la globalització, perquè l'escàs contacte que necessiten amb els autòctons els permet viure pràcticament només en anglès. Confirmen el model gravitacional de Calvet: arrogància i ignorància com a garanties del monolingüisme dels poderosos.

De fet, la presència d'una llengua minoritzada com el català només els representa una nosa i, llevat de poques excepcions, hi mostren una actitud molt contrària.

Turisme massificat. La "lloretització" de la capital necessita reduir els trets identitaris al mer folklore decoratiu: Barça i Sagrada Família, sí; llengua, no. Pretendre, per exemple, que els treballadors de la restauració siguin capaços d'atendre la població autòctona en l'idioma local va en contra d'un altre principi bàsic de l'era moderna: la mobilitat i la inestabilitat laboral. Què fa Amazon davant de les denúncies?: "No aceptamos comunicaciones en catalán". Perquè saben que no els passarà res.

Un model econòmic de país tercermundista, amb feines precàries i inseguretats permanentes. Salaries baixos, guetització del neoproletariat. Així és impossible cohesionar res.

Nova immigració i mà d'obra barata. L'agent més fràgil (entès en termes de responsabilitat) i en conseqüència el més delicat d'afrontar. No en va és objecte de discussió (i alguna cosa més) a tot el món occidental. Per cenyir-nos als efectes estrictament lingüístics, en el nostre cas es pot analitzar senzillament atenent les xifres, que es troben entre les més elevades del món (juntament amb Alemanya i Singapur): un 25% a Catalunya, un 40% a la capital. I pujant. La paradoxa (o la virtut) de la nova immigració és que posa al descobert la feblesa induïda dels autòctons: el discurs oficial assegura que els necessitem (dimensió col·lectiva) per a fer funcionar l'economia, però ara els tractem com a estrangers (dimensió individual) negant-los sistemàticament la llengua. Els enviem a aprendre-la al Consorci de Normalització i després els fem oblidar-la perquè no la volem compartir amb ells. Nosaltres mateixos impedim la catalanització dels futurs catalans.

Nadius digitals. Que seria com dir joves. La generació TikTok viu en pell pròpia un canvi descomunal: de tenir com a interlocutora la pròpia comunitat a tenir-hi tota la humanitat. Quan saps que estàs en condicions d'interactuar amb absolutament tots els habitants del planeta (o, si més no, amb tots els que tenen accés a dispositius electrònics), la idea de llengua no marcada es multiplica fins a l'infinit. Si tants catalans ja es posaven l'abric del castellà tan bon punt sortien de casa "per si de cas", pots comptar ara quan saben positivament que el de l'altra banda de la pantalla (el jugador de Fortnite, els que comenten la publicació...) segurament deu ser de la quinta força. No cal ni sortir de casa. L'eslògan "faig contingut en castellà perquè així arribo a més gent" és ara paradigma i caricatura dels nous temps: les grans llengües hegemòniques s'expandeixen, i simultàniament, anglesa exclosa, lluiten entre elles pel segon lloc del podi. Les petites, simplement, van quedant arraconades, mentre malgasten el pressupost pidolant moltes d'intel·ligències artificials i similars per mantenir la il·lusió que encara existeixen.

Anem rematant. El descafeïnament identitari de Barcelona (un altre eslògan cínic del nostre temps: les

identitats són múltiples) fa més versemblant la dolorosa hipòtesi de l'exrector de la Universitat de Girona Pep Nadal: "Les formes de vida modernes que es vehiculen a través de les llengües hegemòniques impedeixen, per la seva mateixa natura, que les llengües minoritzades s'hi incorporin, de manera que n'obliguen els parlants a assimilar-se a les dominants si volen viure en el món modern" (si penseu en el Parlament Europeu o les plataformes audiovisuals s'entén millor). Simplificat: incorporar-se a la modernitat sense abandonar la llengua de la tribu comporta unes dificultats i un sobre esforç que gairebé ningú està disposat a assumir.

Un exemple d'aquest sobre esforç esgotador, i tan sovint estèril? Ja que parlàvem de joves: la permanent necessitat d'adaptar el lèxic nou al repertori de la pròpia llengua. Com que tota la innovació prové de les cultures dominants (*random, chill, bro, sí o sí, quepasaneng...*), seguir-los el ritme a còpia de material propi (existent o creat de nou) acaba esdevenint un miratge. El resistencialisme t'exclou. I si no vols quedar fora de joc, t'acabes rendint.

Ara sí que acabo. La Barcelona catalana encara existeix, sí, però cada dia és menys pública: certs sectors empresarials, el teixit de la cultura popular, part de l'ensenyament... La més visible és la cultural, ara símbol del naufragi: ni teatre ni literatura, sempre vigorosos, atreen la gran massa castellanoparlant, de gustos molt més, ehem, populars. I la institucional, és clar, encara resulta menys atractiva: les multes, els tràmits enutjosos, es fan en català. En un món que galopa desbridat cap a la cultura oral i l'entreteniment de masses, el futur més previsible per a la llengua és la llatinització. I no la de les *motomamis*, precisament.

La Barcelona catalana encara existeix, sí, però cada dia és menys pública.

Els joves incorporen constantment lèxic de cultures dominants, com l'anglesa.

© Imatges Barcelona / Paola de Grenet

Barcelona, als ulls de Picasso

Teresa Sesé— “Allà és on va començar tot... Allà és on vaig entendre fins on podia arribar”, va confessar Picasso parlant de Barcelona, ciutat a la qual va arribar el 1895 en un vaixell de càrrega, el Cabo Roca, que havia salpat de Màlaga vuit dies abans amb tota la família a bord. Estava a punt de fer 14 anys i era un adolescent precoç anomenat Pablo Ruiz, a qui l'esclat vital i creatiu de la joventut l'enxamparia rondant per una ciutat que el va enlluernar i li va mostrar la modernitat.

Va ser a Barcelona on va viure les primeres festes amb els amics —els primers que van reconèixer el seu talent i van descobrir-li els plaers que s'amagaven als bordells—; on va gaudir del seu primer estudi, un espai de creació i llibertat, al carrer de la Plata, des del balcó del qual llançava pedretes als vianants amb el seu col·lega Manuel Pallarès; on va tenir la seva primera xicota i que li va donar l'oportunitat de la seva primera exposició individual, a Els Quatre Gats... Nou anys després, als 22, va marxar a París i només hi tornaria en comptades ocasions, gairebé sempre per visitar la seva mare i la seva germana Lola, per la seva ferma oposició al franquisme. Però mai no va tallar el lligam emocional amb la ciutat i el 1970, quan tenia 69 anys, va donar 1.000 obres per al museu, l'únic creat en vida per voluntat de l'artista.

La relació de Picasso amb Barcelona s'ha explicat en multitud d'ocasions i des de múltiples punts de vista, però segurament mai d'una manera tan vívida, audaç i minuciosa com la que desplega Claustre Rafart

Planas a *Picasso Barcelona. Una cartografia*. Un volum il·lustrat que és alhora una biografia de l'artista i una guia d'una ciutat que ja no existeix, i que ha comptat amb una edició primorosa a tres bandes entre el Museu Picasso, l'Ajuntament de Barcelona i l'Editorial Tenov.

Rafart, que també és autora d'*Els paisatges de la Barcelona de Picasso* (Editorial Meteora, 2007), ens convida a recórrer la Barcelona del tombant de segle amb els ulls de Picasso, a acompanyar-lo en el seu dia a dia per aquells llocs que va freqüentar o que van ser significatius a la seva vida o a la seva obra. A seguir els passos del jove Pablo per 134 enclavaments vinculats a la seva biografia, aturant-nos en cadascun d'ells, desvetllant-ne curiositats i petites històries.

Vivències i emocions

A través de les pàgines del llibre podem veure l'artista treballant en els diversos tallers, assistint a les classes de la Llotja o a les sessions de cinema del Cinematògrafo Napoleón, fent una cervesa al Café de Viena, en ple Eixample, o gaudint dels espectacles del Circo Ecuestre del Tívoli, on, quan només tenia 15 anys, va fer gala del seu magnetisme sexual conquistant-ne l'estrella principal, l'amazona Rosita del Oro, el seu primer amor, amb qui va mantenir una relació intermitent fins que va marxar a París, el 1900.

Seguint els passos de Picasso, l'autora evoca una Barcelona desapareguda en la qual l'artista és un més dels aficionats als toros que moltes tardes s'arriben a la

plaça El Torín, a la Barceloneta, acompanyat del seu pare, José, que de nen li havia descobert el món de les corregudes a La Malagueta. La dels berenadors populars de Montjuïc, fins on es desplaça al costat dels germans Ramon i Cinto Reventós per menjar musclos i beure vi en porró a La Musclera, un establiment situat a la pujada cap a Miramar. La de l'Edén Concert de la Bella Chelito, cabaret contigu al seu taller, que Josep Maria de Sagarra va definir a les *Memòries* com “l'únic local prohibit que es citava en les converses de les persones timorates (...) quan es volia significar que un home de relleu era un perdut, es deia que se l'havia vist a l'Edén o que freqüentava l'Edén, i no calia insistir més”. O, en fi, la dels tuguris prostibularis del carrer del Conde del Asalto, on va conèixer Carlota Valdivia, madame bòrnia a la qual va immortalitzar com *La Celestina* el 1904.

Des del Tibidabo fins al cementiri del Poblenou o la fàbrica Anís del Mono de Badalona, l'obra amb què es commemora el 50è aniversari de la mort de l'artista i el 60è aniversari de la creació del seu museu a Barcelona té l'audàcia de sortir dels camins gastats de les rutes picassianes i, sens dubte, és una de les grans aportacions que ens haurà deixat l'Any Picasso.

El llibre segueix els passos del jove Picasso per 134 enclavaments vinculats a la seva biografia.

***Picasso Barcelona. Una cartografia.* Claustre Rafart Planas**

Museu Picasso – Ajuntament de Barcelona – Editorial Tenov, 2023. 256 pàgines

---

Catalunya. Blanes (2022). L'Elena i la seva filla Elia, de 13 anys, van fugir de Kíiv deu dies després del començament dels atacs a la capital. Es van refugiar amb el seu gos a Blanes, en un hotel coordinat per la Creu Roja. Durant els sis primers mesos de guerra a Ucraïna, van arribar a Catalunya 31.327 persones refugiades.

Ucraïna. Butxa (2022). Un grup de dones espera per rebre aliments distribuïts per joves voluntaris. Durant un mes, la ciutat de Butxa, situada a 37 quilòmetres de la capital ucraïnesa, va viure sota l'ocupació russa. El col·lectiu de persones grans que viuen soles, moltes d'elles dones, no van poder o no van voler fugir de la ciutat.

L'Europa que no ha arribat a ser

Timothy Garton Ash és un britànic atípic, que va viure el Brexit com un fracàs personal i col·lectiu, un home enamorat del continent, al qual ja viatjava quan tenia 18 anys. Parla fluidament l'alemany i el polonès, i es defensa bé en francès. Ha estat educat a Oxford, i això li ha donat les credencials per accedir a personatges cabdals en aquest període (Helmut Kohl, Barack Obama, Margaret Thatcher, Madeleine Albright...), amb alguns dels quals ha mantingut una relació estreta.

Ramon Aymerich — Timothy Garton Ash va viatjar a Gdansk (Polònia) en els mesos en què s'estava creant el sindicat Solidarność (conegut com a Solidaritat); va tractar de prop Václav Havel, el dissident al darrere de la Revolució de Vellut que va portar la democràcia a Txecoslovàquia. Va tractar Vladímir Putin a Sant Petersburg el 1994 quan tot just era un discret funcionari municipal... Ja aleshores no li va agradar i no s'ha cansat mai d'advertir-nos sobre el personatge.

Garton Ash és un historiador i un intel·lectual brillant, però també una persona d'ànima periodística. Per aquesta raó, *Europa. Una història personal* no és només una història de fets i reunions que tenen lloc en despatxos inaccessibles; està ple de testimonis personals i d'anècdotes, d'històries humanes que l'autor ha anat trobant en les seves llargues estades a Alemanya i als països de l'Est. Això fa que el llibre sigui fàcil i molt agradable de llegir.

El punt de partida és l'any 1945, tot just acabada la Segona Guerra

© Cercle d'Economia, Lucía Meier

Timothy Garton Ash a la presentació del seu llibre, al Cercle d'Economia de Barcelona, el novembre del 2023.

Mundial, quan encara fumegen les runes a les ciutats devastades per l'aviació d'un bàndol i de l'altre. És en els anys de mancances posteriors al conflicte, quan encara són vius els records de l'infern que molts europeus havien viscut, quan es posen els fonaments de la construcció europea. L'ideal d'unitat i d'integració, la convicció que Europa havia de ser un continent en pau i que no podia tornar a repetir els errors del passat, és hereu de la fragilitat dels europeus de postguerra.

El segon any que cal retenir en la narració del llibre és el 1989. Difícilment un any compendia tot l'optimisme que amara aquell període. És l'any de la caiguda del mur de Berlín, segurament l'esdeveniment que reflecteix millor la fi de la Guerra Freda i la victòria del bàndol occidental. Els mesos següents, i a una velocitat vertiginosa, Alemanya es reunificarà, la Unió Soviètica es dissoldrà sense oferir resistència i hi haurà un esclat de democràcia als països de l'Europa central, fins aleshores sota domini soviètic.

El 1989 és, en definitiva, l'any en què s'assoleix el somni de postguerra. Aquesta és segurament la part més vibrant del llibre. S'hi barregen tant la sensació personal de l'autor d'estar vivint un moment històric com la il·lusió que recull als testimonis a la majoria de les ciutats que visita o on fa estada, de Berlín a Praga.

El tercer any rellevant en el plantejament de Garton Ash és el 2022. O, més concretament, el 24 de febrer del 2022, el dia en què columnes de tancs de l'exèrcit

rus travessen la frontera d'Ucraïna i acaben amb el miratge d'un continent que pensava que s'havia deslliurat de les guerres.

De l'esperança al gir inesperat

Europa. Una història personal no és exactament, o no només, un assaig històric. És també el testimoni sobre com les aspiracions de l'autor es fan realitat per, finalment, marcar-se en un gir inesperat dels esdeveniments: es passa de l'eufòria de finals dels anys vuitanta a una realitat menys lluminosa. Com explica Garton Ash, quan l'Europa de postguerra imagina com ha de ser el futur del continent, sempre pensa en una mena de confederació d'estats amb un fort component social. Però el que arriba, el que acaba per modelar les institucions comunes, és el lliure mercat, el liberalisme en la seva versió més extrema. Ell no parla tant de neoliberalisme com de les dures condicions que el nou capitalisme globalitzat, pressionat per l'aparició de la Xina i de nous competidors, imposa a les societats europees. Europa es dissol en una societat on manen els diners, en la qual el mercat és el principi i el final de tot i en la qual la desigualtat anirà creixent amb els anys.

És important retenir aquesta manera de veure les coses, perquè això explica, almenys en part, les reaccions que vindran després i que aniran enfosquant la realitat del continent. Garton Ash menciona el terrorisme islàmic, l'ascens de l'extrema dreta com a resposta a les migracions i l'ànsia de revenja de la generació de quadres russos que van viure l'esfondrament

de la Unió Soviètica. La decisió de Putin d'envair Ucraïna no s'entén sense el ressentiment que l'alta elit soviètica va covar durant els anys noranta contra Occident; una dècada en la qual Rússia, com altres països de l'Europa de l'Est, va ser víctima de la teràpia de xoc que prescrivien els consultors que venien de l'Oest. Sense els seus efectes sobre la població no s'explicarien els posteriors tombants antiliberals de societats com la polonesa o l'hongaresa.

El llibre remet de manera molt clara a dues obres d'alta càrrega intel·lectual que l'autor esmenta en un moment o altre del relat. La primera és *Postguerra, una història de Europa desde 1945* (Taurus, 2006), de Tony Judt, un llibre més sistemàtic i més dens que el de Garton Ash. Judt l'escriu el 2005 i ja aleshores el pensador socialdemòcrata expressa un sentiment agredolç sobre la via que ha seguit Europa. L'altre llibre és *El món d'ahir. Memòries d'un europeu* (Quaderns Crema, 2001), de Stefan Zweig. L'austriac l'escriu el 1942 i se suïcida amb la dona l'endemà d'entregar-ne el manuscrit. Garton Ash, sortosament, és més optimista i menys tràgic que Zweig. Però també fa constar que Europa no ha acabat, tampoc, on ell pensava.

***Europa. Una història personal* no és només un assaig històric. És també el testimoni sobre com les aspiracions de l'autor es fan realitat per, finalment, marcar-se en un gir inesperat.**

***Europa. Una història personal.* Timothy Garton Ash**

Arcàdia, 2023. 560 pàgines

Encanteris contra la blanquitud del cub

Imagineu-vos entrar en una exposició que, en lloc de basar-se en la mateixa història de la seva disciplina, es basa en totes aquelles històries subversives que han estat històricament tractades de superxeria, bruixeria o encanteri. *Reencantaments*, l'exposició que la curadora Rosa Lleó (The Green Parrot) ha comissariat per al Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona, es pot anomenar amb tot aquest tipus de desqualificacions. No us espanteu, és intencionat. En això rau la brillantor de la proposta curatorial amb la qual Lleó ha estat treballant durant l'últim any.

© Rosa Lleó

Obertura dels calaixos de la reserva del museu per a la selecció de ceràmiques precolombines —mentre es preparava l'exposició— amb l'artista Patricia Domínguez.

Fins al 29 de setembre, es pot visitar una mostra delicada i afiladament política que abraça i reivindica l'embruix, l'encanteri i, si se'm permet, fins i tot la idiotesa. La nova exposició temporal de l'Etnològic reuneix nou propostes artístiques arrelades a les pràctiques no modernes del món, realitzades per Chenta Tsai Tseng, Domènec, Agnes Essonti, Regina de Miguel, Ruta de autor, Lydia Ourahmane, Patricia Domínguez, Chiara Camoni i Nikki Luna.

Continuo una mica més amb això de la idiotesa. La idiotesa, en una definició normativa, és la qualitat de l'idiota; allò que no té sentit, mancat de seny, sense fonament, inintel·ligible. Podríem posar-nos les mans al cap si pensem que és una crítica demolidora a l'exposició, un insult, que parlaria més de la meua ètica professional que del projecte expositiu. Però, al contrari, anomenar idiota *Reencantaments* és entendre a la perfecció la naturalesa curatorial, la intencionalitat dels artistes que la componen i l'operativitat política del discurs expositiu. Ja que la seva finalitat no és altra que desactivar les lògiques d'exclusió i mort amb les quals els poders colonials van operar a través de les institucions històriques, educatives i culturals. Rosa Lleó ens convoca a Barcelona en una nova sessió parlamentària de la descolonització del museu.

Descolonitzar no és una tasca senzilla. Més de 400 anys de resistència dels pobles originaris en són

---

Reencantaments, artistes dins les col·leccions etnològiques

Museu Etnològic i de Cultures del Món (seu Montcada). Fins al 29 de setembre del 2024

L'exposició persegueix una altra manera de fer, que no passa per la urgència d'establir lleis universals dels sabers o les pràctiques.

una mostra. El museu, emmascarat sota l'empresa de la preservació i l'estudi, encara opera com a legitimador de les campanyes colonials europees i d'aquest exercici de donar llum a Europa, mitjançant l'apagada total de la vida i les realitats de la resta de territoris. És més que pertinent recordar aquí la nefanda cita de Hegel sobre l'Àfrica en la qual afirmava que la distribució del que és públic en aquests pobles es devia a l'arbitrarietat de l'autòcrata sobre el domini dels altres "salvatges iguals": "Els reis tenen ministres i capellans, la tasca dels quals és practicar la bruixeria, dominar els poders de la natura i determinar el clima". El capítol de Hegel sobre la base geogràfica de la història no només és testimoni de com es va formular el racisme, sinó, també, de com el racisme es va fonamentar en la base divisòria de la cultura i la natura, tal com ha argumentat de manera extensa l'antropòloga Marisol de la Cadena. Els africans són salvatges o no racionals —idiotes—, perquè valoren com a elements superiors els agents naturals: la lluna, els rius, les muntanyes... És curiós que la unificació del món, per a Hegel i el món colonial, segons el progrés modern, s'imposés a través de les "grans divisions", destrossant per sempre l'autosostenibilitat del planeta, perseguint i assassinant a aquells que millor van cultivar la política del món.

La paraula *animista* i el pensament colonial

Poders eclesials i científics van encunyar el terme *animista* per definir els embulls vitalistes i ecològics que compartien els pobles originaris. Per a aquests, les seves

cosmovisions no eren "religioses" o "espirituals", ja que no hi havia res darrere d'aquestes providències, sinó adoracions irracionals a elements sense ànima. Per tant, continuar utilitzant la paraula *animista* per a aquestes cosmovisions és un continu del pensament colonial, encara que, si s'aplica per destruir l'epistemicidi comès per la Il·lustració, el seu ús té tota la rellevància i pertinença política. Com diu el curador Anselm Franke, "cal utilitzar el concepte d'*animisme* com a mirall de la modernitat, el seu començament, alhora que es desactiven (*disempower*) les relacions que sosté el potent imaginari del terme".

Reencantaments va més enllà d'aquest exercici especular. S'adreça a la pràctica mateixa del reflex, a la destrucció total mitjançant la transfiguració poètica de les pràctiques artístiques. Utilitza l'idiota perseguint la genealogia conceptual que Deleuze i Stengers hi han construït a sobre. L'exposició persegueix una altra manera de fer, que no passa per la urgència d'establir lleis universals dels sabers o les pràctiques, sinó perquè ens aturem un moment i reconeguem que no tenim el significat d'allò que coneixem. El murmuri, que és allò que l'idiota fa front als defensors del saber absolut, no dedueix, crea. Com que l'idiota no "explica" res, no necessita una explicació. Aquesta resideix en l'acte de transformació de l'acte creatiu del mateix esdevenir. Si citem "La propuesta cosmopolítica" d'Isabelle Stengers, "cal gosar dir que el murmuri de l'idiota còsmic és indiferent a l'argument de la urgència, tant com qualsevol altre argument. No ho nega, consisteix només en una suspensió dels 'i llavors...' en què nosaltres, tan plens de bona voluntat, tan emprenedors, sempre preparats per parlar en nom de tots, tenim mestratge". La comissària Rosa Lleó ha sabut orquestrar els artistes de la mostra per continuar una conversa planetària dels "i aleshores" gràcies al murmuri del que és possible.

Álex Martín Rod., text

© Rosa Lleó
Visita a les reserves del Museu Etnològic durant la primavera del 2023 amb l'artista Agnes Essonti per escollir els objectes que utilitzaria.

© Rosa Lleó
Durant la preparació de la mostra, Nikki Luna va visitar les reserves del museu per veure les col·leccions de joieria provinents de les Filipines.

Exposició comissariada per Rosa Lleó, que proposa una relectura dels objectes etnològics conservats partint de la creació contemporània i donant-los nous sentits i significats.

In memoriam. Joan Anton Benach, periodista i coet cultural

© Pere Virgili

Li agradava que el definissin com a periodista. També com a crític teatral. Fa tant de temps que el conec que no recordo com ens vam presentar. Sí que recordo algunes de les moltes responsabilitats que tenia a l'Ajuntament, on va ser delegat dels Serveis de Cultura entre el 1979 i el 1983.

Ens havíem tractat des del 1976 a *El Correo Catalán*, on, malgrat que sempre anava amb pressa, podíem comentar quelcom del moment i, a vegades, em preguntava pels fills. Amb els anys, m'he adonat que ha estat una persona sensible a l'opacitat del que hi ha darrere una mirada. Un home directe i franc.

En l'article "Els Grecs que van néixer l'any 1979", dins del llibre *Grec 25 anys (1976-2001)*, Benach escriu: "Organitzar un Grec en menys de cinc setmanes: no crec que a hores d'ara poguéssim trobar en la professió teatral i en l'administració pública gestors disposats a una insensatesa semblant...". El potent desig d'aportar un fet cultural com el Grec va il·lusionar tot l'equip que el va acompanyar en l'impuls d'un festival que continua fins avui.

La seva aposta per programar *La tragedia de Carmen*, de Peter Brook, en un magatzem de l'antic Mercat de les Flors va ser un punt d'inflexió per convertir aquest espai en un referent de les arts escèniques i la creació contemporània. També va ser

comissari o director de les exposicions *Catalunya, la fàbrica d'Espanya 1936*; *Catalunya i ultramar: poder i negocis a les colònies espanyoles (1750-1914)*, i *Barcelona Creació*, que es va fer el 1990 a la ciutat de Yokohama. L'Ajuntament volia projectar la transformació que s'havia activat arran dels Jocs Olímpics.

Barcelona Metròpolis Mediterrània (BMM) va ser una proposta del Joan Anton Benach periodista a l'alcalde Maragall, en el marc de les expectatives que generava la convocatòria dels Jocs. Volia una revista de ciutat i no de l'Administració. BMM reflectia transformacions urbanístiques, història, festes populars, empreses i botigues, museus, escriptors, advocats, pedagogues, músics, actrius... Tot el teixit social de la ciutat, recollit en 96 pàgines, en tres números l'any, en català i castellà i amb un resum en anglès. I la seva proposta es va respectar entre el 1986 i el 2006. Posteriorment, ha estat una revista de ciutat, de pensament i debat.

L'any 1986, el despatx del Joan Anton Benach es trobava al Gabinet Tècnic de Programació, a la planta 12 de l'Edifici Novíssim. I, al costat de la biblioteca, es va instal·lar la redacció. Les condicions eren precàries, però la il·lusió tenia forma de coet. En Benach va establir unes tarifes molt ajustades, iguals per

a tots els col·laboradors. No era just fer excepcions i així s'argumentava. Malgrat això, tothom hi volia col·laborar, apreciaven en Benach i els agradava la revista. Es feia pesat explicar als col·laboradors que la gestió econòmica era lenta. A vegades s'enfadaven i això amoinava el director. Sovint explicava al gerent que no podia encarregar articles si feia sis mesos que els col·laboradors no cobraven.

Els *Monogràfics* de BMM van ser una publicació de l'Administració fomentada per l'alcalde Joan Clos. Hi van col·laborar càrrecs i tècnics de les administracions públiques en títols com "Ciutat del coneixement", "Pla Estratègic Metropolità de Barcelona", "Fòrum de les Cultures" o, el darrer número, "Barcelona i els llibres. Els llibres de Barcelona".

De la plaça de Sant Miquel vam anar al carrer de la Ciutat, uns anys al carrer del Paradís i, quan van enderrocar les últimes plantes de l'Edifici Novíssim, al Departament de Publicacions de la Zona Franca. A ell li va saber greu el tracte rebut.

Un dia en Benach em va preguntar: "Què creus que és millor: ser fidel o ser lleial? Tu on et trobes millor?". Em va agafar per sorpresa i, mentre jo dubtava, potser sense saber-ho, ell va definir com era: "Jo opto per la lleialtat". I vaig pensar en el significat de lleialtat: la persistència dels acords amb les persones, d'unes normes de conducta, la coherència de certs valors comuns i un ideal polític moral.

Carme Anfosso, coordinadora de BMM-BM entre el 1986 i el 2011

Joan Anton Benach, mort el 10 de febrer passat, va ser el primer director de *Barcelona Metròpolis*, càrrec que va ocupar durant vint anys, del 1986 al 2006.

Ucraïna. Pisky (2022). Ni la Victoria ni la seva filla Olga han volgut abandonar Ucraïna sense els seus marits. Viuen al poble de Pisky, situat a prop de Lviv, una zona segura d'Ucraïna, i acullen la Tetina, la Larisa i el sogre de la Larisa, tots fugits de Khàrkiv, la segona ciutat més gran d'Ucraïna, molt castigada pel conflicte. No saben si casa seva continua dreta.

Ucraïna (2022). La Villa San Marino, situada entre Vórzels i Butxa, va ser bombardejada i destruïda pels atacs russos. Al jardí hi havia cavada una trinxera. L'objectiu dels russos era arribar al cor de Kíiv, però no ho van aconseguir: es van quedar a les ciutats properes de Butxa, Irpín i Vórzels.

Allò dels altres Cinta Farnós

Quan arriba a casa són quarts de nou del vespre. Deixa les bosses de la fruiteria (maneta llarga amb filigrana modernista de ferro, quina porositat, quina meravella, quin clic més sonor, per tancar-la. Quin tacte) al terra de l'entrada i mira enllà. No hi ha cap entrebanc que li impedeixi veure la balconada del menjador, des d'aquest extrem del pis on hi ha el rebedor. Ni parets, ni envans, ni portes.

Tot el seu apartament i els dels seus veïns, més enllà, estesos a la vista, encenent amb les seves llums de sales d'estar i cuines el cel de Sant Pere. Embolcallant-ho tot, l'halo rosat del sol que deu pondre's per Collserola.

Cada dia, el mateix. Ara és quan repassa el recorregut de les hores prèvies. Recorda, una a una, totes les portes que ha obert i tancat aquesta tarda i s'imagina col·locant-les una a davant de l'altra, com un continuïum de filtres que li amaguen tot el que aquest pis d'un sol espai s'entossudeix a mostrar-li. Quan va arribar al barri en quedaven més, de botigues amb portes i agafadors, poms, nanses, mànecs o manetes que s'haguessin d'obrir. Ara només en té tres al voltant de casa seva. La resta d'establiments s'obren de forma automàtica o pitjor: es deixen entreoberts sempre, com si ens fessin un favor.

No sabia dir quan va començar a fer-ho, això. Els primers cops van ser fortuits, com sempre passa amb allò que acaba sent una addicció. S'aturava davant d'un aparador que l'atreïa, decidia entrar a donar una ullada i, quan obria la porta, sempre hi havia una botiguera que es dirigia a ella. I això només li passava quan havia de fer aquell gest de girar el pom o la maneta, d'empènyer el mànec o la fusta. *Et puc ajudar?, Què et poso, nena?* I ella, amb el seu tímid *Res, només miro*, tallava la conversa però ja se li havia instal·lat una mica d'escalfor al cos, que abans d'entrar no sentia. Ara, segons el dia, allargava la conversa: preguntava pel gènere d'una peça de roba, si minvava després de la primera rentada, si aquell objecte era fet

Cinta Farnós

(El Perelló, 1986). És llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració i té un màster en Gestió Pública i Diplomàcia i Acció Exterior. També és exalumna de l'Ateneu Barcelonès i exciutadana de Barcelona. El 2022 va publicar la seva primera novel·la, *Geosmina* (La Magrana), i també ha escrit contes i una guia gastronòmica del Camí de Sant Jaume. Ara camina, escriu i fa hort.

a mà i qui ho feia i on. Tot per mantenir-se en l'atmosfera que havien creat, de sobte, en aquells espais reduïts que eren les botigues que mantenien aquells poms, manetes, mànecs, nanses i tiradors.

Hi ha dies que necessita les portes, tot i que intueix que el que necessita també són les preguntes, i sovint no en té prou amb les tres que queden a la vora de casa seva. Si ha sigut un dia especialment fluix, camina fins a creuar la Diagonal i amunt, seguint els barris on encara resisteixen els comerços tradicionals barrejats amb botigues *pop-up* que revaloritzen aquests elements que l'obsessionen. El fenomen dels poms i panys i mànecs i tiradors i nanses té la virtut de convida als districtes o carrers que són extrems en la distribució de la renda disponible de les llars per càpita de la ciutat. Els uns encara no s'han pogut permetre mecanitzar el pas, els altres cerquen diferenciar-se de l'anonimat que provoca aquesta evolució. Tot l'entremig està farcit de vidres que s'obren sols, que no necessiten tacte, mecanismes que fan que no ens hàgim d'esforçar, ni fer soroll, ni notar-nos, ni saludar, que ve a dir que tenen una completa indiferència cap a nosaltres.

Aquesta tarda ha començat per Sarrià i anar baixant fins a casa. Botigues de queviures tradicionals (maneta fixa de llautó daurat i campaneta al darrere), cellers encara amb les botes originals (porta quatre

---

No entén la fal·lera pels *lofts* immensos del Poblenou, voler pagar preus elevats pels antics tallers d'un sol espai amb ascensors de muntacàrregues, sense racons on amagar-se dels de casa ni dels de fora, ni d'una mateixa, gairebé.

dits oberta, però compensat amb uns engranatges secs que van ben durs), tot baixant en diagonal fins a l'Eixample, on desapareixen, i fins al seu barri, Sant Pere, on tornen a reviscolar. Ha passat per les tres que li queden al voltant de casa seva, tot i haver de fer una giragonsa per poder arribar-hi: la pastisseria del carrer de la Princesa, la fruiteria de la cantonada de Sant Pere Més Baix i el bar Andorra. Portes de vidre, pesants

i gruixudes, que requereixen la força de mig cos per obrir (quin gust notar l'oposició del ferro o la fusta contra la pell, el grinyol afilat, l'orgasme del clic del tancament, exacte i perfecte, entre el pany i el marc, quan la deixes anar). Barratges que t'obliguen a fer-te un lloc, a tenir presència, predisposició i voluntat a habitar aquell espai que guarden.

Ella somia en murs, totxos, barandats, mampares, fins i tot. En muralles, envans i baluards i portalades. Imagina com seria entrar i sortir de les habitacions, separar els espais, les olors. Posar límits. No entén la fal·lera pels *lofts* immensos del Poblenou, voler pagar preus elevats pels antics tallers d'un sol espai amb ascensors de muntacàrregues, sense racons on amagar-se dels de casa ni dels de fora, ni d'una mateixa, gairebé.

Ara, a dins del seu cap i davant del finestral de la seva balconada, col·locaria totes les portes que ha travessat aquesta tarda. Les afileraria totes davant seu, en aquest únic espai sense entrebancs ni límits, si les tingués. Però no. Tota la seva vida, i, per tant, la dels altres, està

A pesar de totes les portes que ha posat amb els ulls tancats. A pesar de voler habitar el pis sense haver de veure-hi. A pesar de voler arrencar-se els ulls. Veu la veïna.

exposada en aquest “un únic espai, *loft*, apartament” enmig de Sant Pere. “Vistes espectaculars de la plaça de Sant Agustí Vell”, destacaven. “Així no has d’estar separada dels convidats, si fas el sopar i ells són a la sala.” El que no li van dir és que els únics hostes que tindria serien els veïns que també viuen en pisos sense compartiments i que se li posen a la vista

com una extensió més del seu menjador. I, és clar, la veu. A pesar de totes les portes que ha posat amb els ulls tancats. A pesar de voler habitar el pis sense haver de veure-hi. A pesar de voler arrencar-se els ulls. Veu la veïna.

S’afanya a tancar els porticons de les finestres i treure’s la vella desdentada que xarrupa la cullera, de dins del seu pis, però la fusta està inflada per la humitat i els anys i no tanca bé i la llum i la imatge, i la dona i la sopa continuen escolant-se pel buit entre les lames. Quan no ho pot suportar es posa ajaguda al racó cec, un angle mort del seu pis just al costat del balcó que queda amagat des de l’altra banda. Un amagatall des d’on tampoc ella pot veure res. Tot i que continua sabent que és allà. Una dona sola, una sopa i un iogurt, un pis sense més mobles que un sofà de tres places i un televisor amb anuncis sorollosos i colors vius. Voldria posar barreres i no pot. Ser cega, si fes falta. Sense portes ni parets no es pot amagar de la pobresa dels altres, que també és la seva i la persegueix, recordant-li que ja no es pot pagar barandats ni pisos de més d’una habitació.

Decideix baixar al carrer i buscar l’escalfor, que a aquelles hores només pot ser a l’Andorra. Des que trepitja les llambordes ja sap el que l’espera: la nansa immensa que ocupa tota l’amplada del vidre (color daurat gastat dels cantons). L’obre amb parsimònia i s’asseu a la barra. La cambrera fa just mitja hora que l’ha acomiadat, en el seu pas pel recorregut de portes de la tarda, i ara només fa una afirmació amb un filó d’interrogant al final: “Una canya?”, com si fos un got més dels que ja ha fet abans. La hi deixa a sobre el taulell i marxa a servir els altres. Ella fa glopets curts a la cervesa i la segueix de reüll. Reconeix el que veien els ulls de la cambrera mentre la hi servia: pot veure com desitjaria arrencar-se’ls per no veure la soledat que veu en ella.

Geosmina
La Magrana, 2022

Ucraïna. Butxa (2022). La Ruslana, de 10 anys, viu amb els seus pares, la seva àvia i el seu germà gran al carrer Yablunksa de Butxa, una ciutat a les portes de Kíiv que va patir durant un mes l'ocupació russa. No van poder fugir perquè no tenien cotxe i van resistir al soterrani de la casa. La seva mare, l'Olga, era l'única persona de la família que sortia al carrer per buscar aigua i aliments.

Barcelona Metròpolis**Número 130**

Abril 2024

Direcció

Milagros Pérez Oliva

Coordinació editorial

Imma Muñinos Cotaina

Suport de coordinació**i plec de cultura**

Gemma Martí Coma

Edició de textos

Gemma Martí i Mar Claramonte

(Edicions Clariana)

Col·laboradors

Carme Anfosso, Ramon Aymerich,

Mireia Belil, Dani Cordero,

Margaret Crawford, Jorge Dioni López,

Oriol Estela, Cinta Farnós, Núria Gómez,

Hans Ibelings, Àlex Martín Rod.,

Francesc Muñoz, Oriol Nel·lo,

Oriol Pàmies, Sergio Porcel, Cristina

Ribas, Rita Roig, Joan Safont Plumed,

Teresa Sesé, Pau Subirós, Pau Vidal

Il·lustracions

Rebeka Elizegi

Portada

Rebeka Elizegi

Fotografia

Albert Armengol, Frederic Camallonga,

Dani Codina, Paola de Grenet, Eugènia

Güell, Rosa Lleó, Lucía Meler, Martí

Petit, Joan Pujol Creus, Siqui Sánchez,

Anna Surinyach, Pere Virgili

BSM Port Olímpic, Cercle d'Economia,

Imatges Barcelona, Marina Barcelona 92,

Port de Barcelona, restaurant Alkimia

Infografia

Carles Javierre

Correcció i traducció

textosBCN

Producció

Òscar Carreño Montero

Distribució

M. Àngels Alonso

Impressió

Pressing

Dipòsit legal

B. 37.375/85

ISSN 2340-129X

Editor

Ajuntament de Barcelona

Consell d'Edicions i Publicacions

Xavier Marcè Carol, Gemma Arau

Ceballos, Maria Buhigas San José,

Ferran Burguillos Martínez, Núria

Costa Galobart, Mireia Escobar Costa,

Sonia Fuertes Ledesma, David Lizoain

Bennett, Oriol Martí Sambola, Lluís

Mauri Roldán, Àlex Montes Flotats,

Jaume Muñoz Jofre, Joan Ramón

Riera Alemany, Pilar Roca i Viola,

Miquel Rodríguez Planas, Edgar Rovira

Sebastià, Montserrat Surroca Comas

i Anna Giralt Brunet

Directora de Comunicació

Pilar Roca i Viola

Directora de Serveis Editorials

Núria Costa Galobart

Direcció de Serveis Editorials

Passeig de la Zona Franca, 66

08038 Barcelona

Telèfon: 93 402 31 31

*Els articles de col·laboració
expressen l'opinió dels seus autors,
no necessàriament compartida**pels responsables de la revista.**Els continguts escrits de Barcelona
Metròpolis es troben disponibles al lloc
web de la publicació sota una llicència
Creative Commons de Reconeixement-
No Comercial-Compartir Igual 2.5
Espanya.***Web**

barcelona.cat/metropolis

X

@bcnmetropolis

Correu electrònic

bcnmetropolis@bcn.cat

Butlletí electrònic Ompliu aquest formulari per rebre
el butlletí de la revista:

comunica.barcelona.cat/

form/metropolis/ca

Dossier

La ciutat dels cinc milions

46-55

Entrevista

Francesc Escribano

“L’esquerra té molts creients, però pocs practicants”
de Pau Subirós

75-94

Plec de cultura

Debat. És Barcelona una capital gastronòmica?

Entrevista. Imma Prieto

Tendències. Una ciutat sense llengua?

Llibres. Picasso Barcelona. Una cartografia /
Europa. Una història personal

Exposicions. Reencantaments, artistes dins les col·leccions
etnològiques. Museu Etnològic i de Cultures del Món (seu Montcada)

Obituari. Joan Anton Benach

4-9

Hans Ibelings

Paisatge borrós.
L’estira-i-arronsa de la dispersió

10-15

Margaret Crawford

El futur serà suburbà

16-19

Mireia Belil

Europa, sistema de ciutats

20-23

Oriol Estela

De què parlem quan parlem
de regió metropolitana?

56-62

Visions urbanes

El futur de la Barcelona blava

de Dani Cordero

64-67

**SCOREwater, el coneixement
que s’amaga a les clavegueres**

de Cristina Ribas

24-27

Francesc Muñoz

La urbanització dispersa:
un repte ignorat

28-32

Oriol Nel·lo

Les tres claus de la segregació
residencial

34-38

Sergio Porcel i Núria Gómez

De la ciutat al medi rural:
un fenomen que va a més

40-44

Jorge Dioni López

La ciutat presa

68-73

Barcelona en dades

**Impacte de la pobresa i
les desigualtats en la infància
i l’adolescència**

d’Oriol Pàmies i Carles Javierre

96-99

Relat

Cinta Farnós

Allò dels altres

En castellano metropolis.barcelona/es

In English metropolis.barcelona/en

Pàgina web

www.metropolis.barcelona

Il·lustracions

Rebeka Elizegi

Insert fotogràfic

Anna Surinyach

**Ajuntament
de Barcelona**